

ÖZET

Bu çalışmada 1950’li yılların yazarlarından Ferit Edgü’nün romanlarında yabancılaşma kavramı ele alındı. Üç bölümden oluşan tezin ilk bölümünde; yazarın hayatı, sanatı ve eserlerinden bahsedildi. Yazarın sanatının anlatıldığı kısmın alt başlığında, Hakkâri’nin onun hayatında bir dönüm noktası olduğuna dikkat çekildi.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Ferit Edgü’de yabancılaşma kavramının belirgin olarak işlendiği üç romanı olan *Kimse*, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, *Yaralı Zaman* kitaplarının tanıtımları ve özetleri verildi.

Üçüncü bölümde ise Edgü’nün edebi hayatında temel nokta olarak gördüğü varoluşçuluk akımı çerçevesinde çalışmanın temelini oluşturan yabancılaşma kavramı ele alındı. Daha sonra bu konu üzerinde yerli ve yabancı bazı yazarların yabancılaşmaya bakışına yer verildi.

Tezin temelini oluşturan dördüncü bölümde ise; Ferit Edgü’nün romanlarında yabancılaşmanın bulunduğu beş alt grup oluşturuldu.

Böylece çalışmada Ferit Edgü’nün hayatının bir bölümünde bulunduğu Hakkâri kentinin ve o coğrafyanın etkilerinin romanlarındaki yansımaları ortaya konmuş oldu. Ayrıca yazarın varoluş mücadelesi içerisinde benliğinin olgunlaşmasındaki etkisi ve romanlarındaki yabancılaşma olgusunun nasıl işlendiği tespit edildi.

Anahtar kelimeler: Türk Edebiyatı, Ferit Edgü, roman, varoluşçuluk, yabancılaşma.

SUMMARY

In this study, the concept of alienation was addressed in the novels of Ferit Edgü, one of the authors of the 1950s. The first chapter of the thesis with total three chapters, the author's life, art and works is discussed. In the subtitle of the story of the author's art life, it is noted that Hakkâri city is a turning point in his life.

In the second chapter, Feride Edgü's three novels, “Kimse”, “Hakkâri’de Bir Mevsim”, “Yaralı Zaman”, in which the concept of alienation is prominently featured, are introduced and summarized.

In the third chapter, as the basis of this study, the concept of alienation within the framework of existentialism which Edgü saw as the main point in his literary life is addressed. Some views on alienation by some local and foreign authors are also mentioned.

In the fourth chapter, which constitutes the basis of the thesis, five sub-groups were formed in the novels of Ferit Edgü where alienation is addressed.

Thus, the study reveals reflections of effects of Hakkâri city and its geography, where once Ferit Edgü lived, on his novels. The influence of the struggle for existence on the maturation of author’s self (personality) and how the phenomenon of alienation in his novels has been addressed is also discussed.

Key words: Turkish literature, Ferit Edgu, novel, existentialism, alienation.

ÖN SÖZ

Edebiyatımızın birçok türünde eser vermiş yazarlarından biri olan Ferit Edgü, 1950’li yılların şair, yazar ve ressamıdır. Dili kullanım konusunda titiz ve özgün bir çalışma yürüten Edgü’nün özellikle romanlarında kendine özgü anlatım teknikleri ve üslubu olduğunu görmekteyiz.

Hayatının en verimli dönemlerinde Paris ve Hakkâri gibi batı ve doğunun birbirinden farklı iki mekânında bulunup buraları tanıma fırsatını yakalayan Edgü, iki coğrafyaya da şahit olmanın şansını kullanarak özellikle Hakkâri’deki gözlemleri ile derinden sarsılmış eserlerine de bu duyguları yansıtmıştır.

Edgü için Hakkâri ‘yeniden doğumu’ olarak tanımlayabileceği bir dönüm noktası olmuştur. Hakkâri’ye gitmeden önce ele aldığı eserlerinde genel olarak; bireyin yalnızlığı, yaşamın anlamsızlığı, yarattığı karakterlerin kaygılı halleri, sosyal hayattaki iletişimsizliklerinden kaynaklanan bunalımları gibi daha ferdi konuları işlemiştir. Hakkâri’ye gittikten sonra verdiği eserlerde ise; toplum içinde iletişim kuramayıp bunalan bu insanların sorunlarının kökenlerinde yatan toplumsal yozlaşma ve yabancılaştırmanın etkilerini eserlerine yansıtmayı amaçlamıştır.

Şimdiye kadar Edgü üzerine yapılmış altı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalardan ilki Mahmure Kahraman’ın 1994’teki *Aspekte Der Selbstbeobachtung Bei Hermann Lenz Und Ferit Edgü* adlı Almanca doktora çalışmasıdır. Bunun dışında 1999’da Angelika Arman’ın *Almanca’da Ferit Edgü, ‘Hakkâri’de Bir Mevsim’ Üzerine Çeviribilimsel Bir İnceleme* adlı yüksek lisans tezi, Mutlu Deveci’nin 2005’teki *Varoluş ve Bireyleşme açısından Ferit Edgü’nün öykü ve romanlarında yapı ve izler* adlı doktora çalışması, Ayşe Öykü İş’in 2007 yılındaki *Ferit Edgü ve Demir Özlü’nün hikâyelerinde varoluşçu öznelik* adlı yüksek lisans çalışması, Leyla Yiğit’in 2007’deki *Ferit Edgü’nün roman ve öykülerinde yapı ve tema* adlı yüksek lisans çalışması ve Zeliha Arı’nın 2008’deki *Ferit Edgü’nün öykü ve romanlarındaki anlatım teknikleri* adlı yüksek lisans çalışması; Ferit Edgü üzerine yapılmış tezlerdir. Yapılan bu çalışmalarda Ferit Edgü’nün eserlerinde yapı ve

anlatım teknikleri ağırlıkta olduğundan ve romanlarında tema olarak yabancılaşma bağlamında kapsamlı bir çalışma bulunmadığından bu çalışmayı yapmayı uygun gördük. Bu çalışmada öncelikle yazarın hayatında yaptığı yolculuklarda onu etkileyen durumlardan hareketle yazdığı romanları inceledik.

Hayatındaki varoluş mücadelesini romanlarına da yansıtan Edgü'nün kahramanlarının, bu arayışı sonucundaki olgunlaşma sürecine de yine romanları üzerinde yaptığımız inceleme ile yer verdik. Özet kısmında tezin bölümlerinin içeriği ile ilgili ayrıntıları belirtmiştik.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde açıkladığımız yabancılaşma kavramının sistematüğinden yola çıkarak dördüncü bölümde yabancılaşmayı; kendine yabancılaşma, psikolojik yabancılaşma, mekânsal yabancılaşma, toplumsal yabancılaşma ve kültürel değerlere yabancılaşma olmak üzere beş başlıkta ele aldık. Buna göre de Edgü'nün romanlarında yabancılaşmayı çağrıştıran durumları saptadık. Bütünsel bir anlayış doğrultusunda yaptığımız bu çalışmada hakkında yazılan makalelerden yararlandığımız gibi Ferit Edgü'nün farklı zamanlarda verdiği söyleşi ve kaleme aldığı denemelerinden de yararlandık.

Çalışma, dört bölüm, Sonuç ve Kaynakça'dan oluşmuştur.

Kaynakça bölümünde; yararlanılan tüm kitap, makale, yayımlanmış, yayımlanmamış tezler ve internet tabanlı kaynakları alfabetik sıraya uygun bir şekilde verdik.

Çalışmamda ilgi ve sevgilerini her daim hissettiğim aileme, dostlarıma; duyarlılığı ve hoşgörüsü ile desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Yaşar ŞENLER'e teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖN SÖZ	iii
KISALTMALAR	vii
1. BÖLÜM	1
1. Ferit Edgü'nün Hayatı, Sanatı Ve Eserleri.....	1
1.1. Hayatı.....	1
1.2. Sanatı.....	4
1.2.1. Ferit Edgü'nün Sanatında Hakkâri Öncesi ve Sonrası.....	7
1.2.2. Ferit Edgü'nün Dil, Edebiyat, Sanat Hakkındaki Görüşleri.....	12
1.3. Eserleri	15
2. BÖLÜM	17
Ferit Edgü'nün Romanları.....	17
2.2.1. Kimse	17
2.2.1.1. Özet.....	17
2.2.1.2. Roman Hakkında.....	20
2.2.2. Hakkâri'de Bir Mevsim	22
2.2.2.1. Özet.....	22
2.2.2.2. Roman Hakkında.....	26
2.2.3. Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı	29
2.2.3.1. Özet.....	29
2.2.3.2. Roman Hakkında.....	31
2.2.4. Yaralı Zaman	33
2.2.3.1. Özet.....	33
2.2.3.2. Roman Hakkında.....	35
3.BÖLÜM	38
Varoluşçuluk ve Yabancılaşma Kavramlarının Ferit Edgü'deki Etkileri	38
4. BÖLÜM	49

Ferit Edgü'de Yabancılaşma.....	49
4.1. Kendine Yabancılaşma	49
4.2. Psikolojik Yabancılaşma.....	79
4.3. Mekânsal Yabancılaşma	124
4.4. Toplumsal Yabancılaşma.....	147
4.5. Kültürel Değerlere Yabancılaşma.....	163
SONUÇ.....	171
KAYNAKÇA.....	174

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

agm. : Adı geçen makale

göz. geç. : Gözden geçirilmiş

s. : Sayfa

S : Sayı

1. BÖLÜM

1. Ferit Edgü'nün Hayatı, Sanatı Ve Eserleri

1.1. Hayatı

24 Şubat 1936 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Tam adı İsmail Ferit Edgü'dür. Dedesi asker olan İstanbullu bir ailenin çocuğudur. Babası, Mehmet Nuri Edgü, küçük bir memurdur. Annesi, Fatma Nevber Hanım, sivil kökenli bir aileden gelir. Anne tarafından büyük dedesi Eğribozlu Mehmet Sırrı, 19. yüzyıl Bektaşî şairlerindedir; Köprülü kitaplığında yayınlanmış bir de Divân'ı vardır. Edgü, annesinin ailesinin denizcilikle de ilgili olduklarını belirterek gemi inşaat mühendisliği yahut bahriyeli olduklarını söyler.¹

Ferit Edgü, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan acılara ve sefaletlere tanıklık ettiğini ve o kuşağın bunları unutamayacağını söyler. “Varsıl olmayan, her anlamda varsıl olmayan bir dünyada açtım gözlerimi”² diyen Edgü, her çocuğun isteyebileceği bir şeyi maalesef yapamaz. O dünyadan kaçamaz. Bunu şu ifadeleri ile dile getirir: *Çünkü o dünyadan, bir çocuk kaçmak ister. Oysa benim, o günün İstanbul'unda, içinde bulunduğum toplumsal çevrede, aile çevremde, kaçabileceğim hiçbir delik yoktu.*³

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından etkileri devam eden bir sosyal çöküntü ortamında çocukluk ve gençlik yaşamış olan Ferit Edgü, edebiyat ile 16 yaşında tanışır. İlk kalem denemesini “ilk şiirimi, 16 yaşında babamın ölümünün yarattığı sarsıntı içinde yazmışım” diye açıklayan Edgü'nün İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra

¹ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.17.

² Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme, Genişletilmiş 1. Baskı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, 2016, s.27.

³ Mutlu Deveci, *age.*, s.18, 19.

yaşadığı bir diğer sarsıntı 12 Mart'ta olur. Bu dönem sonunda kaleme aldığı şiirleri *Ah Min'el Aşk* adlı kitabında yayımlar.⁴

İlkokuldan başlayarak hep Millî Eğitim okullarında okuyan Ferit Edgü en iyi öğretmenlerden ders alsa da okulları pek sevmediğinden bir meslek seçmesi gerektiği zaman da kendi kararını vererek Güzel Sanatlar Akademisi'nde Resim Bölümü'ne girer.

Ferit Edgü edebiyat hayatına Akademi yıllarında tanıştığı birçok yazar sayesinde genç yaşlarda dâhil olabilmıştır. Bu konuda şunları söyler:

Sanat alanın merkezi durumunda olan bir kentte/ İstanbul'da yaşamının verdiği kolaylıklarla çok erken yaşlarda okumaya ve yazmaya başladım. Sanat çevrelerine de böylece girmiş oldum. Örneğin, Sait Faik'i tanıdığımda lisede öğrenciydim. Attila İlhan'ı, Salah Birsal'i, hemen ardından Melih Cevdet'i daha sonraları benim ilk yazılarımı yayınlayacak olan Vedat Günyol'u, lise öğrencilik yıllarımda tanıdım.⁵

Akademi'de Bedri Rahmi'nin Atölyesi'ne giden Ferit Edgü onun zengin kütüphanesinden fazlasıyla yararlanır. Bu dönemde pek çok yazı kaleme alır ve yazdıklarının birçoğu da yayımlanır. Demokrat Parti İktidarında yazarlara uygulanan baskı, birçok kitabın yasaklanması, önemli hiçbir filmin gelmemesi gibi olaylar karşısında Ferit Edgü, aykırı genç bir yazar olarak yazmaya devam eder.⁶ Edgü, Garip akımının etkili olduğu bir dönemde yazın hayatına şiirle başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın gergin ortamında anlamsız kalan Garip hareketine tepki olarak doğan Mavi Hareketi Topluluğu'na dâhil olur. Attila İlhan'ın "Sokaktaki Adam" romanını sosyal realist olmadığı için eleştirdikten sonra aralarında bir uyum sağlarlar ve "dergiyi sosyal gerçekçi bir çizgiye ulaştırma amacıyla" birleşirler. Dergideki

⁴ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.17.

⁵ Mutlu Deveci, "Ferit Edgü ile Sanat, Edebiyat ve Dil Üzerine Bir Söyleşi", <http://www.edebiyathaber.net/ferit-edgu-ile-sanat-edebiyat-ve-dil-uzerine-bir-soylesi/> (21.02.2018).

⁶ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.20.

imzasız birçok yazısının yanında “Mavi Hareketi’nin Manifestosu’nu Ferit Edgü hazırlar.”⁷

İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü son sınıf öğrencisiyken yurt dışı sınavını kazanıp Almanya’ya, oradan Paris’e gider ve Academie Feu’de seramik öğrenimi görür. 1958 - 1964 yılları arasında Sorbonne’da felsefe, Louvre’da sanat tarihi kurslarına katılır. 1964’te yurda dönen Edgü, askerliğini yapmak üzere yedek subay öğretmen olarak önce Hakkâri’nin Pirkanis köyüne, 1967 yılında da Beypazarı’na gider. Yeniden Paris’e gidip bir yıl kaldıktan sonra İstanbul’a döner, Manajans’ta metin yazarı olur. Kendi kurduğu DATA Reklam şirketinin ardından 1977’de Ada Yayınevi’nin Narmanlı Yurdu’ndaki Bedri Rahmi Sanat Galerisi’ni yönetmeye başlar.⁸

Ressamlar kenti Paris’te geçirdiği zamanlarda bir yarışmada aldığı birincilik, açtığı sergi gibi faaliyetler sonucu, resme olan ilgisi ve sevgisi artarak yazmayı bırakıp çizmeye yönelse de ihtiyacı olan doyuma ulaşamaz. Resme ve öyküye olan bağlılığı neticesinde öyküyü seçer. Bu dönemde *Bozgun* adlı ilk öykü kitabını oluşturacaktır.⁹

Ferit Edgü yazın hayatına şiirle başlamıştır. İlk şiiri 1952’de Kaynak Dergisi’nde yayımlanan Ferit Edgü’nün ilk öyküsü ise, Ocak 1954’te Yeni Ufuklar Dergisi’nde çıkmıştır. Yazar edebiyat dünyasına adını; Kaynak, Yeni Ufuklar, Şairler Yaprığı, Vatan Gazetesi’nin sanat eki, Mavi, Pazar Postası, Dost Dergileri’nde çıkan şiir ve öyküleriyle duyurur. Ferit Edgü, bu dergilerde yayımlanan öykülerinin yanı sıra özellikle 1950 ve 1960’lı yıllarda Ataç, Yeni Dergi, Eylem, Papirüs, Ant, Soyut, özellikle de Yeni Ufuklar Dergisi’nde yayımladığı çağdaş sanat ve estetik sorunlarına ilişkin inceleme yazıları ve çevirileri ile tartışma yaratmıştır. Edgü, çeşitli zamanlarda yazdığı türlerle anılmasına karşılık; “Ne yazarsam yazayım deneme ya da öykü, ya da roman, ben bir yazarım. Romancı, öykücü, denemeci nitelermeleri

⁷ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı, Doktora Tezi) Elazığ 2005, s.21.

⁸ Mahir Ünlü, *Yirminci Yüzyıl Türk Edebiyatı- 4*, 2003, s.92.

⁹ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 20.

benim için geçerli değil” diyerek bütün yapıtlarında insanın yalnızlığını, yabancılaşma duygusunu, mutsuzluğunu yer yer fantastik bir anlatımla ele aldı.¹⁰

1.2. Sanatı

Ferit Edgü yazın hayatında yerli ve yabancı pek çok yazardan etkilenmiştir. Bunların başında Kafka ve Sartre gelirken Gogol ve Rebelias’ın da önemli bir yeri olmuştur. Roman türünde eser verenlerden en beğendikleri Flaubert, Stendhal, Balzac, modernlerden Joyce, Virginia Woolf, Faulkner, Beckett, Musil, Broch’tur.¹¹

1954 yılında Vedat Günyol ile tanışması ve Yeni Ufuklar Dergisi’nde yazmaya başlaması ile edebiyat dünyasına giren, sonra Vatan’da yazmaya başlayan Edgü, görsel sanatlara duyduğu ilgi nedeniyle o dönem İstanbul’unun tek sanat galerisi olan Maya’da açılan sergilerdeki ressamlarla konuşmalar yapar. Demir Özlü ve Orhan Duru ile tanışmaları da bu döneme rastlar.¹²

Ferit Edgü’nün Edebiyata olan ilgisi, söyleşilerinde ve makalelerinde belirttiği üzere Sait Faik’in *Şahmerdan* adlı eseriyle başlar. Sait Faik’in “sıradan insanların günlük yaşantısını yazması ”Edgü’yü çok etkiler ve onda kendisinin de “yazabileceği” fikrini uyandırır.¹³

Edgü, eline geçen her şeyi okuduğunu ve bir şans eseri nitelikli eserlere rast geldiğini söylemiştir. Hatta savaş yıllarında gazete kâğıdından yapılan kese kâğıtları

¹⁰ *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt 1 A-İ*, Genişletilmiş 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s.364, 365.

¹¹ Mutlu Deveci, “Ferit Edgü ile Sanat, Edebiyat ve Dil Üzerine Bir Söyleşi”, <http://www.edebiyathaber.net/ferit-edgu-ile-sanat-edebiyat-ve-dil-uzerine-bir-soylesi/> (21.02.2018).

¹² Mutlu Deveci, “Ferit Edgü ile Sanat, Edebiyat ve Dil Üzerine Bir Söyleşi”, <http://www.edebiyathaber.net/ferit-edgu-ile-sanat-edebiyat-ve-dil-uzerine-bir-soylesi/> (21.02.2018).

¹³ Leyla Yiğit, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s.20.

olduğunu, onları bile açıp okuduğunu anlatır. Bu da onun küçük yaşlarda ve zor şartlarda dahi okumaya olan düşkünlüğünün nasıl geliştiğini gösterir. Bir söyleşisinde çocukluk yalnızlığını kitaplarla dizginlemeye çalıştığını, onları kendine dost edindiğini ifade eder. 1950’de Kaynak Dergisi’nde yayımlanmaya başlayan şiirleriyle edebiyat dünyasına giren Edgü, önce Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Tolstoy, Orhan Veli, Orhan Kemal gibi yazarları okur. Bu okuma onu Sait Faik’e hazırlar. Sait Faik onun edebi hayatında bir dönüm noktası olur. Onun sayesinde küçük insanların hayatlarına dikkat etmeyi ve bunlardan hikâyeler yazabilmeyi öğrenir. Ayrıca Rimbaud ve Lautremont da onun şiir görüşünü zenginleştiren şairlerdendir.¹⁴

Edgü Paris’e de Akademiye de ressam olmak için gitmemiştir. Çünkü kendisi ressam olmanın “kitapların ve müzelerin dışında bir yerlere” gitmekle gerçekleşmeyeceğinin bilincinde bir gençtir. Eğitimi konusunda oldukça özgür düşünen Edgü, kendini en özgür hissedeceği yer olarak Akademi’yi seçer ve zamanla yanılmadığını da görür. Dönemin Akademi Kütüphanesi, yazar için oldukça zengin bir kitaplığa sahiptir. Edgü, hocası Bedri Rahmi’nin “kitaplıkta okuduklarını arkadaşlarına özetlemesi” koşuluyla izin vermesi üzerine zamanının çoğunu bu kütüphanede özellikle “düzenli bir şekilde gelen Fransızca süreli yayınları” okuyarak geçirmiştir.¹⁵

Yazar, edebiyat hayatıyla buluşma sürecinde “yalnızlıkların en dayanılmaz olanı çocuk yalnızlığı”nı paylaşacak biri olmayışından ötürü kitapların dünyasına sığındığını anlatır.¹⁶ Edgü ve bu kuşağa bağlı diğer sanatçılar, bireyselliğe yer olmayan bir toplumda aykırı ve horlanmış bireyler olarak yazmaya devam ederler. Amaçları, kendi benzerlerini bulmak ve onların dilinden anlayacak kişiler için yazmaktır. Çünkü ona göre; bizim toplumumuzda birey özgür düşüncelerinden ötürü kendini gerçekleştiren ve karşı koyan yani sürüden kopan ve başkalarını da bu yola

¹⁴ Leyla Yiğit, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s.20,21.

¹⁵ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.49.

¹⁶ Ferit Edgü, *age.*, s.48.

sürükleyen konumdadır. Bu bilincin bir tehlike olarak görülmesi dolayısıyla toplumda bireye yer yoktur.¹⁷

Yazarlığa başladığı tarihlerde varoluşçuluk akımı yaygındır. Sartre, Camus, Heidegger, Hursell, Bordiev ve Jaspers gibi isimlerin eserlerinin telkiniyle üzerinde, karamsar bir dünya görüşü ve bireyselleşme olgusu etkili olmuştur.¹⁸

Ferit Edgü şiir, öykü, roman, oyun, deneme, eleştiri, çeviri vb. sanat dallarından hemen her türüsüne ilgilenmiştir. Edebiyat türlerinin yanı sıra resim, sanat tarihi eleştirmenliği yönüyle de karşımıza çıkar. “Yaratıcı kişiliği” içinde kendisi yine de öykücülüğü ile tanınmaktadır. Resim sanatındaki gücü ile minimalist sanat anlayışını kişiliğinde birleştirerek edebi eserlerine yansıtmıştır.

Edgü ilk eseri *Kaçkınlar*’dan önce de sonra da yazmayı hep “bir varoluş sorunu” olarak görmüştür. Şimdi de “aradan geçen kırk yıl” boyunca aynı kaldığını düşüncesinin hiç değişmediğini söyler.¹⁹

Erhan Sunar, Edgü’nün roman ve resim üzerine yazılmış yazılarını tek bir bilinç etrafında birleştirir. Ona göre; resmin konusu yanılısamadan ibaret iken, romanın da çoğunlukla “öz ve biçim” şeklinde ayrılan bütün yapısı bir yanılısamadan ibarettir ve sadece dilsel bir meseledir.²⁰

Sanat eğitimi ve sanat disiplini, Ferit Edgü’ye edebiyatta yeni ve özgün anlatım olanakları sunmuştur. Modern sanat akımlarının gerçekliği farklı bakış açıları ile yansıtmasından etkilenen Ferit Edgü, eserlerinin kurgusunda da parçalı yapıyı, üsluptaki anlam yoğunluğunu, az sözcükle çok söz anlatmayı esas alır.²¹

¹⁷ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.52.

¹⁸ Leyla Yiğit, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s.22.

¹⁹ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.52.

²⁰ Erhan Sunar, “Ferit Edgü ve Sanat Yazıları Üzerine Notlar”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.58.

²¹ Hülya Soyşekerci, “Kaçkınlar’ın Yaralı Anlatıcıları”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.47.

Edgü, edebiyatımızda birey sorununun ilk defa 1950 kuşağının başlıca sorunlarından biri olduğunu düşünür. Dönemin siyasi ve politik sorunları içerisinde bireyin toplum hayatındaki önemi göz ardı edildiğinden bunun edebiyattaki yansımaları da eksik olmuştur. Bu durumu erken fark eden Edgü, yaşadıkları dönemin Batı dünyasında, kültür ve edebiyata damga vurmuş tartışmaların odağında olmalarını bu konudaki tek şanslı oldukları nokta olarak yorumlar. O ve onun düşüncesindeki arkadaşları, Paris’te dönemin en önemli edebiyatçıları ve düşünürleriyle aynı havayı soludukça kendilerini onların yetiştirdikleri çocuklar gibi hissedebilmiştir.²² Bu bağlamda yazar, birey olmanın sancılı yollarında eserlerindeki kişilerin yaşadığı acıları, bunalımı ve trajediyi etkileyici bir şekilde dile getirir. Edgü’nün yazın anlayışında birey olmak özgürleşmektir.²³

Ferit Edgü, yazma aşamasında düş gücünü kullanarak kendine özgü bir yazma biçimi oluşturmuştur. Ona göre yazmak; biçim yaratmaktır. Bu özgün tavrı ile geleneğin içinde kalmak yerine kendi birey oluşunun peşinden gitmiştir.²⁴

1.2.1. Ferit Edgü’nün Sanatında Hakkâri Öncesi ve Sonrası

1958 yılında Menderes Hükümeti döneminde yapılan bir sınavla yurtdışına öğrenci olarak gitme fırsatı bulan Edgü, ilk olarak Münih’e oradan da Paris’e geçer. Edgü buraya “ressam olmak için” değil, “Paris’i yaşamak, o havayı solumak, olup biteni öğrenmek, bilgilenmek” için gitmiştir. Burada olduğu zaman içinde çeşitli sergilere katılmış ve resimler yapmıştır fakat “kendini hep bir yazar olarak” hissetmiştir.²⁵

²² Semih Gümüş, “Yavaş Yavaş Konuşan Bir Ses gibi Yazmak”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs, 2018, İstanbul, s.28.

²³ Hülya Soyşekerci, “Kaçkınlar’ın Yaralı Anlatıcıları”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.48.

²⁴ Faruk Duman, “Çakır’ı Yazmamak”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.55

²⁵ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.50.

1954 ve 1964 arası on yıllık zaman dilimini kapsayan Hakkâri öncesi dönemde yayımlanan, *Kaçkınlar* daha sonra *Bozgun* ve *Av* adlı yapıtlarındaki öyküleri, bireyin kendi ile yüzleşmesi ve yaşama tutunma aşamasında yaşadığı çözümleri yansıtır.²⁶ *Kaçkınlar* yazar Paris'te iken yayımlanmıştır. “İkinci kitabı olan *Bozgun*'u” da yine oradayken yazmıştır. Bunların dışında o dönemde kaleme aldığı birçok yazı ve çevirileri de mevcuttur.²⁷

2000'li yıllarda Edgü'nün öykü ve deneme gibi birçok farklı türde eserler vermiş olduğu görülür. Gençlik yıllarında İstanbul'da başlayıp Paris'te devam ettiği resim öğreniminin hayatında önemli bir yerde oluşu yapıtlarının teknik ve kurgusal açıdan görsel sanatlarla ilişkili oluşuna da yansımıştır. Bununla ilgili yazar: “Yazı sanatında karşılaştığım sorunların büyük bir bölümünü resim sanatındaki bilgimle çözümlerdim.” demiştir. Edgü'nün hayatında Hakkâri deneyimi nasıl tükenmeyen bir kaynak konumunda ise resim de düşünce sistemini besleyen önemli bir öğe olmuştur.²⁸

Genç yaşlarda Paris'e giden Edgü, Picasso, Braque, Giacometti, Becke1tt, Sartre, Camus gibi 20. Yüzyılın birçok büyük yazarı ile aynı kentin havasını solumanın büyük bir ayrıcalık olduğunu söylemiştir.²⁹ O zamana kadar tatmadığı deneyimleri tadan Edgü, edebiyat ve kültür hayatına dair pek çok etkinliğe katılmış, edebiyatta, görsel sanatlarda ve düşünce dünyasında ortaya çıkan pek çok yenilik ve tartışmaların hepsine yakın olmuştur.³⁰

Paris'te olduğu yıllarda tüm sanatsal faaliyetlerin yeni oluşumlarının gündeminde kalan Edgü, İkinci Dünya Savaşı'nın ardında bıraktığı yıkım ve

²⁶ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.27.

²⁷ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.50.

²⁸ Leyla Burcu Dünder, “Paris'ten Pirkanis'e Bir Direniş Biçimi Olarak Yazmak Eylemi”, *Notos Dergi*, Sayı 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.36, 37.

²⁹ Semih Gümüş, “Yavaş Yavaş Konuşan Bir Ses gibi Yazmak”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs, 2018, İstanbul, s. 24, 25.

³⁰ Semih Gümüş, *agm.*, s.25.

bunalımın yanı sıra sosyalist ülkelerdeki despotluğun var olan tüm değer ölçülerini yerle bir ettiğini söyler.³¹

Ferit Edgü, 1964'te yurda döndüğünde Hakkâri'ye yedek subay öğretmen olarak görevlendirmesi yapılır. Yedek subay öğretmenlik kurumu olmasa yine Paris'te yaşamaya devam edeceğini ve askerlik yapmak için Türkiye'ye dönme gibi bir düşüncesinin olmadığını söylemiştir. “*Yedek subay öğretmenlik benim için -belki size garip gelebilir ama- bir kurtuluş oldu. Tek başınasınız, yanınızda kimse yok; rütbe yok, üniforma yok. Ama bunu seçerken de, tabii Hakkâri’yi öngörmemiştim. Paris'ten yeni gelmiştim, iki ay sonra Hakkâri'ye gittim..*”³² Doğu’yu ve Doğu’nun şartlarını bilmeyen Ferit Edgü, yolculuğunun yepyeni bir dünyaya yol aldığı farkındadır. Onun için bu yolculuk hem içinde bulunduğu baskıcı yaşamdan kaçış hem de yepyeni bir hayata açılan kapıdır.

Edgü Hakkâri’yi “ikinci doğumu” nun gerçekleştiği yer olarak tanımlar. “Milattan önce, milattan sonra denildiği gibi, işi pek fazla abartmadan benim için de bir Hakkâri öncesi ve sonrası vardır.”³³

Paris'teki evini ve düzenini bırakan Ferit Edgü, Türkiye'ye döndükten sonra bir yetkilinin de gülererek söylediği gibi “Paris’le kafiyeli bir köye, Pirkanis’e” gönderilmiştir. Bu durumu yazar, “Pirkanis kendimi ve bildiklerimi sınınamamda yardımcı oldu.” şeklinde ifade eder. Hayatı boyunca “insanlara ve doğaya bakışını”, “kitaplardan öğrendiklerini” inancının doğrultusunda, ıssız ve kimsesiz o dağ başında “elektriği ve telefonu olmayan bir köyçükte” oradaki köylülerin tek geçim kaynağı olan koyunlar arasında yeniden gözden geçirir.³⁴ Yazar için bu ıssız köy, kendini yeniden keşfetmeye olanak tanıyan bir ortamdır. Bu ıssız köye de geçmişindeki yine aynı benliğiyle geldiği için söz konusu değişimin ne kadar köklü olacağı da şüphelidir.

³¹ Semih Gümüş, “Yavaş Yavaş Konuşan Bir Ses gibi Yazmak”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs, 2018, İstanbul, s.26.

³² Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 21.

³³ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.29.

³⁴ Ferit Edgü, *age.*, s.50.

Edgü bu coğrafyada “insan gerçeğinin” bir başka boyutunu gördüğünü söyler. Hakkâri “uygarlığın girmediği” bir kenttir. Tayin edildiği köy, oranın en yüksek köyüdür. Yolu, suyu, elektriği olmayan bu yerin yalnız bir okulu vardır. Bu okulun da “ilk öğretmeni” Edgü olmuştur. Okulun sıra, yazı tahtası, soba vb. birçok eksikliğini öğrencileriyle birlikte yapıp tamamlayan yazar orada kendisini hiçbir zaman bir öğretmen olarak duymamıştır. Her zaman belirttiği gibi bu kentten hem onlara bir şeyler öğretmiş hem de onlardan bir şeyler öğrenmiş olarak dönmüştür.³⁵

Ferit Edgü, Hakkâri'nin Pirkanis Köyü'ndeki görevi sonrası 1967'de tekrar İstanbul'a döner. *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanını Hakkâri'de kaldığı zaman içerisinde tuttuğu notlarla döndükten sonra yazacaktır.

Hakkâri'de bulunduğu dönem içerisinde düşünsel ve yazınsal anlamda büyük değişimler geçiren yazarın öykü, roman, deneme türündeki tüm yapıtlarında bu değişim hissedilir. Yazarın dünyaya ve yaşama bakışı da aynı oranda değişmiştir. Hakkâri coğrafyasının şartlarında gerçeğin farklı bir yönü ile yüzleşmesi varoluşunu tamamlama sürecinde önemli bir gelişme olmuştur. Burada Doğu'nun olanaksızlıkları içinde mücadele eden insan gerçeğini ve bireyin bu durumdan nasıl etkilendiğini yaşayarak tecrübe etmiştir. Dolayısıyla Hakkâri sonrası dönemde kaleme aldığı *Kimse, Hakkâri'de Bir Mevsim* romanları da kendi yaşamından izler içermektedir.

Ferit Edgü, 1964 yılından sonraki dönemde Hakkâri'de farklı “dış gerçeklikler” ile yüzleşerek bunların etkilerini yazın yaşamına da yansıtır. “*Benim doğumlarımdan biri de Hakkâri'de gerçekleşti.*” diyen Edgü, Hakkâri'de geçirdiği sürede otuz üç yaşında düşünsel anlamda “yeniden doğduğunu” anlatır. Yazarın edebiyat hayatındaki bu gelişme onun olgunlaşma sürecinde köklü bir değişimdir. Hakkâri'nin etkisi, buraya yabancılığının oluşturduğu şaşkınlığın yanı sıra Paris'ten hemen sonra Doğu'ya gelmiş olmanın verdiği sarsıntıyı da üzerinde taşır. Bu durumu “*Dünyayı değiştirmekten umudunu kesen dünyayı gözlemler. Benim Hakkâri sonrası durumum tam anlamıyla buydu.*” diye anlatan Ferit Edgü, öykücülük serüveninin iki

³⁵ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.29, 30.

kolda geliştiğini ifade eder. Öykülerinde olduğu kadar romanlarında da“ dilin belirleyici rolünü” vurgulayarak gerçek ile düşün iç içe geçtiği fantastik öğeleri de içeren bir dil anlayışı oluşturur: “Öykücülük serüvenimin iki kolda geliştiğini yazmıştım. Birincisi gerçeği dil yoluyla kavramaya çalışan bir anlayış, ikincisi, olağanüstü (fantastik) ögenin yönlendirici olduğu bir anlayış.” Edgü, Hakkâri sonrası, Ocak 1964- Nisan 1974 arası on yıllık süreçte *Kimse* romanını kaleme almıştır.³⁶

Kimse, “bir yalnızlık destanı” olarak nitelendirilirken, *Hakkâri’de Bir Mevsim* anlatı, tekniği ve kurgusuyla beğeni kazanır.³⁷ Özellikle bu iki romanıyla uzun yılların suskunluğunu bozan Edgü, yaşamın her boyutuyla sorgulandığı bu yazım sürecinde aslında bambaşka bir yazınsal anlayışın sancılarını taşıdığı görülür. Nitekim iki romanın da oluşum sürecini besleyen Hakkâri olmuştur.³⁸

Edgü, “Hakkâri’den önce ve sonra” şeklinde yaptığı bu ayrımın yazın hayatına etkisini; bireyi merkeze alan yazarın diğer insanlarla buluşması ve toplum ile bireyin yakınlaşması şeklinde yorumlar.³⁹

Mayıs-Aralık 1976 arası sekiz aylık zaman diliminde “*Hakkâri’de Bir Mevsim*” ve Ocak 1984’den Ağustos 1987’e kadar geçen üç yıl içerisinde de “*Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı*” romanlarını yazar. “Düş ve gerçek” arasındaki çok yönlülük, özyaşamöyküsel nitelikli romanlarının temelini oluşturmaktadır. Ferit Edgü, eserlerinde dili ve metni oluşturan yapıyı kendine özgü bir üslup ile oluşturmuştur. “Çağrışım değerlerini” yoğunlaşmış cümlelerle metne aktarır. Genel olarak “bireysel öğelerin” ön planda olduğu romanlarda, toplumsal ve evrensel sorunlara da eleştiri yapmadan ışık tutar.⁴⁰

³⁶ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.29, 30.

³⁷ Leyla Burcu Dünder, “Paris’ten Pirkanis’e Bir Direniş Biçimi Olarak Yazmak Eylemi”, *Notos Dergi*, Sayı 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.33.

³⁸ Leyla Burcu Dünder, *agm.*, s.33.

³⁹ Leyla Burcu Dünder, *agm.*, s.33.

⁴⁰ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.31.

Doğu yolculuğu sonrasında kaleme aldığı yapıtlarında Edgü, Doğu'nun gerçeğini olumlu ya da olumsuz hiçbir eleştiri yapmadan tüm ayrıntısıyla olduğu gibi ortaya koyar. Edgü ikili grup çatışmalarından özellikle aydın- halk, şehirli- köylü, devlet- halk temelinde irdelerken sosyal adaletsizlik, yalnızlık, çaresizlik, yaşamın saçmalığı, iletişimsizlikten doğan kaygı gibi bazı izlekleri de bu çerçevede işlemiştir.⁴¹

1.2.2. Ferit Edgü'nün Dil, Edebiyat, Sanat Hakkındaki Görüşleri

Ferit Edgü, hemen hemen tüm eserlerinde baskın bir şekilde kullandığı “sembol ve simge” nin kendi sözlüğünde de aynı anlamı taşıdığını söyler. Simge' nin yazarın kafasında değil okuyucunun kafasında oluşan bir şey olduğunu ifade eder. Simgeci bir yazar olmayan Edgü bu nedenle de herhangi bir öyküsünde “şu söz, şu imaj, şu kişi, şu hayvan neyin simgesidir”, diye sorulsa onun yanıtını da veremeyeceğini söyler. Örneğin *Bir Gemide* hikâyesinde geminin batmakta olan bir ülkenin simgesi mi olduğunu bilemez. Geminin kaptanı Tanrı'nın simgesi mi yoksa bir başbakan ya da bir diktatörün simgesi mi olduğunu da bilemez. Eğer okuyucu onda bir simge görüyorsa, kendi bileceği iştir, der.⁴²

Edgü'ye göre her sanat dalı, yalnız şiirin değil, bir imgenin sanatıdır. O her ne kadar sözcüklerle yazdığını söylese de o sözcükler ister istemez, iyi-kötü bir imgeyi oluşturur. O imge, sanılanın aksine büyük benzetmelerden yola çıkan, bir atmosfer, bir hava yaratmak isteyen, içinde simgeler barındıran bir şey değildir. Edgü için Çehov'un bir öyküsündeki kişinin karın yağışına bakması çok büyük bir simgedir. Sait Faik'in bir öyküsündeki, dülgerbalığının kayığıın içinde can çekişmesi

⁴¹ Mutlu Deveci, *age.*, s.31.

⁴² Mutlu Deveci, “Ferit Edgü ile Sanat, Edebiyat ve Dil Üzerine Bir Söyleşi”, <http://www.edebiyathaber.net/ferit-edgu-ile-sanat-edebiyat-ve-dil-uzerine-bir-soylesi/> (11.05.2018).

de bir imgedir. Edgü imgeyi bu kadar yalın ama aynı oranda da çok zengin bir araç olarak görmekte olduğunun altını çizer.⁴³

Edgü sözcüklerle oluşturduğu çağrışımların sanıldığı gibi yoğun benzetmeler içermesine gerek olmadığını söyler. Çünkü onun için bir metindeki herhangi bir eşya yahut eylem de birer simge yahut imgedir. Hepsisi insana birtakım duyguları çağrıştırabilecek etki düzeyindedir.

Yapıtlarında akışı kesen ve anlatımın bütünlüğünü bozan gereksiz sıfatlarla dolu betimlemelere karşı oluşu bu tür basmakalıp tasvirlerin metne hiçbir katkı sağlamadığını düşünmesindedir. Ama zamanın ön planda olduğu ve nesnelere anlatımıyla insana dokunan modern, işlevsel betimleme biçimine karşı değildir.⁴⁴

“Sözcüklerin bir sırrı” olduğunu düşünen Edgü, bu sırrın metafizik anlamdan ziyade “sözcüklerin kendi aralarındaki ilişkilerden doğan” yaratıcının onlara yüklediği anlamdan kaynaklanan bir sır” olduğunu düşünmektedir.⁴⁵

Özkan Ali Bozdemir’e göre; kurmacanın yaratım sürecinde yazarın bir kimlik oluşturması ve özgün bir anlatı kurabilmesi dilsel bir biçim ihtiyacının göstergesidir.⁴⁶ Ferit Edgü de kendine özgü oluşturduğu kurgu ve biçimiyle eserlerinde dönemin dikkat çekici yazarlarından olmuştur.

Eserlerini kaleme aldığı dönemde bireysel öğelerin ağırlıkta olduğu edebi eserlerde genel olarak bir kapalılık ve anlaşılmazlık hâkimdir. Genel olarak ‘seçkin’ bir kesime hitap söz konusuydu. Nitekim Edgü de bu durumu şu sözleriyle ifade ediyor: *Bizler, bizler gibi insanlar için yazıyorduk. Öykülerin, şiirlerin geniş kitlelere*

⁴³ Mutlu Deveci, “Ferit Edgü ile Sanat, Edebiyat ve Dil Üzerine Bir Söyleşi”, <http://www.edebiyathaber.net/ferit-edgu-ile-sanat-edebiyat-ve-dil-uzerine-bir-soylesi/> (11.05.2018).

⁴⁴ Murat Yalçın, “Gerçek Acemilikleri Sahte Ustalıkla Yeğlemek”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.39.

⁴⁵ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.33.

⁴⁶ Özkan Ali Bozdemir, “Yazının Anlatım Yolları”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.64.

*ulaşması söz konusu değildi. Dolayısıyla sanatçı tavrının dışında bir tavır almanın pek bir anlamı yok gibiydi, böyle bir amaç da taşınmıyordu.*⁴⁷

Edgü'nün tüm yapıtlarında düş ve gerçek birbirine karışır. Bir süre sonra yazar da gerçek olan ile kurgu olanın ayırımına varamaz.

Edgü, yazın hayatına başladığında, yaşadıkları ile yaşamadıklarının birbirine karıştığını ve bir süre sonra, yazdıklarından hangilerini yaşayıp, hangilerini yaşamadığını ayırt edemez duruma geldiğini ifade eder. Yaşamadıklarını, yazarak yaşarken yaşadıkları ise çoğu kez, tümüyle değişmektedir. Bunun bir deneyim olduğunu düşündüğünde yalnız yazarken değil, yaşarken de geçerli olduğunu sanır. Ve hayata dair yalnız yaşananların değil, yaşanamayanların da bizi biçimlendirdiğine inanır.⁴⁸

Edgü hayatı boyunca birçok yazardan etkilenmiş olsa da Kafka'nın yeri onda çok ayrıdır. "Yirmi yaşında da, elli yaşında da aynı ilgi, hatta tutku" ile okuduğu tek yazar Kafka'dır. Onun yazdıklarını, bir "mümin" in kutsal kitabını okuyuşu gibi okuduğunu ifade eder.⁴⁹

Edgü yazın hayatında, düşlerden yola çıkarak gerçeklere ulaşılabileceğini şu sözleriyle anlatmaktadır: *Gerçekliklerden yola çıkarak düşleriz. Ama düşlerden yola çıkarak da düşleyebiliriz. Kim bilir, belki böylece gerçekliğe daha bir derinden varabiliriz.*⁵⁰

Dilin içindeki cevheri ortaya çıkarabilmek için eserlerinde sözcükleri minimum seviyede tutmaya çalıştığını söyleyen Edgü, bu yönelimini Hakkâri ile ilişkilendirmektedir. Nitekim Hakkâri'de aynı dili konuşmadığı insanlarla birçok şey paylaşmış ve dil sorununa rağmen sağlıklı bir iletişimin gerçekleşebildiğini fark etmiştir. O güne kadar ait olmadığı bir dünya olarak gördüğü Hakkâri'de insanların

⁴⁷ Zeliha Arı, *Ferit Edgü'nün Öykü ve Romanlarında Anlatım Teknikleri*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s.20.

⁴⁸ Ferit Edgü, *Tüm Ders Notları (Sanat, edebiyat, felsefe, politika ve erotizm üzerine)*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2013, s.98.

⁴⁹ Ferit Edgü, *age.*, s.121.

⁵⁰ Ferit Edgü, *age.*, s.126.

aynı dili konuşmadan da anlaşabildiğini görüp günümüzde aynı dili konuşabildiğini zannettiği insanlarla anlaşamadığını gördüğünde ise durumun önemini kavramıştır.⁵¹

Semih Gümüş'e göre Edgü, gerçeklikten kaçan bireylerin iç dünyalarını ve iletişimsizliklerini yazmıştır. Kişilerini gerçeğin dışında bulan yazar oldukça karmaşık dünyaları yansıtırken yeni bir gerçeklik arayışı içinde anlatısını giderek felsefi bir boyuta çıkarmıştır. Anlatılarında yalın bir dil kullanmıştır.⁵²

Ferit Edgü, şiir, roman, deneme, aforizma ve tiyatro türündeki tüm eserleriyle yazma eylemini bir yaşama amacına dönüştürmüştür. Yaratıcılığı ve çok yönlü oluşu ile topluma ışık tutan yazar, bir sanatçının kişiliğini, isteklerini ve kaygılarını da yaşamında değil yapıtlarında aramak gerektiğini söyler. Edgü'nün yapıtları varoluşsal değerlerin silinişi ve tüketilişi karşısında oluşan düşüncenin sanat yapıtına dönüşmesidir. Onun özgünlüğü ve farklılığı yapıtlarındaki anlatım tekniği ve kurgusundan anlaşılır.⁵³

1.3. Eserleri

Öyküleri; *Kaçkınlar* (1959), *Bozgun* (1962), *Av* (1968), *Bir Gemide* (1978), *Çılgılık* (1982), *Binbir Hece* (1991), *Doğu Öyküleri* (1995), *İşte Deniz, Maria* (1999), *Devam* (2001), *Do Sesi* (2002), *Nijinski Öyküleri* (2007).

Romanları; *Kimse* (1976), *O/ Hakkâri'de Bir Mevsim* (1977), *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı* (1988), *Yaralı Zaman* (1997).

Denemeleri; *Ders Notları* (1978), *Şimdi Saat Kaç?* (1978), *Yazmak Eylemi* (1980), *Kitap & Ressamın Öyküsü* (1991), *Yeni Ders Notları* (1991), *Seyir Sözcükleri*

⁵¹ Leyla Burcu Dünder, "Paris'ten Pirkanis'e Bir Direniş Biçimi Olarak Yazmak Eylemi", *Notos Dergi*, Sayı 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.36.

⁵² İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 14. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013, s.394.

⁵³ Mutlu Deveci, "Ferit Edgü'nün Romancılığı ve Romanlarında İzleksel Yönelimler", *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan Mayıs 2018, İstanbul, s.41.

(1996), *Sözlü/ Yazılı* (2003), *İnsanlık Halleri* (2003), *Avara Kasnak* (2005), *Buluşmalar* (2007), *Kaza Sözleri* (2018).

Şiirleri; *Ah Min-el Aşk* (1978), *Dağ Şiirleri* (1999).

Senaryo; *Hakkâri 'de Bir Mevsim* (1983) (Ferit Edgü ile Onat Kutlar, O adlı romandan uyarlamıştır.)

Diğer Yapıtları; *Yaşayan Bedri Rahmi* (1976), *Eren Eyüboğlu* (1981), *Arslan* (1982), *Osman Hamdi Bilinmeyen Resimleri* (1986)- (Mustafa Cezar ile birlikte) , *Ergin İnan* (1988), *Mustafa Pilevneli* (1988), *Türk Hat Sanat* (Karalamalar, Meşkler) (1988), *Karapınar Tülü Carpets* (1989), *Füreyya: Ateş ve Sır* (1992), *Berlin Paintings 1989–1990* (1990), *Van Gogh: Yüzyıl Sonra* (1990), *Fikret Mualla* (1995), *Aliye Berger* (1998), *Fotoğrafların Öyküsü Şakir Eczacıbaşı* (1999), *Avni Arbaş* (2001), *Abidin* (2003), *Görsel Yolculuklar* (2003), *20.Yüzyılda Sanat* (2003)- (Enis Batur, Barış Pirhasan, İlhan Usmanbaş, Uğur Tanyeli, Işıl Kasapoğlu, Adnan Çoker ile birlikte), *Doğa Dostları* (2004), *Kuzgun Acar* (2004)- (Levent Çalıkoğlu, Murat Ural ile birlikte), *Paraboller* (2007), *Biçimler, Renkler, Sözcükler* (2008).

2. BÖLÜM

Ferit Edgü'nün Romanları

2.2.1. Kimse

2.2.1.1. Özet

Edgü, ilk eseri olan *Kimse*'de Hakkâri dönüşü izlenimlerini anlatmıştır. Roman iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm 20; ikinci bölüm ise 11 alt bölümden oluşmaktadır.

Roman kişisi, coğrafyaya ve insanlara yabancı olduğu bu kente uzun bir doğu yolculuğu sonrasında gelmiştir. Bu sesler yazarın kendi iç sesidir. Romanın bu şekilde bir iç monolog tekniğiyle olduğu eserin birkaç yerinde kapalı da olsa belirtilir. Çok az olaya yer verilen romanda genel olarak; kahramanın içinde bulunduğu yalnızlığı, benliğinin oluşturduğu iki sesin birbiriyle konuşmasıyla bastırılmaya çalışılır. İki sesin birbiriyle konuştuğu romanda okuyucu da kendini bir tiyatro sahnesinde gibi hisseder.

İçinde bulunduğu koşullar içerisinde yazar, yabancılaştığı benliği ile etrafı ve insanları gözlemler. Romanın olay örgüsü de kahramanın Birinci Ses ve İkinci Ses şeklinde oluşturduğu seslerin konuşmaları, sorgulamaları ve zaman zaman düştükleri çelişkileri çerçevesinde şekillenir.

Kahramanın oluşturduğu seslerden genellikle İkinci Ses'in umutsuz ve karamsar düşüncelerine rağmen; Birinci Ses, zaman zaman içinde buldukları durumdan duyduğu memnuniyeti dile getirmektedir.⁵⁴

Birinci bölümde iç seslerin konuşmalarından da anlaşıldığı üzere coğrafyanın konumu, şartları içinde bulunulan sert kış koşulları sebebiyle daha da

⁵⁴ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.355.

çetin hale gelmiştir. Kendini hiç alışkın olmadığı düzenin içinde bulan kahraman da bu şartlara uyum sağlamakta zorluk çekmektedir. Tek göz bir odada soğuktan donma, kurtlara yem olma gibi korkuların dışında çok az insanın yaşadığı bu köyde evlerin birbirine oldukça uzak oluşu ve burada yaşayan insanların dilini bilememesi üzerine yaşanan iletişim kopukluğu da onu yalnızlığa sürüklemektedir. Seslerin geçmişe ve geleceğe dair duydukları tüm kaygıları, umutları ve içinde buldukları şartlar içerisinde yaşadığı çaresizlikleri, gözlemlerinden yola çıkarak bahsettikleri köy ve köy insanları anlatılır. Bu seslerin zaman zaman aralarındaki uzun uzun konuşmaları kadar susuşları da kurgunun içinde okuyucuya oldukça etkileyici bir şekilde yansıtılmaktadır. Kahramanın gördüğü düşler ile uyandığı gerçek arasında bir köprü görevi gören bu susuşlarda gizli olan yabancılaşma temi de çalışmamızın son bölümünde eserlerden alıntılanan bölümlerle ayrıntılı bir şekilde verilecektir.

Romanda mekân unsuru üzerine somut açıklamalar verilmesine rağmen zaman unsuru net bir şekilde belirtilmez. Çoğu zaman belirsiz bir zaman içinde kurgu ele alınır.

Romanın ikinci bölümü ise; Birinci Ses ve İkinci Ses'lerin köye gelişleri ile başlamaktadır. Ve artık romana başka kahramanlar da dâhil olur. İki bölüm arasındaki fark; ilk bölümde seslerin birbirleriyle olan diyaloglarından da anlaşıldığı üzere kahramanın kendi içine dönmesiyle düşsellik daha hâkim durumdayken ikinci bölümde toplumsal bazı unsurların da romana dâhil edilmesiyle gerçeklik unsuru daha baskın hale gelir.

Kahraman buraya gelişlerinin bir sürgün olduğu ve bu sürgünün ne zaman biteceği üzerine iç sesi ile konuşurken, geçmiş yaşantısındaki sürgünleri de hatırlar ve iki sürgünü kıyasladığında burada zamanın geçmeyesinden yakınıdır. *Kimse* romanının devamı niteliğinde sayılan *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanında da aynı kurgunun düş ve gerçeklik bağlamında ele alındığını hatırlayacak olursak iki romanda da kahramanın Hakkâri kentinde yaşadıkları anlatılmaktadır. Fakat bu iki romanın bazı durumlarda çeliştiği görülür.

Her iki romanda da kahramanların, kişiler ve olaylar karşısındaki tepkileri ve karşılaştıkları manzaralar aynıdır. Edgü iki romanında da Hakkâri’de yaşadıklarını ele alırken, detayları biraz değiştirerek gerçekle düş arası bir kurgu şeklinde oluşturur. Yine de bu iki eserin birbiriyle çeliştiği durumlar da vardır.⁵⁵

Hakkâri’de Bir Mevsim romanında kahraman kendini nedenini bilemediği sürgün ya da bir deniz kazası sonucu “düşüş” olarak nitelediği bir olay ile Hakkâri ilinde bulurken, *Kimse* romanında ise kahramanın köye gelişi, daha gerçekçi bir kurguyla anlatılır. Kahraman, köye beş saatlik bir uçak yolculuğu sonunda kalesi ve gölü olan bir kentte kalmış aynı bölgeye yapacağı ikinci yolculuğunda ise uzun süren bir tren yolculuğu yapmıştır. Doğu da bir turist gibi gezdiği birkaç ilden sonra Hakkâri’ye gitmek için yola çıkmıştır. Bu sırada gözlemlediği her olayı ve iletişime girdiği insanları da *Kimse* romanında işlemektedir. Şahit olduğu birkaç çaresizlik ve ulaşımında yaşadığı zorluklardan sonra gideceği bu yerle ilgili ön bilgi de elde etmiş olur.

Uzun ve zorlu bir yolculuk sonunda geldiği Pirkanis, bir dağın yamacına kurulmuş on üç hane ve yüz on dört kişilik küçük bir köydür. Köylüler kahramanı evlerin birinde ağırlar. Köyün insanları ile ilk temasını kuran kahraman da kendisini sarsan olayların ilkiyle gelir gelmez burada karşılaşır. Köy halkı ölmek üzere olan küçük bir bebek için ondan yardım isterler. Ulaşım zorluğu ve sağlık koşullarının yetersizliği sonucu bebek ölür. Benzeri birçok ölümle karşı karşıya kalan kahraman, köy halkının ölümler karşısındaki çaresizliğinin yanı sıra ölümü ne kadar kolay kabullendiklerini çarpıcı bir şekilde görmüştür. *Hakkâri’de Bir Mevsim* romanında da aynı ölümlerin ve çaresizliklerin anlatıldığını görmekteyiz. Halit gibi köyden bazı kişilerin hayatlarına da romanlarda yer verilir. Kişiler ve olaylarda birkaç küçük farklılık olsa da iki romanın hem anlatım hem kurgu yönünden örtüştüğünü çoğu yerde görürüz.

⁵⁵ Leyla Yiğit, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s.44.

2.2.1.2. Roman Hakkında

Edgü'nün romanlarından ilk eseri olan *Kimse*, yazarın kendi yaşam öyküsünden izler taşır. Bireyin benlik arayışı ve varoluşunun sorgulandığı bir anlatımdır.

Kimse'nin arka kapağında belirtildiği üzere roman; Bir karakış boyu, ülkemizin doğusunda Hakkâri'nin 13 haneli, 114 nüfuslu Pirkanis adlı dağ köyünde, anmak, anımsamak, anlamak, sormak, karşılık aramak, ayakta kalabilmek için sürdürülen yalnızlık konuşmalarıdır.⁵⁶

Roman, mekân olarak köyde geçmesine, “köy ve köylüyü anlatmasına rağmen” bir “köy romanı” olarak tanımlanamaz.⁵⁷

Kimse, bir bakıma kendinden sonra yazılacak olan *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanının yazılış sürecini oluşturan bir romandır.

Yazar, *Kimse* romanı için; kurmaca dünyanın sınırını, anlatmanın olanaksızlığını, gerçekliğin değişkenliğini, roman sanatının olanaklarını ve olanaksızlıklarını, romanın içinde göstermek istemiştir.⁵⁸

Romanın genel kurgusunun, varoluş mücadelesi içinde olan bireyin içsel konuşmaları ve benliğine dönük sorgulamalarıyla oluştuğunu söyleyebiliriz. Birey varoluş süreci içerisinde bu içsel sorgusunu zaman zaman bir monolog halinden diyalog haline dönüştürmüştür.

⁵⁶ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015.

⁵⁷ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Romanlarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.352.

⁵⁸ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı-Söyleşi/ Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.15.

Kimse' de berrak, giderek, saydam bir dil yaratmaya çalışıyorum. Bir kişinin değil bir sesin dilini. Bir ses kadar saydam dil.⁵⁹ diyerek tasarlama ve dil konusunda hassas olan Edgü, eserin adı üzerinde de birkaç değişiklik yapar. *Kimse'*nin adı altı kez değişmiştir. *Sürgün/ Sürgünde/ Sürgün Konuşmaları/ Sus/ Ben ve Öteki/ Ben ve O.*⁶⁰

Kimse yazın, iletim, dilin sorunsallığı, anlatım olanakları, anlatım olanaksızlıkları, roman üstünde düşünceleri kapsayan yazarın tüm bu konularda yetkinliğe ulaşmaya çalıştığı bir romandır.⁶¹

Romanı on yılda yazan Edgü'ye göre *Kimse*; herkese tamamen açık bir roman değildir ancak "içerdiği sorunsalda bilgi sahibi olan okurlara" açık olabilirdi.⁶² Edgü yazarken yazar olmaktan çok birey olmayı amaçladığını söyleyerek *Kimse* romanında da bireyin varoluş sorunsalını coğrafyanın hissettirdiği baskı ve kasvet dolu hislerin altında sorgular.⁶³

Toplamda 7 baskısı olan eserin ilk 6 baskısı; 1977, 1980, 1983, 1985, 1986, 1990 yıllarında Ada Yayınları; 1999 yılında YKY,⁶⁴ 2006, 2013, 2015 olmak üzere üç baskısı da Sel yayıncılıktan çıkmıştır.

⁵⁹ Ferit Edgü, *Tüm Ders Notları*, (Sanat, edebiyat, felsefe, politika ve erotizm üzerine), 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2013, s.67.

⁶⁰ Ferit Edgü, *Tüm Ders Notları*, (Sanat, edebiyat, felsefe, politika ve erotizm üzerine), 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2013, s.83.

⁶¹ Ferit Edgü, *age.*, s.82.

⁶² Ferit Edgü, *age.*, s.82.

⁶³ Leyla Burcu Dünder, "Kimse'de Kimlik ve Kimliksizlik, *Adam Sanat Dergisi*, Sayı:184, Mayıs 2001, İstanbul, s.34.

⁶⁴ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.353.

2.2.2. Hakkâri’de Bir Mevsim

2.2.2.1. Özet

Kimse romanı gibi *Hakkâri’de Bir Mevsim*’de yazarın, Hakkâri’de yaşadıklarından ve tüm izlenimlerinden yola çıkarak yazdığı ikinci romanıdır.

Eserin ilk bölümünü oluşturan Ön ve Son söz başlıkları da romanın yazılış süreci hakkında bilgi verir ve kurguya dâhildir. Yazar bu şekilde, hem kitabı tanıtır hem de kimi yerde okuyucuya da seslenerek, onunla eserin başında iletişime geçmiş olur ve okuyucuyu da romana dâhil eder.⁶⁵

Kimse romanına göre köye giden öğretmen, insanlara biraz daha alışmış ve onlarla ilişki kurmuştur. Romanda da doğanın acımasızlığı içinde, yoksul bir yaşamın çeşitli yönleri, insanların zor şartlar içindeki durumu, insancıl ilişkileri ve yaşamak için verdikleri büyük savaş anlatılır.⁶⁶

“Kısa cümlelerle zaman zaman günlük notlardan örülmüş bir anlatımla” insanlar ve doğa arasında bir ilişki kuran Edgü; “birbirine yabancı bu insanların dünyasını iyice ortaya koyarak”⁶⁷ bu yabancılığın zaman içinde, kurulan ilişkiler ile nasıl önlenebileceğini dolaylı yoldan anlatmış olur.

Roman adını hem Pirkanis köyünün öğretmeni olan O’dan hem de ondan önce dağ başına gönüllü gelmiş ve “üç yıl bir derviş gibi” yaşamış olan O kişisinden alır.⁶⁸

Paris’te eğitim alırken gönüllü subay öğretmen olarak gittiği Hakkâri, yazarın yaşamında derin izler bırakmış bir kenttir. Daha önce de birçok

⁶⁵ Leyla Yiğit, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s.36.

⁶⁶ Muzaffer Uyguner, “O”, *Varlık Dergisi*, Sayı 846, Mart 1978, s.7.

⁶⁷ Muzaffer Uyguner, agm., s.7.

⁶⁸ Gürsel Aytaç, “Ferit Edgü’nün Romanı: O”, *Yazko Edebiyat Dergisi*, Sayı:21, Cilt:3, Nisan 1982.

medeniyetlerin yaşadığı bu yerde sanki kimse iz bırakmamış gibidir. Burada yaşamak zorunda olan insanlar da çaresizce kendi yazgıları ile birlikte tüm sosyal, siyasi şartlarını da kendileri belirlemiş bir şekilde yaşamaya devam etmektedir.

Roman geçmişinden ve kendinden kaçarak yine kendini bulma arayışı içerisinde yolculuklar yapan ve sonunda bu ıssız dağ başında kendini bulan kahramanın, gözlemleri sonucu olgunlaşma sürecini anlatır. Burada olduğu süre içerisinde yalnızlığının da etkisiyle gördüğü düşler ile gerçek yaşantılar arasında kalan kahraman, coğrafyaya düşüşünü zihninde belirginleştiremediği çelişkili bazı durumlar içinde sürekli sorgular. Bu manada; *Söylenen söylenmeyen tüm olasılıklar mantığa uysun / uymasın açık uçlu bir anlam evreni içinde tamamıyla okuyucunun düşlerine bırakılmıştır. Bu durum bütün eser boyunca karşımıza çıkacaktır.*⁶⁹

Kahramanın geçmişine dair her şey kafasında siliktir. Kendi yüzünü bile hatırlamazken etrafındaki her şeye ve herkese de aynı şekilde yabancıdır. Her ne kadar bu durumu zaman zaman sorgulasa da onun için önemli olan ve gerçek olan tek şey bu coğrafyadır. Burada geçmişini de sıfırlayarak yeni bir yol ve gelecek oluşturmak için mücadele edecektir. Romanın olay örgüsü de bu arayış çerçevesinde oluşmuştur.

Roman kahramanı, geçmişinde yaşadığı “uygar kentler” diye adlandırılan, sıcak deniz kentlerinden bu ıssız dağ kentine nasıl geldiği hakkında iç seslerini sorgulasa da hiçbir cevap bulamaz. Buraya düşüşü bir sürgün, deniz kazası yahut bir görevlendirme sebebiyle midir? Bu soruya roman boyunca bir türlü cevap bulamaz. Yine de zaman zaman kendini Hakkârî'nin Pirkanis köyüne düşmüş bir kazazede denizci olarak adlandırır.

Köyde ilk iletişime girdiği kişi bir tercüman aracılığıyla köyün muhtarı olmuştur. Kahraman, zamanını geçirebilmek ve burada yaşayanlar için bir şeyler yapabilmek adına köyün muhtarı tarafından ona uygun görülen meslek olan öğretmenliğe başlar. Dillerini anlamadığı bu yoksul ve çaresiz insanlara hem kendi

⁶⁹ Leyla Yiğit, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s.38.

dilini öğretip hem de onların dilini öğrenerek iç dünyalarına biraz olsun yaklaşabilmeyi böylece kendi benliğini de bulabilmeyi düşler.

Öğretmenin köyün okul olarak ayrılan harabe yerini onararak gerçek bir okul haline getirmesi, öğrencilerin kitap, defter, kalem, kâğıt vb. tüm araç ve gereçlerini toplamak için uğraş vermesi, köyün ne kadar çaresizlik ve sefalet içinde olduğunun göstergesidir. Öğretmenin gerekli malzemeleri temin etmek için şehir merkezine inip uğradığı milli eğitim müdürlüğündeki görevlilerin ilgisizliği ve çıkardıkları bazı engeller de romanda bürokrasinin yetersizliğinden doğan zorlukların göstergesi olarak yansıtılmaktadır.

Romanda öğretmeni en çok etkileyen kişi, kentteki Süryani bir kitapçı olmuştur. Bu yabancı ve ıssız yerde bir kitapçı ile karşılaşmak öğretmeni oldukça şaşırtır. Kitapçı onu çok iyi karşılar ve ona adını ve yazarını dahi bilmediği hatta bazılarının dilinden anlamadığı birçok kitap hediye eder. Süryani uzun kış gecelerinde bu kitapların kendisine yoldaş olacağını ve bazen “anlamak için aynı dili konuşmanın şart olmadığını” söyler.⁷⁰

Öğretmeni kendisi hariç kentteki birçok kişi tanımaktadır. Ve köyde kaldığı süre boyunca köylülerden kendini öğretmene çok benzeten Halit aracılığıyla isimsiz mektuplar gelir. Öğretmen bu mektuplarda geçmişinde bir sevgilisi olduğunu öğrenir.

Romanda Halit ve Süryani'nin hikâyeleri dışında sürekli ziyarete gelen köylülerden ve onların sorunlarından da bahsedilir. Parça parça romanın içerisine dâhil edilen bu hikâyeler de Pirkanis hakkında okuyucunun kafasında bazı görüntüler oluşturarak romanın iskeletini de yapılandırır.

Köyde kaldığı süre boyunca kendi dilini çocuklara öğreten öğretmen onların dilinden de birkaç cümle öğrenir. Bu coğrafyada yaşadığı tüm olumsuzluklara ve çaresizliklere rağmen içinde bulunduğu duruma yavaş yavaş alışan öğretmen kente

⁷⁰ Leyla Yiğit, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s.39.

ve insanlara dair umudunu asla yitirmez. Köy yolu açılınca gelen müfettiş öğretmenin zamanla öğrencilerle iletişim kurmuş olmasına çok sevinir, öğretmeni de tebrik eder. Öğretmen sayesinde öğrenciler hayat bilgisi, sosyal bilgisi, fen bilgisi ve matematik dersleri de almış hayata dair birçok şey hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Öğretmen de onların yaşayış ve geçim şartlarının inceliklerini öğrenmiş, bu coğrafyanın koşullarında yaşamının ipuçlarını çözmüştür.

Kahramanın olgunlaşma sürecine büyük katkı sağlayan bu köyde, öğrendiklerinden en önemlisi de bu ıssız dağ yerinde sessizlikten ve dondurucu soğuktan nasıl çıldırmadan yaşanabileceği olmuştur.

Öğretmen kendini ararken, diğer insanlarla iletişime ve etkileşime girdikçe kendini bulmuştur. Romanın sonlarında kahramanın köyden ayrılırken öğrencileriyle yaptığı son konuşma oldukça etkileyicidir. Öğretmen onlardan şimdiye kadar öğrettiği her şeyi unutmalarını ister. Nitekim hayat boyu kitaplardan öğrenilen birçok şeyin bu coğrafyada bir doğruluğunun kalmadığını yaşayarak tecrübe etmiştir. Bir şeyleri bilmeleri onları hayatları boyunca kendileriyle ve başka yaşamlarla yüzleşmeye itecektir. Bu da onlara beraberinde acıyı, hayal kırıklığını ve umutsuzluğu getirecektir. Öğretmenin onlara söylemeden geçemeyeceği en büyük gerçek ise “trahom” ve cüzzam” hastalıklarının bir alinyazısı olmadığıdır.⁷¹

Öğrencilerine hiçbir şeyin alın yazısı olmadığını söyleyen öğretmen, onlara her daim umut etmeleri gerektiği mesajını verir. Fethi Naci’de genel olarak Cumhuriyet dönemi yapıtlarında vurgulanan “halka yukarıdan bakan aydın” tipinin ancak *Hakkâri’de Bir Mevsim* romanı ile kırıldığına altını çizmiştir.⁷²

Böylece son dersini veren öğretmen köyden ayrılır. Yolda Halit ile karşılaşır onunla devam ederken Halit’in birden başka bir yola sapması öğretmeni tedirgin etse de bir uçurumun başına geldiklerinde gördüğü sahne bir anda düşü gerçek haline getirmiştir. Bir ırmağın kenarındaki tekneyi gören öğretmene onu

⁷¹ Leyla Yiğit, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007, s.42.

⁷² Leyla Burcu Dünder, “Paris’ten Pirkanis’e Bir Direniş Biçimi Olarak Yazmak Eylemi”, *Notos Dergi*, Sayı 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.34.

bulup onardığını söyleyen Halit tüfeğini de kendisine hediye ederek onu tekne ile köyden uğurlar. Irmağın denize dökülüp dökülmeyeceğinin belirsizliğinde yola koyulan kahraman, bir deniz kazası sonucu düştüğünü düşlediği bu ıssız dağ köyünden, teknesiyle yeni bir yolculuğa açılmaktadır. Yepyeni bir yolculuğun eşiğindeyim, Dağlardan sonra ırmaklar.⁷³

2.2.2.2. Roman Hakkında

Edgü'nün romanlarından ikincisi sayılan *Hakkâri'de Bir Mevsim; Kimse* romanındaki içe dönük bakışın dışa çevrilmesi üzerine kurgulanmıştır.⁷⁴ *Kimse* romanının bir devamı sayıldığından yine yazarın hayatından izler taşıyan biyografik nitelikte bir roman olduğu söylenebilir.

Romanın anlatıcısı bir dağ başına yedek subay öğretmen olarak gelen kişidir (Edgü). Anlatıcı, düş mü yoksa bir deniz kazası sonucu mu bu dağ başına düştüğü bilinmeyen bir kazazede olarak yarattığı kahramanının Hakkâri'nin Pirkanis köyünde kendini bulma macerasını aktarır.

Kendini ararken farklı gerçeklikler ile yüzleşen bireyin yaşam içindeki konumunu ve kendi varlığını da belirginleştirdiği görülür.⁷⁵

Roman Kafka'nın romanlarına özgü bir yapıda olduğundan "Kafkaesk" denilen bir durum söz konusudur: akıl ve mantık dışı gerçekleşen sebebi

⁷³ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.196.

⁷⁴ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.353.

⁷⁵ Mutlu Deveci, *age.*, s.353.

belirtilmeyen ani bir mekân ve çevre değişikliği vardır. Bir denizci, kendini bir dağ köyünde bulur.⁷⁶

Hakkâri'de Bir Mevsim'in adı iki defa değişmiştir. Yazar, İlk adı *Doğu'm* olarak belirlediği bu isme; *Doğu'm - benim gördüğüm, benim yaşadığım Doğu ve Doğu'm - benim (yeniden) doğumum*, şeklinde bir anlam katmıştır.⁷⁷

En başta *O* olarak basılan kitabın ismi çok sonradan, kitabın bitmek üzere olduğu zamanlarda, romanın kurgusu içerisindeki Süryani bir kitapçının kahramana kitap diye verdiği boş bir defter çıkması ve içinde sadece “O” yazması üzerine karar verilmiştir.⁷⁸

Yazar, *O*'nun alt başlığı olarak *Hakkâri'de Bir Mevsim*'i bu romandan uyarlanan filmi için seçtiğini söyler. Bunu da Rimbaud'un ünlü *Cehennem'de Bir Mevsim*'in bir sözcüğü değiştirerek oluşturmuştur.⁷⁹

Sözcük olarak üçüncü tekil kişi, sayı olarak da sıfır'a karşılık gelen “O” hem ses, hem hece, hem sözcük, hem de sayıdır. Bireysel çözümüş içerisindeki bireyin adı haline gelen O, bütün yönleriyle de yaşanan hiçliğin imgesidir.⁸⁰

Biri inanmakta - bir “şeye”.

Öteki inanmamakta - hiçbir şeye.

O'da bu iki eğilimi birleştirmeye çalıştım.

(*Çünkü bu iki sanatçı tipi bir arada yaşıyor bende.*) diyen Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanında içseslerin birbiri içerisindeki mücadelesi ve sorgulayıcı yaşam tarzında bu ikilikten yola çıkmıştır.

⁷⁶ Gürsel Aytaç, “Ferit Edgü'nün Romanı: O”, *Yazko Edebiyat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:21, Nisan 1982, İstanbul, s.80.

⁷⁷ Ferit Edgü *Tüm Ders Notları (Sanat, edebiyat, felsefe, politika ve erotizm üzerine)*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2013, s.83.

⁷⁸ Ferit Edgü, *age.*, s.83.

⁷⁹ Ferit Edgü, *age.*, s.83.

⁸⁰ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.354.

Edgü, yazarın geleceğe dair bir umut vermesi gerektiğine inanmaktadır. Umuttan kastı da yalancı ya da “yarınlar mutlu olacak” gibi klişe bir umut değil, yaşamın aslında değişebileceğine ilişkin bir coşku yaratmaktır. Buna bağlı olarak yapıtlarında gerçeği değiştirerek sağlayabileceği coşku ile umudu yaratabileceğini düşünmektedir.⁸¹

Yazarın *Hakkâri'de Bir Mevsim*'de izlediği yol gerçekçi bir roman yazma amacını taşımaz. Eğer içinde yaşadığı koşulları gerçekçi bir yaklaşımla yazmaya çalışsaydı şimdiye kadarki en karamsar ve umutsuz kitabının *Hakkâri'de Bir Mevsim* olacağını söylemiştir. Bahsettiği umudu verebilmesi için; toplumsal ve ekonomik koşulları bilimsel olarak irdelemeden, umutsuzluğa mahal vermeden işlemesi gerektiğini düşünür. Ve bu sebeple de insanın içinde yaşadığı gerçekleri (yaşam koşullarını) değiştirebileceği mesajını verebilmek için romanda da gerçekleri değiştirdiğini söyler.⁸²

Edgü, bu romanda gerçeğin yerine düşü koyarak olan ile olması gerekenin iç içe geçmesini sağlamıştır. Yani umutsuzluğun kol gezdiği bir yerde, ufacık da olsa bir umudun yeşerebileceğinden bahsederek, olanı tüm gücüyle değiştirebilecek bir bakış açısı oluşturmaya çalışmıştır.

Roman, Onat Kutlar'ın senaryosu ile *Hakkâri'de Bir Mevsim* adıyla sinemaya aktarılmıştır. 1983 yılında 32. Berlin Film Festivali'nde ve 1984 yılında 2. Akdeniz Kültürleri Film Festivali'nde ödül alır.⁸³

Japonca ve Çince dâhil olmak üzere çeşitli dünya dillerine çevrilen bu roman, ilk olarak *O* adı ile; 1977, 1980, 1983, 1985, 1986, 1990 yıllarında Ada Yayınları'ndan toplam altı baskı yapmıştır. *O/ Hakkâri'de Bir Mevsim* adıyla da 1999, 2000, 2001 yıllarında YKY'de toplam üç baskı halinde yayımlanmıştır.⁸⁴ 2006 ve 2014 yıllarında Sel Yayıncılık tarafından *Hakkâri'de Bir Mevsim* adıyla basılan

⁸¹ Ferit Edgü, *Tüm Ders Notları (Sanat, edebiyat, felsefe, politika ve erotizm üzerine)*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2013, s.79.

⁸² Ferit Edgü, *age.*, s.80.

⁸³ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.354.

⁸⁴ Mutlu Deveci, *age.*, s.354.

bu roman, 33. baskısı ile Nisan 2017’de yine Sel Yayınlarından çıkmıştır. Son olarak romanı 40. Yılına özel Sel Yayınları *Hakkâri’de Bir Mevsim* adıyla 13 Ekim 2017’de ciltli özel baskı yapmıştır.

2.2.3. Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı

2.2.3.1. Özet

Eylül’ün Gölgesinde Bir Yazdı romanında, diğer romanlarındaki sürekli kendi benliğini arayan birey tipi yerini, hayatın acımasızlığıyla yaşayan sıradan insanlara bırakmıştır. Bu romanla birlikte Edgü bireysel yaşamdan toplumsal yaşama geçer.

Romanın birinci bölümü *Çakır’ın Öyküsü*, bir *Ara*, İkinci Bölümü ise *Su Testileri* şeklindedir.

Ferit Edgü romanın düşsellik ve görsellik niteliklerine değinirken gerçeğin içindeki düşü ve düşün içindeki gerçeği aradığını belirterek şunları söyler: *Bize gerçek diye sunulanlar, önünde sonunda yazarın uydurduklarıdır. Ben özellikle romanlarımda görsel sanatlardan, sinemadan ve fotoğraftan yararlandım. Örneğin, Eylül’ün Gölgesinde Bir Yazdı’nın birinci bölümü, tümüyle fotoğraflardan oluşmakta. Gerçeğin içindeki gerçeğe varmanın tek yolu kanımca düşten geçer.*

Çakır’ın Öyküsü bölümü öncelikle anlatıcının bu yaşanmış hikâyeyi bir türlü kurgulayamayışı ile başlar ve anlatıcı dilin olanaklarının kullanımında yaşadığı sıkıntıyı dile getirir. Elli bir yaşında olan anlatıcı yazar, on yaşındayken ölen Çakır’ın öyküsünü kurgulamaya başlar.

Anlatıcının belirttiğine göre, babasının yanında çalışan Çakır, kambur, yoksul, kimsesiz bir arabacıdır. Çiftliğe hizmet eder ve ahırda atlarıyla uyumayı çok sever. Onlarla tuhaf bir iletişim kurduğuna inanır. Çocukluğu boyunca Çakır uzun kış

gecelelerinde ona masallar anlatmıştır. Küçükken anlatıcının bu masalları defterine değiştirerek ve yepyeni düşler katarak yazdığını gören Çakır, bu durumdan anlatıcının babasını haberdar etmiş ve ileride onun büyük bir yazar olacağını söylemiştir. Daha o yaşında kendisini ve yazdıklarını ciddiye alan Çakır'ı yazar, hem hayvan hem insan sevgisi ile dolu, sanki bu dünyadan olmayan biri gibi tanımlar. Hayatı boyunca hiç fotoğraf çektirmemiş olan Çakır'ı yazar, düşlediği fotoğraf karelerinin içinde betimleyerek okuyucuya aktarır. Böylece biz Çakır'ın fotobiyografik öyküsünü okumuş oluruz.

Ara başlıklı bölümde ise; anlatıcı başta dile getirdiklerini aslında yaşamadığını, bir boğaz vapurunda tanıştığı yaşlı adamdan dinlediği öyküyü anlatmış olduğunu belirterek okuru şaşırtır. Edgü böylece okura anlatıcıların yer değiştirdiği bir kurgu oyununun içinde olduğunu sezdirir. Anlatıcı daha sonra bu yaşlı adamdan Kını'nın öyküsünü de dinlemeye başlar. Yaşlı adam bu anlattığı kahramanları hep tanımıştır. Romanın *Su Testileri* adlı ikinci bölümünün hikâyesinin sahibinin de yaşlı adam olduğunu *Ara* başlıklı bölümden anlamaktayız.

Su Testileri'nde bir suç ve şiddet hikâyesi anlatılmaktadır. Kını ve Esat birlikte büyüyen iki yakın arkadaştır. Bu iki arkadaşı, Fethi Baba adlı karanlık işler çeviren bir adama hizmet etmektedir. Kını, Esat'ın, kız kardeşi Zehra'yı sevdiğini öğrenir ve ona buradan gitmesi gerektiğini söyler. Kını bu aşka karşı olmasa da Fethi Baba'nın durumu öğrendiğinde Esat'ı yaşatmayacağını düşünerek kaygılanır. Esat, elindeki malları satarak kaçacağını söyler. Fethi Baba, Esat'ın ortadan kayboluşunu fark ettiği gibi adamlarına Esat'ı aratır. Kını'yi de sorguya çeker. Esat kaçmaya çalışırken Canan adındaki bir büyücünün evine sığınır. Ancak bilinmeyen ağır bir hastalığa yakalanır ve ateşlenerek sürekli kâbuslar görmeye başlar. Canan, ölüm döşeğindeki Esat'ı iyileştirmek için uğraşır. Kendine gelen Esat Canan'a Zehra'ya duyduğu aşktan bahseder. Zehra Eyüp Cami'sinde Esat'ın dönmesi için dua ederken büyücü Canan ile karşılaşır. Canan onu Esat'a götüreceğini söyler. Hamile olduğunu anladığı kızı sevgilisine kavuşturmak isteyen Canan ile Zehra eve döndüklerinde Esat'ı kanlar içinde ölü bulurlar.

Polis Esat'ın öldürülmesi konusunda Fethi Baba'yı ararken onu, oğlu Kenan'la birlikte ölü bulur. Ertesi gün gazetelerde arka arkaya işlenen cinayetlerden bahsedilirken “Su testisi su yolunda kırılır” sözlerine yer verildiği görülür. Haberi duyan herkes Fethi Baba'dan kurtulmalarına sevinir. Polis de birbirlerini öldürmüş olmalarını daha fazla kurcalamayarak olayın üzerini kapamıştır. Onları polisin öldürdüğü söylentisi yayılmıştır. Kını'de ortadan kaybolmuştur.

Görüldüğü üzere, kurgusu ve teması itibari ile bireysel duyguların ele alındığı bu romanda çalışmamızda işlediğimiz yabancılaşma kavramını çağrıştıran herhangi bir bölüm bulunmamaktadır. Bu sebeple bu romanı tezimize dâhil etmedik.

2.2.3.2. Roman Hakkında

Edgü'nün bu eseri, bir dönemi, bir toplumu ve onların ait olduğu bütün bir sosyolojiyi içermektedir. Eserde toplum tarafından dışlanan insanların farklı durumları anlatılırken bireyin duyguları daha yalın bir şekilde verilir.

Bu eserinin hangi edebi türe kaynaklık edeceği konusunda Edgü şöyle der:

Ne öykü, ne roman. Türkçe 'de karşılığı anlatı. Ama anlatıda, anlatmak var, dolayısıyla ben, bu yapıtım için bu sözcüğü pek uygun bulamadım. Roman değil de, romana yakın anlamında romansı dedim, ama tutmadı. Dilerseniz, küçük, kısa öykü gibi küçük roman diyelim.⁸⁵

Yazdığı minimal öyküler üzerine yaptığı bir söyleşisinde *Eylül'ün Gölgesinde Bir Yazdı* 'ya romansı dediğini ama belki de “minimal roman” demenin daha yerinde olacağını vurgulamıştır.⁸⁶

⁸⁵ Hülya Soyşekerci, Deneysel ve Özgün Bir Roman: “Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı”, <http://www.edebiyathaber.net/yaraticilikla-dolu-deneysel-ve-ozgun-bir-roman-eylulun-golgesinde-bir-yazdi-hulya-soysekerci/>, (14.06.2018).

⁸⁶ Ferit Edgü, *Sözlü/ Yazılı-Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s.64.

Roman üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, *Çakır'ın Öyküsü*, ikinci bölüm ise *Su Testileri*'dir. İki bölüm arasında *Ara* başlıklı bir bölüm de yer almaktadır. Bu üç bölüm hem birbirini tamamlar hem de metnin birtakım katmanlara ayrılmasını sağlar. Romandaki *Ara* adlı bölüm roman metnini üst kurmaca boyutuna taşımaktadır.⁸⁷

Romandaki *Çakır'ın Öyküsü* adlı ilk bölüm yazarın yaşamında bir yeri olan Kambur Çakır'dır. Onun kendi yağında kavrulan sessiz sedasız yaşamını düşlediği toplam 31 fotoğraf karesini sözcüklere dönüştürerek oluşturan Edgü eseri, fotoğraftan foto-romana dönüştürmüştür.

Romen rakamları ile 23 bölüme ayırdığı *Su Testileri* adlı ikinci bölümde ise; Esat ve Kını'nın yozlaşmış düzendeki mücadelesi işlenmiştir. *Giriş* ve *Ara* bölümlerinde ise öykülerin oluşum aşaması ve zamanı verilmiştir.⁸⁸

Romanın içeriğini oluşturan iki öykü de kahramanların bireysel duygularının işlendiği romantik yapıda eserlerdir. Eserde “yabancılaşma” kavramı işlenmediğinden eserin incelemesi çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

İlk olarak 1988 yılında Ada Yayınları arasında yayımlanmıştır. 1989 yılında Ada yayınlarından ikinci baskısı çıkan eserin 1997 ve 2001 baskıları ise YKY de yayımlanmıştır.⁸⁹ Daha sonra Aralık 2012’de ve 4. Baskı Ocak 2017’de olmak üzere Sel Yayıncılık tarafından toplamda dört baskı yapmıştır.

⁸⁷ Hülya Soyşekerci, Deneysel ve Özgün Bir Roman: “Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı”, <http://www.edebiyathaber.net/yaraticilikla-dolu-deneysel-ve-ozgun-bir-roman-eylulun-golgesinde-bir-yazdi-hulya-soysekerci/>, (14.06.2018).

⁸⁸ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.363.

⁸⁹ Mutlu Deveci, *age.*, s.355.

2.2.4. Yaralı Zaman

2.2.3.1. Özet

Edgü'nün yine doğuyu işlediği son eseri *Yaralı Zaman*'dir. Yazar, Halepçe Katliamı sonrasında bölgeye gidip gözlemlerde bulunmak ister ama güvenlik sebebiyle kendisine izin verilmez. O da daha sonradan kendisinin de söylediği gibi masa başında daha önceki “doğu gözlemlerine” dayanarak bu romanı yazmıştır.

Romanın arka planında siyasi bir olayın gerçekliği yatmaktadır. 1988'de İran- Irak Savaşı esnasında Irak'ta Saddam Hüseyin'in zehirli gaz saldırısı sonucunda “Halepçe Katliamı”nı gerçekleştirmesi ile bu katliamdan kaçan insanların yurdumuza sığınması anlatılır. Edgü de oldukça etkilendiği bu olayı, insanların acılarını ve yaşanan tüm zorlukları, kendi duygularıyla harmanlayarak *Yaralı Zaman* eserinde ortaya koymuştur.

Roman hakkında verdiğimiz genel bilgiler kısmında romanın oluşum sürecine yer vereceğiz. *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanından tam otuz yıl sonra yüzünü tekrar doğuya dönen Edgü bu konuda şunları söylemektedir:

Bir yarımı Hakkâri'de bıraktığım, o da Hakkâri'den hiç ayrılmadığı için bir dönüş söz konusu değil, *Yaralı Zaman*'daki dönüş, zaman üzerinden bir dönüş. Ama bunun ne anlama geldiğini sormayın bana.⁹⁰

Edgü *Yaralı Zaman*'da bir kez daha doğunun kanayan yarasını, acılarını ve çaresizliklerini dile getirmiştir. Bölümleri ayrı ayrı okuduğumuzda birer “minimal

⁹⁰ Abidin Parıltı, “Yaralı Gövde Yaralı Yurt ve Yaralı Zaman”, <http://www.radikal.com.tr/kitap/yarali-govde-yarali-yurt-ve-yarali-zaman-859907/> (16. 06. 2018).

öykü” havasında, bir bütün halde okunduğunda ise “klasik tahkiyeden çok uzak” olmasına karşın roman görüntüsü vermektedir.⁹¹

Roman *Seferis'in Günlük*'ünden alıntı olan “yaralı gövde, yaralı yurt, yaralı zaman” sözleriyle başlayıp “Öndeyi” kısmıyla devam eder. Bu kısımda yer alan bir adam ve bir kadın arasında geçen diyalogda kahraman kadına yeniden dağlara döneceği haberini vermektedir. Romanda kahraman “gazeteci” olarak belirtilse de bize Edgü'nün diğer romanlarındaki “öğretmen”i hatırlatmaktadır.⁹²

Romanda anlatıcı (gazeteci) ve onun rehberi Vahap dışında fazla roman kişisine yer verilmez. Bu romandaki kahraman da önceki romanlarda olduğu gibi o coğrafyaya ve insanlara yabancısıdır. Oraya savaştan kaçan insanların çaresizlik içerisindeki durumunu ve hislerini gözlemlemek için gelmiştir. Romanda rehber olan Vahap bu yörenin insanıdır ve dolayısıyla da coğrafyaya her manada hâkim konumdadır. Bu sebeple düzenin gerçekliğini tüm çıplaklığıyla bilen Vahap ile buraya yabancı konumdaki kahraman farklı bakış açılarına sahiptir.

Vahap, bu coğrafyanın insanı olduğundan kahramanın gözlemleyip dehşete düştüğü pek çok şeyi normal karşılamakta insanların yaşayışlarının, özelemlerinin, çaresizliklerinin ve iletişim şekillerinin yıllardır böyle olduğunu sürekli vurgulamaktadır.

Romanın ilk bölümlerinde bir kesitte; kahramanın bölgeye jandarmalarla ulaşırken gördüğü manzarayı şöyle aktarır;

Akın akın geliyorlar. Dağdan taştan kopmuş, geliyorlar. Kadın, erkek, çoluk- çocuk. Bir insan seli.

Kiminin dengi omzunda. Kiminin silahı. Katırına kadını, çocuğunu bindirmiş. Ya da bir yaralıyı. Ölülerini getirmiyorlar, onları gömmüşler.

⁹¹ Zeliha Arı, *Ferit Edgü Öykü ve Romanlarında Anlatım Teknikleri*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008, s.278.

⁹² Zeliha Arı, *age.*, s.279.

...İnsan seli. Yaklaştıkça acılarını daha iyi görüyoruz.

Mahşer günü bu, diye mırıldanıyorum.⁹³

Romanda yukarıda alıntılanan kısım gibi birçok yerde kahramanın gözlemci bakış açısı ile aktardığı izlenimlerini görmekteyiz. Bu izlenimler genellikle tasvir ve fotoğraf (kamera) tekniği ile aktarılmaktadır. Bu yüzden *Yaralı Zaman* doğunun gerçeğini yazarın diğer romanlarından daha net bir şekilde veren yapısıyla dikkat çeker.

2.2.3.2. Roman Hakkında

Eseri, Ferit Edgü, Hakkâri'ye gitmeden bölge ile ilgili daha önceki gözlemlerinden yararlanarak, kendi düş ve gerçekliği içerisinde harmanlayarak yazmıştır. Bununla ilgili şöyle söyler:

Halepçe kıyımı sırasında, bir gazetemize, onlar adına Hakkâri-Irak sınırına gitmek istediğimi söyledim. Bunu bir gazete adına yapmamın tek bir nedeni vardı: güvenlik. Bana yanıt vermediler. Bunun yerine bir başka yazarı gönderdiler bölgeye. Ama ben Halepçe'yi burada İstanbul'da bir yara gibi yaşadım. Halepçe adını anmıyorum, ama *Yaralı Zaman*'ın odak noktasında o kıyım var. Nasıl diyeyim, gitmeden gittim, görmeden yazdım.⁹⁴

Yazar, Halepçe Katliamı sonrasında doğudaki insanların yaşamına ve gerçekliğine ışık tutmuştur. Eserde doğunun sorunlarına çözüm bulmaktan çok doğuya, insanların yaşadığı kayıplara ve acılara dikkat çekmek asıl amaçtır.

Edgü'ye göre düş gücü, insanoğlunun sahip olabileceği en büyük zenginliktir. Düş gücü ile yalnız coğrafyada değil, tarihte ve insanların iç

⁹³ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.18.

⁹⁴ Abidin Parıltı, "Yaralı Gövde Yaralı Yurt ve Yaralı Zaman", <http://www.radikal.com.tr/kitap/yarali-govde-yarali-yurt-ve-yarali-zaman-859907/> (16. 06. 2018).

dünyalarında da yolculuklara çıkabilmektedir. Gerçekliğin özüne düş gücü sayesinde varacağına inanan yazar bu sayede ölümlere çözüm, geleceğe umut yaratabilecektir.⁹⁵

Hakkâri'de Bir Mevsim ve *Kimse* romanlarında doğudaki insanların kullandığı dili hissettiren yazar, *Yaralı Zaman* romanında bu dili bizzat kullanmıştır. Romanda bazı cümlelerin Kürtçe olduğunu görmekteyiz. Yazar bu duruma da şu şekilde açıklık getirmektedir; *Dil, insanoğlunun en büyük gerçeğidir. Kimse, hiçbir güç, insanın elinden bu gerçeği koparıp alamaz. Onu yok sayabilir. Ama bu, o dili konuşanların, o dilin sahiplerinin sorunu değildir.*⁹⁶

Edgü *Hakkâri'de Bir Mevsim'i* yazdığı yıllarda Doğu'nun şimdikinden çok farklı bir halde olduğunu birçok sorunun henüz gündemde olmadığını söylemektedir. Buna rağmen kullandıkları dil olan Kürtçe varlığını yazdığı ilk iki romanında da göstermektedir. Günümüzde durumun o zamandan daha farklıdır. Yıllardır süren etnik kökenli bir mücadele ile birlikte dil sorunu da gündeme girmiştir. Edgü; *Yaralı Zaman'da* birkaç Kürtçe cümle var, evet, bunun nedeni, metni yazarken o sese gereksinim duymam, demiştir.⁹⁷

Yaralı Zaman romanının adını başlangıçta *Zap* koyan Edgü, *Zap* nehri gibi akan bir anlatı, bir roman düşlediğini söyler.

"Zap" adı, Seferis'in, acısını hâlâ yüreğimin içinde duyduğum sevgili Samih Rifat dostumun çevirisinden o iki dizeyi (Yaralı gövde, yaralı yurt/Yaralı zaman) okuduğumda, hemen değişti. Gördüğünüz gibi, yaralı olan yalnız zaman değil, her şeyimiz yaralı. Hepimiz yaralıyız. Kimimiz farkında, kimimiz değil. Yaralı yurt kan yitiriyor, onunla birlikte bizler de.⁹⁸

⁹⁵ Abidin Parıltı, "Yaralı Gövde Yaralı Yurt ve Yaralı Zaman", <http://www.radikal.com.tr/kitap/yarali-govde-yarali-yurt-ve-yarali-zaman-859907/> (16. 06. 2018).

⁹⁶ Abidin Parıltı, "Yaralı Gövde Yaralı Yurt ve Yaralı Zaman", <http://www.radikal.com.tr/kitap/yarali-govde-yarali-yurt-ve-yarali-zaman-859907/> (16. 06. 2018).

⁹⁷ Abidin Parıltı, "Yaralı Gövde Yaralı Yurt ve Yaralı Zaman", <http://www.radikal.com.tr/kitap/yarali-govde-yarali-yurt-ve-yarali-zaman-859907/> (16. 06. 2018).

⁹⁸ Abidin Parıltı, "Yaralı Gövde Yaralı Yurt ve Yaralı Zaman", <http://www.radikal.com.tr/kitap/yarali-govde-yarali-yurt-ve-yarali-zaman-859907/> (16. 06. 2018).

Romanın ilk baskısı 2007’de Can yayınlarından çıkmıştır. Daha sonra 2011, 2016 yıllarında olmak üzere Sel Yayıncılık tarafından iki baskı yapılmıştır.

Çalışmamızın bundan sonraki başlığında öncelikle varoluşçuluk felsefesi ve yabancılaşma kavramının dayandığı temel unsurları belirteceğiz. Daha sonra varoluşçuluk ve yabancılaşma kavramlarının Ferit Edgü’nün eserlerindeki yansımalarından bahsedeceğiz. Böylece Edgü’nün yazın hayatı boyunca romanları da dâhil olmak üzere eser verdiği hemen her türün arka planında işlediği bu felsefe ve yabancılaşma kavramı hakkında genel anlamda bilgi sahibi olacağız.

3.BÖLÜM

Varoluşçuluk ve Yabancılaşma Kavramlarının Ferit Edgü'deki Etkileri

Varoluşçuluk 20. yy ın ikinci yarısı ile birlikte başlayan insan sorunlarını ele alarak, bireysel kurtuluş ve seçme özgürlüğü, bilinç dışılık, kaygı, yabancılaşma, gelecek beklentisi, iç sıkıntısı gibi deneyimleri besleyerek felsefe yapma girişimine destek olmuştur.⁹⁹ Dönemin yansıttığı yozlaşma karşısında bunalıma düşen insanın kimliğini ve varoluş problemini yeniden sorgulamayı esas alan bir felsefedir.¹⁰⁰

Değersizlik, inançsızlık, umutsuzluk ve çaresizlik gibi duyguların özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında üst düzeyde yaşandığı bir ortamda varoluşçuluk, bireyin sorunlarına çözümler getirebilmeyi amaçlamıştır.¹⁰¹

Varoluşçuluk, sistemciliğin, akılcılığın ve mantıksalcılığın kuramsal, kavramsal, nesnel ve soyutluğun karşısına bir tepki olarak çıkarılmıştır.

Varoluşçuluk felsefesi, insanın kimliğini, varlığını, kendine ve topluma karşı olan sorumluluklarını yeniden sorgular. Bu sorgulamasını daha çok var olma problemi üzerine yoğunlaştırır. Ancak varlığın geçmişi, gelişimi ve problemlerin tarihi ile ilgilenmeyerek bugünü esas alır. Varlığın bu an içindeki gerçekliğini yakalayarak devam eder. Yani var olanın, var olduktan sonraki varoluş süreci ve bu sürecin önemi üzerinde durur.¹⁰²

⁹⁹ A.KadirÇüçen, *Varoluş Filozofları*, 1. Basım Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s.20.

¹⁰⁰ İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Genişletilmiş 2. Baskı, Kardelen Kitabevi, Isparta 1998, s.131.

¹⁰¹ A.KadirÇüçen, *age.*, s.20.

¹⁰² İsmail Çetişli, *age.*, s.132.

Her nesnenin bir özü bir de varlığı vardır. Öz sürekli nitelikler topluluğu, varlık ise dünyada etkin olarak bulunuş demektir. Çoğu kimseler özün önce, varoluşun sonra geldiğine inanırlar.¹⁰³ Varoluşçuluk ise bunun tam tersini söyler.

Varoluşçuluğa göre; sadece insanda “varoluş özden önce gelir”. Yani insan önce var olur. Bir geleceğe doğru atılan ve bu atılışın bilincine varan bir varlık olarak ortaya çıkar.¹⁰⁴

İnsan var olduktan sonra kendini nasıl kavratsa öyledir. Öncesinde herhangi bir tanımlama getirilemez, çünkü o hiçbir şey değildir. Dünyaya atılıp, orada acı çekerek, savaşıarak yavaş yavaş kendini belirler.¹⁰⁵ Böylece kendi özünü kendi yaratan insanın kaderinin karşısına çıkardığı problemleri çözme görevi de kendine düşmektedir.¹⁰⁶

Henemann’a göre varoluşçuluğun gerçek bir tanımı yapılamaz. Çünkü bu tanımı karşılayan değişikliğe uğramamış tek bir felsefe bile yoktur. Sartre’da varoluşçuluğun tam bir tanımını yapamamıştır. Jaspers, Heidegger, Sartre gibi önde gelen tüm varoluşçular bu konuda anlaşmazlığa düşmüşlerdir.¹⁰⁷

Bireyciliğe aşırı yer veren ve herhangi bir düşünce sistemine dâhil olmadan insanoğlunun varoluş sorununa büyük ilgi göstermek Kierkegaard’ın, Jaspers’in, Heidegger’in olduğu gibi Nietzsche’nin de belli başlı özellikleri ve varoluşçuluğun çıkış noktalarındandır.¹⁰⁸

Ritter’a göre varoluşçuluk, köklerinden kopmuş, temelini yitirmiş, geçmişe, tarihe güvenini kaybetmiş, toplumda yabancılaşmış, mutsuz, huzursuz, insan varlığını dile getiren bir felsefedir. Bu felsefe, toplum içinde kendini tehdit altında hisseden bireyin, günümüzle gelenek arasındaki bağlantıyı kopararak manasız bir

¹⁰³ İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Genişletilmiş 2. Baskı, Kardelen Kitabevi, Isparta 1998, s.8.

¹⁰⁴ İsmail Çetişli, *age.*, s.62.

¹⁰⁵ İsmail Çetişli, *age.*, s.8.

¹⁰⁶ Cemil Göker, *Fransa’da Edebiyat Akımları*, 2. Baskı, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1986, s.114, 115.

¹⁰⁷ J.P.Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, 15. Basım, Say Yayınları, İstanbul 1999, s.9.

¹⁰⁸ J.P. Sartre, *age.*, s.9.

varlık halinde, kendi kendini yitirme tehlikesinin baş gösterdiği yerde ortaya çıkar. Özellikle savaş ve bunalımın yoğun bir şekilde yaşandığı yıllar bu çıkışın keskinleştiği dönemlerdir.¹⁰⁹

Filozoflardan Tillich bu çıkışın kökenlerini makinenin üretim hayatında etkin hale gelmesine bağlar. İnsan başta kendisinin işlettiği makinenin gitgide egemenliği altına girerek özünü, benliğini, bilincini ve kişiliğini günden güne yitirmektedir.¹¹⁰

Sosyalistlere göre ise makineleşmenin getirdiği toplumsal üretim düzeni ile bireysel mülkiyet düzeni arasındaki çelişki insanı tedirgin eder.¹¹¹

İki düzen arasındaki uyumsuzluk da insanı kendine yabancı bir ortamda zamanla “hiçlikle karşı karşıya yaşamak zorunda” bırakır. Birey yavaş yavaş kişiliğinden olur ve “toplumda yabancılaşır, yalnızlaşır, bunalıma” girer.¹¹² Sartre’ın deyimiyle İnsanoğlu giderek “nedensiz, anlamsız bir varlık”, “geçmişsiz, desteksiz, yapayalnız bir varlık” haline gelir.

Varoluşçuluğa göre; yoklukla yüz yüze kalan insan, sınırlı yaşamı içerisinde bir bunalım halindedir. Sebebini bilmeden, kendi isteği dışında dünyaya gelen insan Tanrısız, yardımcısız ve yalnız bir şekilde kendi kendini yaratma sorumluluğu içinde o bunalımın içinden çıkamaz.¹¹³

Ferit Edgü de romanlarında genel olarak kendine ve dünyaya yabancılaşmış bireyin sıradanlaşan yaşamının, yalnızlık, ölüm ve hiçlik duyguları ile olan çıkmazını anlatmaktadır.

¹⁰⁹ J.P. Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, 15. Basım, Say Yayınları, İstanbul 1999, s.10.

¹¹⁰ J.P. Sartre, *age.*, s.10.

¹¹¹ J.P. Sartre, *age.*, s.10.

¹¹² J.P. Sartre, *age.*, s.10.

¹¹³ İsmail Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Genişletilmiş 2. Baskı, Kardelen Kitabevi, Isparta 1998, s.134.

Yaşamın anlamını bilemeyen, yaşamda tutunacak bir direniş noktası bulamayan başkişi, içsel bir yolculuk içerisine girer.¹¹⁴ Kahramanın iç seslerinin birbiriyle konuştuğu diyaloglarda sesleri “ben ve öteki” şeklinde ayırarak olursak hayatın bir kenarına tutunmaya çalışan bireyin düşleri ile gerçeklerinin çatıştığı noktada varoluşu ile girdiği mücadelesi anlatılır.

Kendi benliği ile girdiği bu çatışmadan sağlıklı bir şekilde çıkabilmesi için ihtiyacı olan olgunluğa erişmeyi bekleyen roman kişileri sürgün olduğu kentlerdeki temel hayatın eksikliklerinin farkına vardığında hayatın ne kadar anlamsız olduğunu da görür.

Kendi olma yolculuğunda öz varlığını kurmak isteyen başkişi, çeşitli tereddütler yaşasa da yeniden başlamak ister. Geçmişte yaşadığı olumsuzlukları hatırladığında ise ikilemler yaşar.¹¹⁵

Umduğu hayatı yaşayamayan birey için bu durum bir sürgünden ibarettir. Geçmiş yaşantısına dair hatırladığı her şeyden uzaklaşan birey, geleceğini de hiçbir şekilde değiştiremeyeceğinin farkındadır. Edgü'nün romanlarında ise özellikle üzerinde durulan zaman ve mekân öğeleri, bireyin varlığını anlamlı hale sokan ve onu bu süreçte her yönden besleyecek olan bir değer olarak karşımıza çıkar.

Kendinden ve toplumdan uzaklaşan insan, kendisiyle yüzleşmeye fırsat bulur ve yaşamı tüm yönleriyle sorgulayarak anlamlandırmak ister. Yalnızlık, bu anlamda bireyin algıladığı varoluşsal bir durumdur.

Günümüzde teolojiden, felsefeye, sosyolojiden psikolojiye yaygın olarak kullanılan kavramlardan biri de “yabancılaşma”dır. Bu kavramın İngilizce karşılığı “alienation” dur. Bu karşılık Grekçe de “alloiosis” ve bundan türetilen Latince de “alienato” sözcüklerine dayanır. Alienato: “esrime, kendinden geçme, benliğin

¹¹⁴ Mutlu Deveci, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s.419.

¹¹⁵ Mutlu Deveci, *age.*, s.420.

dışına çıkma” anlamlarına gelmektedir.¹¹⁶“Terim klasik antikite sonlarına doğru ve Helenistik devirde, ‘Bir ve Tek Olan’la, yani Tanrı’yla bütünleşme anlamında kullanılmaya başlanmış.”¹¹⁷

Barlas Tolan’ın ifadesiyle yabancılaşma, insanı makinalaştıran, metalaştıran ve en sonunda köleleştiren uygarlık biçimine karşı oluşan başkaldırının bir simgesidir. Yabancılaşan insan kendi özünden, doğal ve toplumsal çevresinden kopar.¹¹⁸

Yabancılaşma; nesnelere bilince göre yabancı, uzak ve ilgisiz görünme hali ve benin kendi özünden uzaklaşmasıdır. Kişinin kendi benliği ile ya da zihin halleriyle kendisi arasında duygusal bakımdan mesafe koyması durumudur. Kişinin gerçek benliğine olan ilgisini yitirdiğini anladığında gerçekleşen kendisinden kopma hali olarak da tanımlanabilir. Felsefi anlamda genellikle insanın kendi özüne, sırtını dönmesi, ondan uzaklaşması anlamlarında kullanılmaktadır.¹¹⁹

Çağdaş psikoloji ve sosyolojide, kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu, yabancılaşma duygusudur.¹²⁰ Yabancılaşma terimi en genel ifadesiyle bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam ve süreçten uzaklaşmalarını anlatır.¹²¹

Yabancılaşma kavramı etrafında bazı yazarların görüşleri şöyledir: İranlı sosyolog Ali Şeriatî’ye göre yabancılaşma; makineleşmenin insani yaratıcılığı yok ederek insanın kendisine ve çevresine karşı duyarlılığını yitirmesine yol açar. ”Bu durumu teşvik ederek insanın yabancılaşmasının boyutlarını artıran şey ise; tüketmek için var olmak, var olmak için tüketmektir.” Ufuk Ege ise yabancılaşmaya edebi

¹¹⁶ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.1.

¹¹⁷ Sibel Özbudun, George Markus, Temel Demirer, *Yabancılaşma ve...*, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara 2008, s.15.

¹¹⁸ Selma Baş, *age.*, s.2.

¹¹⁹ Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.5.

¹²⁰ Selma Baş, *age.*, s.2.

¹²¹ Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.5.

anlamda bir açıklık getirerek sosyolojik ve psikolojik bazı dış etmenlerden dolayı kişinin benliğini kaybederek akli dengesizlik yaşayıp çevresiyle uyumsuzluğa düşmesi sonucunda iletişimsizliğin son safhasına ulaşması şeklinde tanımlar.¹²² *Osman Sarı yabancılışmayı çürümenin bir başka türü olarak görür. Toplumun kendi değerleriyle, yerleştirilmek istenen yabancı değerler arasındaki çatışmanın toplumdaki bunalıma kaynaklık ettiğini belirtir.*¹²³

Gwynn Netler için kendine, topluma ve kültürüne yabancılaşan kişi, bunlardan hoşlanmaz. Murray Levin'e göre yabancılaşmış insan, kendi inancının gereği olarak toplum içinde üzerine düşen görevi yerine getiremeyeceğini düşünür. Eric ve Mary Josephon ise yabancılaşmayı kişinin kendisinden, başkalarından ve dünyadan kopma hali olarak tanımlamaktadır.¹²⁴

18.yy ve 19. yüzyılda insanlığı refaha kavuşturmak adına yapılacağı vaat edilen bilimsel teknolojik ve ekonomik gelişmelerin gerçekleşmemesi 20. yüzyılda yankı uyandıran askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal birtakım sorunları doğurmuştur. Dolayısıyla 20.yy insanı hayal kırıklığına uğramış bir psikoloji içerisine girerek güven duygusunu yitirmiştir. Ama bu yalnızlık ve güvensizlik duygularından bireysel yeteneklerini kullanarak kurtulmak istemektedir.¹²⁵

Varoluşçuluk da yabancılaşmanın yarattığı bir akımdır diyebiliriz. Giddens'a göre yabancılaşma kavramı, varoluşsal anlamda bugünkü tanımına modern çağda ulaşmıştır.¹²⁶ Varoluşçuluk akımının etkili olduğu 19. yy sonları ve 20.yy da insanlar yaşanan siyasi, toplumsal ve ekonomik olaylar neticesinde genel olarak bir bunalım halindeydi. Umutsuz, karamsar ve kötümser ruh hali bu yüzyıl insanını zaman zaman bir başkaldırı duygusu ile benliğini bu baskıdan kurtarmak için bir özgürlük arayışına sokmuştur.

¹²² Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılışma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.5, 6.

¹²³ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılışma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.3.

¹²⁴ Selma Baş, *age.*, s.2.

¹²⁵ Selma Baş, *age.*, s.3.

¹²⁶ Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılışma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.7.

Varoluşçuluk üzerine yapılan tanımlamalar aynı zamanda yabancılaşmanın özellikleriyle de örtüşür: Weil'e göre varoluşçuluk bir bunalım, Mounier'ye göre umutsuzluk, Homelin'e göre bunaltı, Banfi'ye göre kötümserlik, Wahl'a göre başkaldırı, Marcel'e göre özgürlük, Lucas'a göre idealizm(düşüncülük), Benda'ya göre usdışıcılık (irrationalisme), Foulquie'ye göre saçmalık felsefesidir.¹²⁷

Yabancılaşma teolojik, felsefi, sosyolojik ya da psikolojik alanların hangisiyle tanımlanırsa tanımlansın, insanların kendilerine ve içinde yaşadıkları gerçekliklere ilişkin algılarında hatalı oldukları düşünülür. Yani yabancılaşmanın nedeni insanların “yanılsamalı bir bilince” sahip olmasıdır.¹²⁸

Yabancılaşma kavramını felsefi anlamda metafizik bir problem olarak ilk kez kullanan Hegel'dir. Hegel yabancılaşmayı ontolojik bir olgu olarak değerlendirir. Bu kavramın aynı insanın kendini gerçekleştirmeye çalışan yaratıcı insan (özne) ve başkaları tarafından etkilenip yönlendirilen insan (nesne) şeklinde ikiye ayrılışından doğduğunu belirtir.¹²⁹

Hegel'de yabancılaşma hem ‘ayrılma’ hem de ‘bütünleşme’ durumunu içermektedir. Hegel yabancılaşmayı, düşünceyi aşan ve Öte'yle bütünleştiren bir durum olmaktan çıkarıp, yeniden düşünce alanına yani ‘insani’ alana taşıyarak önemli bir katkıda bulunmuştur.¹³⁰ Hegel'de yabancılaşma kavramının iki büyük ve birbiriyle ilgili anlamı vardır: Birincisi birey özde farklı olmadığı ve geçmişte birleşik olduğu bir şeyden ayrıldığı farkındalığıdır. İkincisi ise bireyin özde farklı olmadığı ve geçmişte birleşik olduğu bir şeyden ayrı olan benliğinden kasti vazgeçiş

¹²⁷ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.4.

¹²⁸ Hüseyin Akyıldız, Murat Ali Dulupçu, “Kavramsal ve Diyalektik Süreç Olarak Yabancılaşma”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/195001>.

¹²⁹ Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.9.

¹³⁰ Sibel Özbudun, George Markus, Temel Demirer, *Yabancılaşma ve...*, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara 2008, s.17.

ya da teslimiyeti; yani yabancılaşma durumundaki kendisini, bu ayrılığın zeminini yok etmek üzere kurban etmesidir.¹³¹

Yabancılaşma Hegel'de insanın fiziki ve ruhi varlığının ayrımı sonucunda ortaya çıkar. Kendisine ve çevresine yabancılaşan birey, kendisini düşünen ve hisseden bir varlık olarak görmediğinden bu durum ruhun yabancılaşması anlamına gelir. Yani yabancılaşma ruhun kendi yarattığı maddi dünyadan duygusal anlamda uzaklaşmasıdır.¹³²

Marks'ın yabancılaşma kavramına bakışında toplumsal ve doğal bir varlık olarak birey, birçok duygu, güdü ve maddi ihtiyaçlarla donanmış gerçek bir insandır.¹³³ Ona göre yabancılaşma insana ait olanın ve insanın yarattıklarının, öznenin üzerinde yer alarak onun üzerinde belirleyicilik kazanması halidir.¹³⁴

Marks'a göre yabancılaşmanın giderilmesi için insanların onu biçimlendiren maddi koşulları bilinçli ve pratik faaliyetler ile dönüştürmelerinin sonucunda gerçekleşirebilecektir.¹³⁵

Marks'a göre yabancılaşma çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir ve bu kavramı dört başlıkta inceler. Bunlar; emeğe yabancılaşma, üretim eylemine yabancılaşma, doğaya yabancılaşma ve kendine yabancılaşmadır.¹³⁶ Marks yabancılaşma kuramını iş bölümü, özel mülkiyet ve iş gücünün metalaşması kavramları üzerine kurar.¹³⁷ Ona göre yabancılaşmanın ortadan kalkması için kapitalist toplumda üretim araçlarının özel mülkiyetinin ve iş bölümünün ortadan kaldırılması gerekmektedir. Özel mülkiyetin olmadığı yerlerde iş bölümü varsa bu durumda yabancılaşma da vardır.

¹³¹ Sibel Özbudun, George Markus, *age.*, s.18.

¹³² Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.9, 10.

¹³³ Halime Ünalı, *age.*, s.11.

¹³⁴ Sibel Özbudun, George Markus, Temel Demirer, *Yabancılaşma ve...*, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara 2008, s.22.

¹³⁵ Halime Ünalı, *age.*, s.11.

¹³⁶ Halime Ünalı, *age.*, s.12, 13.

¹³⁷ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.6.

Marks'ın bu anlayışı insanı sadece çalışan bir varlık olarak görüp onu tek bir özelliğe indirgemesi gibi çeşitli yönlerden eleştirilir.

Fromm ve Marcuse yabancılaşma kavramını maddeci açıdan yorumlayarak ona psikanalitik vurguyu ekleyen iki düşünürdür. Her ikisi de kapitalist toplumdaki çok modern sanayileşmiş toplumu eleştirmektedir.¹³⁸

Fromm, yabancılaşmayı toplumsal karaktere içkin bir unsur olarak görmektedir.¹³⁹ Ona göre kendine yabancılaşan insan, topluma uyan insandır. Fromm eserlerinde de kendini güçsüz ve önemsiz hisseden çevresinden kopmuş insanın, iyi beslenip iyi giyinmek gibi kendi yaptıklarına taparcasına şey'leşmiş, bir robot gibi gösteriş yapmak için tüketen yani yabancılaşmış insanlardan bahseder.¹⁴⁰

Marcuse, Marks'ın kapitalist toplum ve işçi sınıfını merkeze almasına karşılık olarak sanayi toplumunu dikkate almaktadır.¹⁴¹

Marcuse'e göre, modern sanayi toplumunda insanın yabancılaşmasının belirleyicisi tüketim normları ve bunların birey tarafından içselleştiği ideolojik ortamı ve teknoloji ile üretimin örgütleniş tarzıdır.¹⁴² Marcus 'a göre bireyler kendilerine benimsetilen yaşayışla özdeşleştiğinde yabancılaşma bir zorunluluk haline gelir.¹⁴³

Marcuse, kavrama sosyoloji ve sosyal psikoloji açısından yaklaşır. *Yabancılaşmanın Anlamı* adlı makalesinde bireyin kendini algılaması ve davranışlarını beş unsur ile açıklar.¹⁴⁴ Bunlardan biri olan; güçsüzlük duygusu, bireyin kendi davranışının istenilen sonuçları elde edemeyeceği ya da aradığı desteği

¹³⁸ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.7.

¹³⁹ Sibel Özbudun, Temel Demirer, *Yabancılaşma ve...*, 1999, s.34.

¹⁴⁰ Selma Baş, *age.*, s.8.

¹⁴¹ Selma Baş, *age.*, s.8.

¹⁴² Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.20.

¹⁴³ Halime Ünalı, *age.*, s.20.

¹⁴⁴ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.11.

bulamayacağına dair olumsuz algılamasıdır. Bu duygu Marksist anlamda kişinin üretim araçlarından kopması türünden nesnel bir kavram değil ruh halini anlamaya yönelik öznel bir kavramdır.¹⁴⁵ Anlamsızlık duygusu ise; bireyin kendi davranışlarını önceden tahmin etmede kolaylık sağlayacak işaretleri çözme becerisinde olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Anlamsızlık bireyin neye ve hangi genel doğrulara inanacağını bilememesi halidir. Yani birey bu durumda çevresinde olan biten hiçbir şeyi anlayamaz.¹⁴⁶ Normsuzluk (Kuralsızlık) kavramı, toplumsal normların belirlediği başarıya ulaşmak için toplum tarafından kabul edilmeyen davranışların benimsenmesi anlamına gelir.¹⁴⁷ Tecrit edilme veya yalnızlık ise toplum tarafından yüksek değer verilen şeylere bireylerin olması gerekenden daha düşük değer vermesiyle oluşan durumdur.¹⁴⁸ Kendine yabancılaşma kavramı ise bireyin şimdiki durumunun, toplumsal şartlar uygun olduğu sürece daha iyi olabileceği ve mevcut durumun kötü olduğuna inanmasından kaynaklanan hali anlatır.¹⁴⁹

Yabancılaşma kavramı, gerçek özden vazgeçme sonucu kimliğini kaybeden insanın yabancılaşmış bir yaşam sürmesi şeklinde de açıklanır. Kavramın temelinde insanın özünün, yaratıcılığının bastırılıp, işlevsiz hale getirilmesi vardır. Bu durumda insan yaparak ve yaratarak kendini gerçekleştiremiyorsa bir bunalım ve depresyon haline girer.¹⁵⁰

İnsanlığın tarihi ve kaderiyle bu kadar yakın ve bağlantılı olan yabancılaşma özellikle 18.yy ve 19.yy da toplumların mutluluk ve mutsuzluklarında etkili olmuştur. Yaşanan ekonomik, sanayi, kültürel ve bilimsel değişimler her toplumda farklı boyutlarda etkiler yaratmış bireylerin bu değişiklikler karşısındaki tutumları geleceklere etki etmiştir. Bu nedenle yabancılaşmayı sadece ana ve geçmişe ait kavram olarak görmek mümkün değildir. Geçmişten getirdiği bütün hazırlık zaman tarafından an içinde senkronize edilerek gelecek oluşturulur. Buradaki problem geçmiş ile veya an ile bir sonraki anın çatışmasıdır. Kültürel bazda yaşanan bütün

¹⁴⁵ Halime Ünalı, *age.*, s.22.

¹⁴⁶ Halime Ünalı, *age.*, s.23.

¹⁴⁷ Selma Baş, *age.*, s.11.

¹⁴⁸ Selma Baş, *age.*, s.11.

¹⁴⁹ Halime Ünalı, *age.*, s.22.

¹⁵⁰ Akyıldız, Hüseyin, "Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma" <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/195217> s.4.

çatışmaların temelinde eski kültür ile onu yok ederek yerine geçmek isteyen yeni kültürün birbirine olan yabancılığı vardır. Bu bakımdan toplumun bir aynası olan sanat, edebiyat ve özellikle roman 18. ve 19.yüzyılların kimilerine göre büyük atılım ve gelişme olan değişimlerinin hikâyesini yazmış bu yabancılaşıma, çatışma ve sonunda getirdiklerini yaşamıştır. Batıda yabancılaşıma bir yok oluş, son ve adeta ölüm anlamlarına da yorumlanmıştır. Ancak bu problemin diyalektik açıdan yorumuna girersek eski ile yeni arasındaki çekişme yabancılaşıma psikolojisinin doğurduğu enerji ile bir sıçrama meydana getirir. Bu var olanı aşma temasıdır. Varlığı aşma, var olanı aşma, sınırlı olanı aşma olarak niteleyebileceğimiz bu sıçrama Edgü'nün romanlarında da görülür. İçine düştüğü bir tuzak gibi algıladığı çevre ve çevreyi dolduran canlı cansız tüm varlıkların çevrelediği benliği onlara yabancılıktan kurtulabilmek için mücadele eder. Kendini onlara anlatırken onları da anlamaya çalışır. Böylece eski kişi ile yeni kişi arasında bir evrilme köprüsü oluşur. Biz bundan sonraki bölümde bu evrilmenin, gelişme ve aşmanın nasıl ve hangi şartlarda yapıldığını görmeye çalışacağız.

4. BÖLÜM

Ferit Edgü'de Yabancılaşma

Ferit Edgü'nün romanları bazı yabancılaşma türlerini içinde bulundurur. Ancak biz ileri sürülen teorilerde var olan bütün türleri doğal olarak onda bulamayız. Bu nedenle tespit ettiğimiz yabancılaşma türleri ve romanlardaki kullanışlarını şöyle sıralayabiliriz:

4.1. Kendine Yabancılaşma

Kendine yabancılaşma, yaşamdan herhangi bir tat alamayan ve sosyal yapıya uymakta zorluk çeken kişinin zaman içerisinde öz benliğine soğuması ile çevreden de kendini soyutlayarak yabancılaşmasıdır.¹⁵¹ Kendine yabancılaşan insanın davranışları ve değerlere bakış açısı, var olan değerlerle uyumsuzdur.

Seeman'a göre de insanın belirli bir davranışının, geleceğe yönelik beklentileri ile çakışmaması, kendi varlığına yabancılaşma ile sonuçlanır.¹⁵² Bu çakışmama sonucu birey yeteneklerini yadsır ve kendini uzak hisseder.

Güven Savaş Kızıltan'a göre ise; bu günün insanı benliğini ve hafızasını kaybetme eğilimindedir. Bunun sebebi insanın bir türlü çözemediği içindeki

¹⁵¹ (Aktaran) Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.30.

¹⁵² (Aktaran) Halime Ünalı, *age.*, s.30.

düğündür. Modern çağın imkânları bu düğümü çözemez. Birey kendini bütün meziyetlerinden soyutlayarak yok edip düğümün verdiği sıkıntıdan kurtulmak ister. Aslında düğüm kendi içindedir.¹⁵³

Modern dünyanın konforu içindeki insan kendini bu rahatlığın içinde eğreti görmektedir. Elde edilen imkânların içinde bir boşluğa düşen insan, sahip olduğu her şeyden kendini soyutlayarak, yoksullaşarak yok etmek ya da kaybolan benliğini bulmak amacına girer. Toplumsal ilişkilerden nesnel ilişkilere kadar düzenin içinde var olan her olguya karşıdır ve kendi düzen algısı ile var olan bu kurallar birbirleriyle sürekli çatışmaktadır. Başta konfor olarak nitelendirdiğimiz şartlar içindeki insan, kendini yok saydığı bu düzende hem toplumsal hem maddesel anlamda bir çıkmazın içine düşer.

Günümüzde de birey “eksikliğini duyduğu ve kaybettiği şeyin” ne olduğunu bilemeyip içine düştüğü bu çıkmazdan gittikçe kendi benliğinden daha da uzaklaşmaktadır.¹⁵⁴ Kuçuradi’ye göre; çağımız insanının en belirgin özelliği “kendisinin bir yüzü olduğunu unutması, kişi olduğunu ve karşısında kişilerin bulunduğunu unutması... Kendi yüzünü silmesi ve insanların yüzünün onun gözünde silinmesi...” dir. Tüm dünyanın duvarlarını aşarken insan garip bir şekilde kendi etrafına duvarlar örmekte, olabildiğince iletişimsiz bir ortam yaratıp kendisi ile geleceği arasında “bir belirsizlik ve korku atmosferi” yaratmaktadır.¹⁵⁵

İnsan kendi oluşturduğu ve yine kendini içine hapsediği yabancılaşma çıkmazından duyduğu bu korku sayesinde kurtulur. Korku, bireyi motive eden en güçlü etmenlerden biridir. Böylece çaresizliği ona çare yolunu gösterir. Artık çaresizlik yoluna değil yüzünü çare ve çözüm yönüne çevirir. Onu hapseden hal geride kalmış, gelecek yepyeni bir yapıda onu beklemektedir. Ferit Edgü *Hakkâri'de*

¹⁵³ (Aktaran) Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.321.

¹⁵⁴ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.321.

¹⁵⁵ Selma Baş, *age.*, s.321.

Bir Mevsim romanında Hakkâri’de tanıştığı bir sahafın verdiği kitaptaki ilk cümleyi hayatının anahtarı yapar. O da şudur:

Yolcu, bir gün yolunu yitirirsen, artık eski yolunu bulmaya çalışma, yeni bir yol ara kendine.¹⁵⁶ Hakkâri’ye gelen Edgü’nün, ihtiyaçlarını karşılamak için şehir merkezine geldiğinde karşılaştığı Süryani bir kitapçıdan aldığı kitapta yazan bu cümle tam da onun içinde bulunduğu duruma bir öğüt niteliğindedir. Kendisi de yolunu yitirmiş bir yolcu gibidir. Ve eski yaşamına dair hiçbir şey hatırlamaz. Bu cümle ona eski yolunu bulmaya çalışmak yerine kendisine yeni bir yol aramasını öğütlemektedir. Belki de geçmişe dönüp eski yaşayışını hatırlamaya çalışması ona hiçbir kazanç sağlamayacaktır. Nitekim şuan bulunduğu duruma da eski yaşayışından kopmak istediği için gelmiştir. Onun kendini arayış mücadelesi ömür boyunca sürecek ve bu arayış onu daha birçok yolculuğa itecektir.

Hakkâri’de Bir Mevsim romanını yazmadan önce Edgü’nün Hakkâri’ye gelip burada geçirdiği süre boyunca yaşadıkları ve hissettikleri, döndükten sonra da peşini bırakmamıştır. Edgü, Paris’teki sanat eğitimi sonrasında askerlik görevi için geldiği Pirkanis’te kültürel bir şok da yaşamıştır. Ama doğu ve batının bu kaçınılmaz karşıtlığı karşısında Edgü olumlu ya da olumsuz hiçbir ikiliğe düşmemiştir. Bu köy-kent bağlamında bir roman veya doğu-batı çatışmasını aktaran bir roman da değildir. Edgü romanın kurgusunda yaşamının belli bir dönemini Hakkâri’de geçirmiş biri olarak gözlemlerinden ve düş gücünden yararlanmıştır. Süryani’nin kahramana verdiği kitabın içi bomboştur ve ilk sayfasında sadece “O” harfi vardır. Bu harf hem üçüncü tekil kişi zamirine hem de işaret zamirine karşılık gelir. Dolayısıyla yazarın bu kısımda okuyucuda uyandırmak istediği imge belirsizdir. Edgü öncelikle *O* olarak yayınladığı romanına sonradan *Hakkâri’de Bir Mevsim* adını ekleyerek tekrar yayınlamıştır. Sahafın verdiği kitapta yazılı o cümledeki ‘yolcu’ tanımına uygun kişi de burada kahramanımızdır. Yazar, o cümledeki gibi romanın başından beri kendini ‘yolunu yitirmiş bir kazazede’ olarak tanımlamaktadır. Onu buraya sürükleyen şey her neyse, geçmişe dönmeksizin yeni yollar aramasını da çağrıştıran bir ‘ses’ gibidir.

¹⁵⁶ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.77.

O da bu sesi kendine rehber edinmiştir. Nitekim yazar, *Hakkâri*'deki yolculuğu sona erdiğinde başka yolculuklara yelken açacağını sezdirerek romanı sona erdirir.

Edgü romanında kendini arama ve bulma motifini hareket noktası yapar. Dilini anlamadığı insanlar arasında önce yabancılık çekse de daha sonra yeni bir dil kavramına ulaşarak bu problemini çözer. Aytaç, bu arayışın bir olgunlaşma süreci olduğunu belirtir.¹⁵⁷

Kendimi ararken

Onları/ başkalarını/ başka insanları

Buluyorum

Ve onları bulurken yavaş yavaş kendimi

Bulur gibiyim.¹⁵⁸

Tamamen yabancı olduğu bir ortamda dilini anlamadığı insanların çaresizliğini paylaşarak onları anlamaya çalışır. Onları ararken kendini, kendini ararken de onları bulur. İletişimsizliğin yabancılaştırdığı ruhu, çözümle birlikte Pirkanis'i kendine yakın bir yer olarak algılamaya başlar. Böylece yabancı, tanıdık bir kimliğe bürünür. Yabancılaşmaya meyilli olan bilinç gittiği her yeri önce tanıyıp daha sonra yeni bir yabancı ortam arayışına düşer. Ve böylece bu kendini bulma arayışı yazarın varoluş mücadelesi halinde bitmek bilmeyen bir döngüye dönüşür.

Kahramanın arzusu ve amacı, tanıdığı her insanda kendini bulmaya çalışarak onlara yansıyan kendi benliğini görmektir. Bu köye geldiğinde dış görünüşünü bile hatırlamaz bir durumdayken ilk olarak bir aynaya ihtiyaç duymuştur. Ayna sayesinde görüntüsündeki izleri, bakışlarındaki hisleri görüp, benliğinin kendine tanıdık gelen taraflarını hatırlamaya çalışır. Aynaya bakmadan evvel dış görünüşüne yabancı iken etrafını gözlemlediğinde insanların fiziki

¹⁵⁷ Gürsel Aytaç, "Ferit Edgü'nün Romanı: O", Yazko Edebiyat Dergisi, Cilt: 3, Sayı:21, Nisan 1982, İstanbul, s.93.

¹⁵⁸ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.178.

görünümünden giyinişine kadar hiçbir şekilde ona benzemediğini bu yüzden de onların oldukça dikkatini çektiğini fark eder.

Edgü, “Gündelik yaşamın belirsizliğinde kendine yabancı olarak yaşayan bireyler, düş yolu ile bilinçsiz yaşamlarının bilinç dışındaki yansımalarına tanıklık eder demiştir.¹⁵⁹ Bu çıkarımı ile Deveci, gündelik yaşamın tekdüzeliğinin bireyi kendi benini algılamaktan alıkoyan bir engel olduğunu ifade ederek, bireyin ancak bilinçdışındaki yansımaları vasıtası ile kendi benini düşlerinde tanıyabildiğini de ekler. Düşler ve çağrışımlar bu sebeple yabancılaşmanın seyirinde önem arz eder. Kişi bir çığlık, ses, düş, sessizlik, yankı, korku, gece, kapının çalışı vb. kavramlar ile duygularını açığa çıkarır ve Ferit Edgü’de olduğu gibi bunları iç monolog yöntemi ile verebilir.

İnsanoğlu akıp giden gündelik yaşamın kalıplaşmış eylemleri içerisinde varoluşunu ve yaratıcılığını arka planda bırakmıştır. Zamanla kendini keşfetmekten uzaklaşan insan toplumdan da uzaklaşarak kendine yabancılaşır. Böylece özgürlüğünün ve elindeki olanakların da farkına varmış olur. Mutlu Deveci, yaşamına kendilik bilinciyle yön veren bir insanın kendiliğe çağrı kavramı etrafında kapalı bir varlık olmaktan kurtularak açık varlık olma konumuna yükseleceğini savunmaktadır. Zamanla kendini keşfeden insan “herkes gibi olma” tekdüzeliğinden sıyrılarak bireysel özgürlüğünü ve kimliğini yeniden kazanacaktır. Böylece birey hem kendisiyle hem de yaşamla yüzleşme mücadelesini kazanacaktır.¹⁶⁰

Yazarın da belirttiği gibi “kendiliğe çağrı” bireyin dışı kapalı konumunu açık varlık konumuna getirir. Bireyin kendisiyle ve yaşamla yüzleşmesinde kendiliğe çağrının önemi yadsınamaz.

Kimse adlı romanı yapısı itibariyle daha çok iç konuşma tekniği içermektedir. Yazar, romanın başından sonuna kadar benliğinin karşısında konuşturduğu iç sesler ile varoluş sürecini sorgulamaktadır. İçinde bulunduğu mekâna gelme sürecinden ve bu sürece sebep olan önceki yaşantısından bahsederken

¹⁵⁹ Mutlu Deveci, “Ferit Edgü’nün Öykülerinde Kendiliğe Çağrı ve Uyanış İzleği”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S:51, 2008, s.78.

¹⁶⁰ Mutlu Deveci, agm., s.77, 78.

de onun aslında Deveci'nin açıklamasında belirttiği gibi kahramanın varoluş seçimlerini kendi oluş ve bireyleşme üzerine yapılandırıldığını görmekteyiz.

Leyla Burcu Dünder'a göre; *Kimse*, romanın adsız kahramanına Kim-ise adını verdikten sonra incelenebilir. Kim-ise kendi yaşantısını gözden geçirip kendi gerçekliğinden çok farklı bir gerçekliğin hüküm sürdüğü Pirkanis' te her şeyi yeniden anlamlandırma çabasına girer. Bu köyde yalnız oluşu tek gerçektir. Buraya nasıl geldiği hakkında fikri yoktur ama bu yolculuğun aslında bir sürgün olabileceği varsayımını sıkça kullanmaktadır. Yazarın içses konuşmaları bir tiyatro sahnesini aktarır gibidir. Leyla Burcu Dünder bu durumu *Şimdiki zamanda iki sesin söyleştiği romanda, anlatı geçmişe dönüşlerle kurulur. Anlatının bir kamera nesnelliğinde sürdürülüşünün yanı sıra, Kim-ise' nin içsesleri de "diyor Birinci Ses", "diyor İkinci Ses" şeklinde yansıtılır*¹⁶¹der. Kim-ise nin kafasındaki bu sesler bazen ondan bağımsız bir şekilde konuşur. Kendisi de sanki o seslerden bağımsızmış gibi tüm bu konuşmaları uzaktan seyreder. Kim-ise yalnızlığı üst seviyede yaşadığı bu coğrafyada kendisinden uzaklaştıkça her şeye yabancılaştığı gibi sadece kafasındaki iç seslerin konuştuğu bu ortamda çevreyle iletişimi olmadığından zamanla çevreye de yabancılaşacaktır.

Dünder, anlatımın bu şekilde bir tiyatro metni gibi ilerlemesinin romanın okurla arasına da bir mesafe soktuğunu düşünmektedir. Nitekim okur, romanın kurgusu içerisinde kahramanın hangi ses olduğunu ve birbiriyle konuşan seslerin gerçek kişilere ait olup olmadığını ayırmasına varmakta zorlanabilmektedir. Bu durum aynı zamanda okuyucuda merak duygusunu canlı tutmaktadır.

Geçmişlerle şimdiki zaman arasındaki diyalog, bildiği ve alışık olduğu ile yeni gördüklerini karşılaştırarak bundan bir anlam çıkartma çabasıdır. Böylece kıyas yoluyla bildiğine dayanarak bilmediğini yeniden tanımlayıp yabancılaşma duygusundan kurtulmak istemektedir.

¹⁶¹ Leyla Burcu Dünder, "Kimse'de Kimlik ve Kimliksizlik", *Adam Sanat Dergisi*, Sayı:184, Mayıs 2001, İstanbul, s.35.

Felsefenin varlığı yeniden tanımlama çabası olduğu hatırlanırsa Edgü'nün bu tanımlamada diyalog yoluyla bildiğini ve bilmediğini karşılaştırdığını anlarız.

Bildiği/bilmediği, geçmiş/şimdi, tanınan/yabancı gibi ikilemler diyalektik bir yapıyla sentezi oluşturmak üzere çalıştırılmaktadır.

Diyalog formundaki bu monologda anlatıcı, kendisine zaman zaman “sen”, zaman zaman da “biz” diye hitap eder:

Sen de onları düşünüyorsun, öyle mi? diyor İkinci Ses..

Onları ve kendimi. Kendimi ve onları. Artık, sen, ben, o, onlar diye bir ayırma yapmadan, burda, bu dağ başında, aynı yazgıyı paylaştığımızı bilerek ve artık düşlerimde ve düşüncelerimde, “Biz” diye konuşarak.¹⁶²

Aynı yazgıyı paylaşmanın doğurduğu iç çatışmanın kimlik bunalımını da beraberinde getirdiğini söyleyen Ferit Edgü, kahramanın kendi içinde oluşturduğu bu birden fazla ses ile yalnızlığına bir çözüm arayışında olduğunu da belirtir. Pirkanis içinde yaşayanların yazgıları, kahramanın içinde konuşturduğu seslerin düşünceleri ve kahramanın gerçekliği ayırt edilemeyen düşleriyle birlikte ortak bir durumu paylaşır. Mahmure, Kahraman, romandaki başkahraman hakkında hiçbir betimlemenin yer almadığını ama onu karakter olarak gözlemleri, tepkileri ve düşünceleriyle algılayabileceğimizi söylemektedir.¹⁶³

Kahraman zaman zaman Pirkanis'te geçirdiği bu yalnızlığın içinde sınırlı sayıda tanıdığı birkaç insan dışında gördüğü düşler ile gerçek hayatta yaşadığı olayları ve diyalogları karıştırabilmektedir. Yaşadıklarının gerçekliğini sorguladığı zamanlarda gördüğü düşlere sığınan kahraman, düşlerine anlam vermek için de geçmiş yaşantısından hatırladığı izlere sığınır. Ferit Edgü genel olarak tüm romanlarında iç konuşma tekniğini ve düş ile gerçeğin iç içe geçtiği bir üslubu kullanmaktadır. Bu üslup aynı zamanda yazar ile okur arasında düşsel bir bağ kurulmasını da sağlar.

¹⁶² Ferit Edgü, *Kimse*, 2015, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.65.

¹⁶³ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.98-99.

Hakkâri'de Bir Mevsim ve *Kimse* romanlarında geçen monologlarda anlatıcı kimi zaman 'sen' kimi zaman da 'biz' diye hitap eder. Sesler bu şekilde kaç parçaya bölünürse bölünsün bu dağ başında aynı yazgı paylaşıldığı sürece düşlerde de düşüncelerde de 'biz' duygusu yaşatılmaya çalışılmaktadır. Yine de aynı yazgıyı paylaşmanın getirdiği iç çatışma, kimlik bunalımını da beraberinde getirmektedir. Kahraman her iki romanda da iç çatışmasının, kimlik arayışının ve yalnızlığının bir sonucu olan bu iç sesleri çoğaltarak yalnızlığına geçici de olsa bir çözüm bulmuştur. Kendisi hakkında hiçbir betimleme verilmediğinden biz onu karakter olarak gözlemleri ve bu gözlemleri sonucunda olaylara verdiği tepkileri ile değerlendiririz. Elbette yabancılaşmanın yanı sıra çaresizlik, yalnızlık, umutsuzluk, kaygı ve korku gibi duygularını da dikkate almak yabancılaştığı durumları tespit açısından önemlidir.

Kimse romanında kahraman, bu dağ başına nasıl geldiğini de nereden geldiğini de bilemez. Kahraman gönüllü bir sürgünden bahseder. Yine de "bu bir seçim değil, sadece seçilmiş olma durumudur"¹⁶⁴. Geçmişini hatırlamamakla birlikte tüm yaşamı da burada tanıyacak ve anlamlandıracaktır. *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanında da buna dikkat çeker: Bildiğim, ansıdığım şu: karlı bir dağ başında buldum bir gün kendimi.¹⁶⁵ diyen başkişi, yaşadığı bu durumu kendi yaşamında "şiddetli bir kesinti, bir sarsıntı" olarak duyumsar ancak tüm yaşamı gözlemlerinden ve hislerinden yola çıkarak tanınması, bu derinliği ve dibi yaşamasıyla mümkündür. Bunun tek yolu da kahramanın yaşayacağı böyle bir olumsuzluk sonucunda 'öteki' diye tabir edilen öz benliğini bulacağı hayata doğru bir adım atabilmesi olacaktır.¹⁶⁶ Yaşadığı bu sarsıntı onun mekâna ve zamana yabancılaşmış benliğinin, gereken derinliğe inip özünü bulmasında yardımcı olacaktır. Nitekim bu arayıştan karlı çıkabilmenin yolu dibe vurmaktan geçmektedir. Kahraman da öncelikle geçmişini sıfırlayan benliği ile bu köye düştüğünde kendini ve onu bulan insanları buraya bir deniz kazası sonucu geldiğine inandırmıştır. Bu sarsıntıyı atlattıktan sonra da buraya gönüllü olarak sürgün edildiğini düşünmüştür. Kim olduğunu ve nereden geldiğini

¹⁶⁴ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkâri'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.44.

¹⁶⁵ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.18.

¹⁶⁶ Mahmure Kahraman, *age.*, 44.

hatırlamayışı geçmişin üstüne bir perde çekip geleceğe dönük bir yol oluşturduğunun kanıtı niteliğindedir.

Mahmure Kahraman, *Kimse* romanının birinci bölümü için, “roman kahramanı öğretmenin bu dağ köyünde “zaman-mekân, düş- gerçek, varlık- hiçlik, konuşmak- susmak, uyumlu- uyumsuz” zıtlıklarının yanı sıra “bellek, sürgün, yabancı” gibi konular üzerine kendi iç sesleriyle yaptığı bir sorgulama” şeklinde bir tanımlamayı uygun görmüştür.¹⁶⁷ Birinci bölüm; Ah Dağ başında/ kendini aramak/ bir kış gecesi/ karlar/ tüm izleri örterken.¹⁶⁸ sözleriyle başlamaktadır.

Kimse romanı için Mahmure Kahraman’ın da belirttiklerinden yola çıkarak ıssız ve sessiz bu dağ köyünde, kahramanın iç sesleriyle gerçeklik ve düş etkisinde mekâna ve kendine yabancı benliği ile girdiği iç çatışma konuları üzerine bir sorgulamayı içermektedir diyebiliriz. Nitekim roman konuşmak ve susmak üzerine bir halin uyumlu- uyumsuz tüm zıtlıklarını ifade etmektedir. Kahraman her iki romanda da kendini aramak ve bulmak adına bu dağ başındadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu arayış onun bir değişim içerisine girmesini ve eski benliğinden sıyrılarak olgunlaşmasını sağlayacaktır. “Karlar tüm izleri örterken” ifadesi ile Pirkaniş’in dış dünyaya kapalı ıssız yönü bir kez daha vurgulanmaktadır. Köyün içinde bulunduğu coğrafi şartlar dolayısıyla zor bir kış geçirdiği, çevre köylerle ve özellikle ilçe ile bağlantısının kesildiği ve bu durumun maddi manevi etkilerinin olduğu da muhakkaktır. Bu etkilere köy halkı alışkındır fakat öğretmen henüz bu etkilere tanışmamıştır. Nitekim tanışması da onu bir şekilde ruhsal olarak etkilemiştir. Kahramanımız köyün dış dünyaya kendini kapadığı bu mevsimde kendi içine yönelme fırsatını yakalamış ve adeta bu ıssızlığa tüm benliği ile sığınmıştır. *Çünkü Pirkaniş, onun için yeni ve dışa kapalı bir dünyadır. Onun kendini arayışı, toplum içinde değil, izole bir ortamda, kendine yabancı bir çevrede gerçekleşecektir.*¹⁶⁹

¹⁶⁷ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkârî’si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.42.

¹⁶⁸ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.9.

¹⁶⁹ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkârî’si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.42.

Kimse bir yaşam kesitini oluşturan yaşantıların özümlemesi, sindirilmesi, bilince yerleştirilmesi sürecinin romanıdır.¹⁷⁰ Altıok' un da bahsettiği gibi Ferit Edgü, *Kimse* adlı romanında benliğini iki ayrı kişi gibi göstererek birbirleriyle konuşturmuştur. *Kimse' dir aslında bu diyalogun tek kişisi. Kimi yerde üçüncü kişi ile birinci kişinin –yani 'o' ile 'ben' in- çakıştığını da görürüz.*¹⁷¹ Bu konuşma, içinde bulunduğu şartlarda var olma mücadelesini sürdürebilmek adına gereklidir. Ferit Edgü bu iç konuşma tekniği ile kendi varoluşunu dile getirmektedir. Bu konuşma plansız, sırasız, düzensiz ve denetlenmeden birikerek akar gider. Bu birikimden de *Kimse* romanı doğmuştur. Ferit Edgü bulunduğu coğrafyada hem topluma hem de kendine yabancılaşmış halde bu konuşmaya hasret yaşamaktadır.

Kimse ve *O*'da kahramanın yaşantısı “iki zamanlı ve iki düzlemli” bir şekilde örgütlendirilmiştir.¹⁷² Bu örgütlemenin birincisi, içinde bulunduğu zamanı temsil eden ses, bir diğeri de hayalinde olmak istediği yeri temsil eden ses diyebiliriz. Yaşantısının dayandığı iki düzlemden biri; geçmişinde yaşadığı ama ismini belirtmediği, sadece deniz kıyısında bir şehir olduğunu anladığımız şehir iken ikinci düzlem bir anda benliğini bulduğu dilini ve insanlarını bilmediği ıssız bir dağ köyüdür. Akatlı, “yeniden kurmanın ve bir düzenden başka bir düzene geçmenin” bir örgütlenme sayılabileceğini söyler. Ona göre Edgü, bu “örgütlenme” biçimini alışılmamış tarzda olmasına rağmen çok da dikkate değer görülmemiş bir kurgu biçimiyle gerçekleştirmektedir. *Kimse* romanında seslerin birbirleriyle olan konuşmalarında yinelenen “dedi birinci ses”, “diyor ikinci ses” şeklindeki söylemler biraz daha fazladır. *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanında bu durum daha da oturtularak kurgunun içerisinde eriyip gider ve nihayetinde yazar romanı akıcı bir şekilde sonuca vardırır.¹⁷³

Leyla Burcu Dünder'a göre; *Kimse* ise ve *Kim-ise'* nin parçalı kişiliğinin sesleri düzensiz bir şekilde çatıştıkları göz önüne alındığında, postmodernizme ilişkin “belirsizlik”, “parça yapılılık”, “çoğulluk” ve bununla birlikte “öznenin

¹⁷⁰ Füsun Altıok, “Roman Roman İçindir”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 312, Eylül 1977, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.260.

¹⁷¹ Füsun Altıok, *agm.*, s. 260.

¹⁷² Füsun Altıok, *agm.*, s.261.

¹⁷³ Füsun Altıok, *agm.*, s.261.

ölümü” gibi kavramlarla kuşatılabilir.¹⁷⁴ Edgü romanın bütünlüğünü kırar, öznenin bireyselliğini parçalayıp adını dahi yok ederek “her kim ise” yapar. Bu durum Edgü’nün romanda, postmodernist bir özellik olan “öznenin gerçekle ilişkisinin bozulması”nı da kullandığını gösterir.¹⁷⁵ Buna rağmen Kimse, “gerçekliğin kurulma çabası” olarak da okunabilir. Çünkü Kim- ise *O* romanında kimliğini yeniden kuracak olan O’nun kimliksizleşmiş halidir.¹⁷⁶

Kimse romanında kahraman, içindeki seslerin konuşmalarına müdahale etmeden dinler. Nitekim kahramanın çevresiyle iletişimsizliği onu kendine yabancılaştırmış, kimliğini ve benliğini yitirmesine neden olmuştur. Kim- ise yeniden *O* olduğunda çevresini ve insanları gözlemleyerek kendisini bir dış gerçeklik içinde tanımlayacak ve artık yeni yolculuklara da hazır olacaktır. Bu iki roman benliğinin arayışında olan kahramanın bir yolculuğunun iki yarısı gibidir. DüNDAR’a göre Kim-ise henüz *O* olamadığı haliyle düşünülür ve *Kimse* tek başına ele alınırsa, roman bir “kimliksizlik” tabanına oturtulabilir. Ancak DüNDAR, bu iki romanın, düşsel bir yolculuğun iki yarısı olarak okunmasını ve *O* romanı da göz önünde tutularak *Kimse* romanının kavramsal çerçevelere sıkıştırılmamasının daha doğru olacağını savunur.

Kimse romanında kahramanın iç konuşmalarında geçen bir diyaloga göre kendi içinde bölünen birinci ve ikinci ses nerden, nasıl ve ne sebeple kaçtıklarının sorgusunu yapmaktadır.¹⁷⁷

Öbürleri kaçtığına göre, herkes kaçtığına göre, biz de bir şeylerden, bir yerlerden kaçmış olmalıyız, diyor İkinci ses. Nerde öbürleri? Diyor Birinci Ses. Merak ediyorum. Şimdi şu anda, neredeler?

¹⁷⁴ Leyla Burcu DüNDAR, “Kimse’de Kimlik ve Kimliksizlik”, *Adam Sanat Dergisi*, Sayı:184, Mayıs 2001, İstanbul, s.37-38.

¹⁷⁵ Leyla Burcu DüNDAR, *agm.*, s.37-38.

¹⁷⁶ Leyla Burcu DüNDAR, *agm.*, s.37-38.

¹⁷⁷ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.69

Onları bilmiyorum, diyor İkinci Ses. Bizi biliyorum. Biz burdayız.
Bu dağ başındayız. Yapayalnız.¹⁷⁸

Birinci ve ikinci sesin aralarında geçen bu konuşmadan anlaşıldığı üzere kahraman, bu dağ başına gelişin bir “kaçış” olabileceği düşüncesine kapılır. Diğerlerinin bir yerlerden ve bir şeylerden kaçışını kendi kaçışıyla özdeşleştirir. Ama yine de buna bir kaçış demekten kaçınır. “Onların” şuan nerede ne yaptıklarından habersizdir. Sonrasında bu düşünce de net bir şekilde aktarılmayıp ucu açık bırakılmıştır. Çünkü kahraman yalnızca kendisinin şuan nerede olduğunun farkındadır. Ve bunun nedenini de sorgulamaktan kaçınmaktadır. Şuan bu dağ başında ıssızlığın içinde yapayalnız oluşu bildiği tek gerçektir.

Hiç kendine sorduğun oluyor mu: Kaçan kimdi? Diyor İkinci Ses.

Hangi kaçan? Bir kaçan mı var? Nerde? Nasıl? Ne zaman?
Diyor (telaşlı) Birinci Ses.

Bilmiyorum, diyor İkinci Ses. Bir duygu. Bir soru. Kim kaçtı? Neden? Kimden? Niçin? diye sıralıyor sorularını (gene) Birinci Ses.

Bilmiyorum, diyor İkinci Ses. Zaman zaman bir şeyden kaçmışım, bir şeyden kaçıyormuşum, ya da birileri bir şeyden kaçmışlar, bir şeyden kaçıyorlarmış, daha doğrusu hep birlikte kaçıyormuşuz gibi. Bunu duyuyorum. Duyar gibi oluyorum. Bulanık bir soru. Ama soru.

Saçma, anlamsız bir soru, diyor Birinci Ses. Her yerde, her zaman bir kaçma oldu- olur- vardır.

Doğru, diyor İkinci Ses. Ama bizim işimiz ne onların arasında?¹⁷⁹

¹⁷⁸ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.69.

İkinci Ses Birinci Ses'in "kaçan kim?" sorusunu kendine sorup sormadığını merak etmektedir. Birinci Ses beklemediği bu soru karşısında telaşa düşüp ardı ardına Kim? Neden? Kimden kaçtı? Niçin? sorularını sorar. İkinci Ses ise sorduğu soruya açıklık getirmek için zaman zaman bir şeyden kaçmış ya da kaçıyormuş ya da birilerinin bir şeyden kaçıyormuş gibi hissettiğini söyler. Bu his ona göre bulanık ve belirsiz olsa da üzerinden atamaz. Birinci Ses ise bu hissin tamamen anlamsız olduğunu düşünür. Nitekim ona göre her yerde ve her zaman bir kaçış vardır. Bu değişmez bir durumdur.

Birinci Ses mantıklı, dünyevi bakan her şeyi üzerine alınmayandır. İkinci Ses ise duygusal, dış dünyadan çok iç dünyaya bakan, hatalarını gözünde büyüten, kaçmak isteyen ama kaçamayandır. İki cephe çatışmaktadır. İkinci cephe iyiliği, birinci cephe ise fırsatçılığı, az da olsa kötülüğü sembolize eder.

İçine girdiği ortam onda ürpermeler meydana getirir. Sebebi tanımadığı ortamlarda ve hâkim olamadığı şartlarda kendini tedirgin hisseden içe dönük zayıf bir kişiliktir. Hiçbir şey üzerinde fazla düşünmeden ve ona göre kendisine yol çizen bu kişinin eksikliğini birinci kişi tamamlar. Birinci kişinin iç dünya, vicdan, merhamet ve iyilik gibi özelliklerini ise İkinci kişi tamamlar. Bu diyalog bizi tez antitez sentez formülüne getirir. Böylece bütün olarak her cephesi tamamlanmış bir kişilik karşımıza çıkar. Kendisini parçalanmaktan ve yabancılıktan bu şekilde kurtaran yazar üstü kapalı olarak doğu toplumu ile batı toplumunun da aynı yöntemi kullanıp bir homojen bütün haline gelerek problemlerini aşacağını düşünür.

Kendi iç sesiyle "kaçış" üzerine tartışan kahraman, zaman zaman bu soruyu kendine gereksiz yere yönelttiğini düşünse dekimden, neden ve niçin kaçtığı sorularına bir cevap bulamaz. Daha sonra aslında herkesin bir yerlerden kaçma telaşı içinde olduğu düşüncesine kapılarak bu kaçışı haklı nedenlere dayandırır. Konuşmanın devamında hayatına giren insanların kimden, neden ve nasıl kaçtığını anımsamaya çalışır. Bu insanların isimleri verilmez, ama romanda alfabetik sıradan harfler üzerinden gidilir. İnsanlar, kendinden, ailesinden, Tanrı'dan, yurdundan, askerden, zindandan, eylemden, hastaneden, tımarhaneden kaçmışlardır. Hepsinin

¹⁷⁹ Ferit Edgü, *age.*, s.66,67.

kendine göre kaçmak için geçerli sebepleri vardır ve kahraman ile birlikte iç sesi de tüm bu kaçanlara onları yargılamadan hak vermektedir.

Kimse ve Hakkâri'de Bir Mevsim romanlarında Edgü genel olarak varoluşçuluğun ışığında mekân konusuna yanıtlar aramaktadır. “Felsefede varoluşçuluk akımının temsilcilerinden Heidegger’e göre, bu dünyaya terk edilmiş, ‘fırlatılmış’ insanlar, düşünmeye başladıkları günden itibaren, birtakım ‘durumlar’ içine düşerler; bu durumlar varoluşunun mekân boyutunu oluşturur. Yani var olma edimi ‘mekân’ içinde gerçekleşir.¹⁸⁰

Belirtildiği gibi ‘kaçış’ hissi aslında dünya üzerindeki tüm insanlarda var olan bir histir. Geçmişinden hatırladığı insanlarda da zaman zaman etkilerini görmüştür. İnsanlar hayatları boyunca kendilerini ait hissetmedikleri her durumdan veya mekândan mütemadiyen bir kaçış hissi duymuşlardır. Çünkü insan üstesinden gelemediği her durumu aşabilmek (aşma teması) veya kaçabilmek (kaçış teması) yollarını araştırırlar. Bu kahramanın da içinde bulunduğu bir yarım kalmışlık, tamamlanma ihtiyacı, bir yere ait olma isteği yahut yalnızlığın sebep olduğu bir bunalmışlık hissi de olabilir.

Heidegger’in bahsettiği “fırlatılmak” “yaşamın içine fırlatılmak” anlamında olduğu gibi varlığın öteki boyutu olan ‘hiçlik’ anlamında da olabilir. Edgü’nün romanlarında başkahramanın üzerinde en fazla düşündüğü konu ‘varlık’ tır. Özellikle *Kimse* romanında kahramanın iç sesleriyle oluşan diyaloglarında var olma meselesi üzerine yoğunlaştığı görülür. *Kimse*’de en önemli edim düşünmektir. Kahraman bu ıssız dağ başında, varlığın içindeki hiçlik ve hiçliğin içindeki varlık konularını düşünür.¹⁸¹ Varoluş mücadelesinde ait olduğu mekân içerisinde duygularına da şekil vermektedir.

Kahramanın iç seslerinden olan Birinci Ses, sadece iki kişinin dağda olduğunu söylemektedir. Bu iki kişi, dağ başında duvarları beyaz kireç badanalı bir odada uykusuz bir halde gördükleri düşleri birbirlerine anlatırlar. Düşlerinden yola

¹⁸⁰ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkâri’si*, 1. Baskı, Sel Yayınevi, İstanbul, 2011, s.38.

¹⁸¹ Mahmure Kahraman, *age.*, s.38.

çıkarak çeşitli öyküler de kurgularlar. Kurgu öyle bir hal alır ki anlatılanların düş mü gerçek mi olduğu belirsizleşir. Yaşamlarını, ölümlerini, dünü ve bugünü, her şeyi birlikte yaşamaktadırlar. Dışarda köpekler havlarken, düşleri de düşüşleri de bu soğuk ve karlı dağ başında onlarla birlikte yapayalnızdır. Yazar bu kısımda yalnız olup olmadıklarını sorgularken mekân hakkında da şüpheyeye düşmektedir.

bu soğuk dağ başında

bu karlı dağ başında

bu yalnız dağ başında

sanırım yalnızlar

bu dağ başında

bu belki değil bile

iki kişi

belki bir

belki bir bile değil¹⁸²

Kahraman kendi durumunu özetlerken zaman zaman içsesinin varlığından da şüpheyeye düşerek kendine yalnızlığını hatırlatır. Aslında o bu dağ başında kendi benliğiyle baş başadır. İçsesiyle yaptığı sohbetler, kurduğu düşler ve düşüşler geçmişinden izler taşımaktadır. Kendine ve mekâna yabancılaştıkça geçmişte yaşananların gerçekliğinden de şüpheyeye düşer. Bu nedenle düş ile gerçek arasında sürekli gelgitler yaşamaktadır. Yalnızlık, ıssızlık, insansızlık ve iletişimsizlik bu gelgitlerin temelini oluşturmaktadır. Onun iç sesi bu dağ başındaki ıssızlıkta ve yalnızlıkta bir sese olan ihtiyacından doğmuştur.

Ferit Edgü'nün her iki romanında da başkişilerin geçmişlerindeki bilinmeyen mekân, anlamsız dünyanın anlamsız mantığına uygun bir belirsizliktedir. Bu ıssız dağ başına nasıl geldiklerini bilmezler ama ne için dağda olduklarının

¹⁸² Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.79.

bilincindedirler. Modern anlamda Kierkegaard'la başlayan varoluşçuluk felsefesine göre, “içinde bulunduğu evrene yabancı insan”, çevresi ile bir birleşmezlik duygusunda ve “sürekli başka dünyalara ulaşma arzusu” içinde yaşamaktadır. Camus'a göre bu durumun sebebi insanın kavranamaz birtakım şartlar içerisinde “bu dünyaya yerleşmek zorunda kalmasıdır”.¹⁸³

Biliyorum kimsenin bekleyeceği yoktu.

Ölürsem cesedim gelmeyecekti.

“Bir kayanın dibine gömersiniz. Üzerine bir taş filan da istemem.”

Ölüm de umurunda değildi.

Ölüm yaşamının bedeliyse, gerçekten umurunda değildi.

İşte, gidiyordum. Sırtımda çantam, içinde donum, fanilam, kazağım, bir de kalemimle defterim.

İşte, son bir kez daha gidiyordum.

Bir gün, dünyaya gözlerimi açtığım o ıssız topraklara, o dağ başına,

O acımasız kışa. O kurtlara, o köpeklere.

Kaldıysa birkaç insana da.¹⁸⁴

Kahraman daha evvel bir kaçışla geldiği bu bölgeye tekrar gelişini anlatmaktadır. Daha evvel buradayken iliklerine kadar hissettiği ölüm korkusunu artık yenmiştir. Umurunda bile olmadığı ölüm eğer yaşamının bedeliyse bu bedeli ödemeye dünden razıdır. Sırtında çantası, içinde birkaç parça eşyası ve olmazsa olmazı kalemi ve defteri ile gitmeye hazırdır. Bu gidişi “son gidiş” olarak nitelendirmektedir. Gittiği yeri ise bir gün dünyaya gözlerini açtığı ıssız topraklar, dağ başı olarak nitelendirmektedir. Buraları gördükten sonra eski yaşamında bir fanusa

¹⁸³ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayınevi, İstanbul, 2011, s.39.

¹⁸⁴ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.52.

tıkılmışçasına, paket bir hayatı yaşamış olduğunu fark eder ve bu dağ başının ıssızlığının verdiği huzuru özlemektedir. Kahramanın bu hislerinden kendi yaşamına yabancılaştıkça, buraya daha da bağlandığı anlaşılmaktadır. Daha evvel acımasız iklim koşullarına sahip olduğunu düşündüğü bu yere, kurt ve köpekleriyle korku saçan, ölümü her haliyle hissettiği bu dağ başının ıssızlığına, özlem duymaktadır.¹⁸⁵

O, artık buradan kurtulması gerektiğini düşünmektedir. Daha önce de benzer hislere büründüğünde sanki buraya özel bir av için çağrılmış duygusuna kapılır. Tarifsiz bir şekilde kimin için kurulduğunu bilmediği bir tuzağın varlığını hissetmektedir. Belleğini ne kadar zorlarsa zorlasın onda bu av tutkusunu yıllar sonra uyandıran şeyin ne olduğunu çözemediğini söyler. Yıllardır eline tüfek almamıştır ve içindeki bu av isteğini diriltenin kim olduğunu, eline bu tüfeği kimin verdiğini sorgulamaktadır. Bu sorgu içerisinde anlatıdaki kahraman ‘‘Kim tanıştırdı beni bu yazarla?’’ diye yazara seslenir. Bu olayların içine nasıl ve niçin düştüğünü, nasıl tanık olduğunu da sorgulamaktadır. Fakat bu sorgu onu net bir sonuca ulaştırmaz. Kendi küçük hayatında yaşayan biriyken onu değiştirenin dağlar mı, insanlar mı olduğunu sorgular ve dağların kendisini daha fazla etkilediğini kabul eder. Dağlar korumacı ve onu her an tüm tehlikelerden soyutlayan yapısıyla karşısında tüm heybetiyle durmaktadır. Bu heybetli duruş her ne kadar Pirkanis’i ıssızlığıyla boğsa da sığınmacı ruhlara kol kanat geren bir yuva görevindedir.

Kahramanın bulunduğu mekâna ve benliğine yabancılaşan tutumu, onu saran tedirgin ve kaygılı atmosferin etkisinde kalması, bu bölgeye bir av için çağrılmış olduğu hissini uyandırır. Etrafında kimin için hazırlandığını bilmediği bir tuzağın varlığını hisseder. Fakat içindeki yıllardır öldürmüş olduğu av isteğinin canlanmasına sebep olan şeyin ne olduğunu bilemez. Olayların içindeki konumunu sorgulamaya başlar, basit ve küçük bir yaşamı varken içine girdiği bu değişimin sebebini bu yüzden dağlara ya da insanlara bağlamaktadır. Sorgulama esnasında eski benliğine de yabancılaşmıştır. Hatta unuttuğu bir takım istek ve duyguların sebepsiz bir şekilde ortaya çıkışından da tedirgin olur. Kafasındaki bu boşlukları doldurmak adına iç sesiyle mücadele etmektedir.

¹⁸⁵ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Dağu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.52.

Ferit Edgü eserlerinde genellikle kişiler ile arasına bir mesafe koymaktadır. Geleceğe dair herhangi bir önu ve sonu olmayan bu kişileri olumlu ya da olumsuz hiçbir şekilde eleştirmez. Kahramanların iyi ya da kötü yönlerini yazar kendi düşüncelerini katmadan onların davranışlarıyla sezdirir.¹⁸⁶ Edgü hemen her eserinde, kişilerin durumu ve yazgıları karşısında, seyirci kalmaktadır. Onları bu durumlarından ötürü kınamak, zorlamak, düzeltmek amacı yoktur. Bu bakımdan “toplumcu- gerçekçi- köycü” romancılarla zıt düşer. Onun işi insanları tanımaya ve anlamaya çalışmaktır. İnsanları tanıdıkça kendi gerçeklerini de bulacaktır. Onların hayat hikâyeleri ile birlikte kendini de anlatacaktır. *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı*, *Kimse* ve *O* romanlarında da “hep serinkanlı bir tanık gibi”, günlük rapor hazırlayan bir gözlemci gibi davranır. “Kişilerine coşkun hislerle yaklaşmayan Edgü”, her zaman araya belli bir mesafe koyar.¹⁸⁷

Kimse romanında bireyin içe dönen bakışı, *O* romanında dışa döner: Artık köy hayatından ziyade kent hayatındaki izler de yansıtılmaya başlar. Kahramanın iç sesi ile oluşturduğu diyalogların yanı sıra romana kitapçı, hancı, berber, vali, jandarmalar, yazanı belirsiz mektuplar, kitaplar, haritalar, diyaloglar ve-Halit gibi- yer yer “anlatının odağına geçen köylüler” vardır. Artık '*Kim-ise*' , '*O*' olmuştur. O, denizciyken duyduğu korkuyu ve yalnızlığı hatırladığında, kendisini daha iyi hisseder. “Pirkanis' te bir yabancısıdır” ama hiç değilse ıssız bir adada tek başına değildir, öğrencileri, tanıdıkları vardır. Orada yitirdiğini sandığı kendi benliğini de yeniden bulmuştur. Pirkanis'ten ayrılacağı gün, köylülerden biri O' nu sarp kayalardan geçirip çılginca akan bir ırmağı gösterir. Burada bir tekne O' nu beklemektedir. Bu tekne ile O, yeni yolculuklara yelken açacağını sezdirir. Simgesel bir anlatımla örülü bu son bölümde, “O' nun köyde kaldığı sürede kendisini yeniden tanıma süreciyle”, köylünün O' nu ırmağa getirişi bütünleşir ve roman şöyle sona erer: "Yepyeni bir yolculuğun eşiğindeydim. Dağlardan sonra, ırmaklar-".¹⁸⁸ O,

¹⁸⁶ Semra Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.708.

¹⁸⁷ Semra Baş, *age.*, s.708.

¹⁸⁸ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33.Baskı, Sel Yayınevi, 2017, s.196.

kimliğine yeniden kavuşmuştur ve yeni yolculuklara hazırdır. Kurgu itibarıyla sessiz bir roman olan *O*, çevreye daha çok odaklanıp bir dış gerçeklik yaratır.”¹⁸⁹

Kimse, bireyin içe dönük yaşantısını ele almışken *O*'da daha çok dış dünyaya yönelim vardır. Yani artık köy ahalisinden bazı karakterler de romana dâhil olmuştur. *Kimse* romanındaki çevreyle olan iletişimsizlik *O*' da aşılmıştır. Kahraman artık yabancı olduğu bu köye alışmış, yaşayışları az çok kavramaya başlamıştır. *O* romanında çevreyle olan iletişim sıklaşmasına rağmen zaman zaman yine bireyin geçmişini hatırlayamamasından doğan yalnızlığı ve kendine yabancılaşması gibi duyguları açığa çıkmaktadır. Kahraman, bir denizci iken teknesinin burada kayalıklara vurduğuna, yani bir deniz kazası sonucu buraya düştüğüne inanır. Denizciyken yaşadığı korku ve yalnızlık duygularını anımsadığında bu yabancı yerde kendisini daha iyi hissetmektedir. Bu nedenle kaptan olduğuna inandığı zamanlarda açık denizlerde sürdürdüğü yalnızlığını ve ölümü düşlediği zaman ile bu köyde yaşadığı yalnızlığı karşılaştırır. Burada köyün halkından iletişime geçtiği birkaç tanıdık ve kendi dilini öğretip onların dilini de öğrenmeye çalıştığı öğrencileri onunla birlikte dir. Irmağın içinde kahramanı bekleyen tekne kahramanın romanın başından beri buraya bir tekne kazası sonucu geldiğini doğrular niteliktedir. Tabi ki tüm bunların Hakkâri coğrafyasında olması mümkün değildir. O sebeple romanın bu son bölümü simgesel bir anlatımla örülüdür. Bu anlatım *O*'nun köyde kaldığı süre içerisinde kendini yeniden tanıması ve köylünün onu ırmağa getirişi ile bütünleşerek *O*'nun kimliğine yeniden kavuşmasını sağlar ve artık yeni yolculuklara hazırdır. DüNDAR'ın da dediği gibi romanın sessiz yapısı çevreye daha çok odaklanıp gözlemleri net bir şekilde aktararak bir dış gerçeklik yaratmaktadır.¹⁹⁰

Burada bir tekneye binerek açık denizlere yola çıkmak motifi kullanılır. Açık deniz hayatın her imkânını elinde bulunduran bir ihtimaller ortamıdır. Şair denize kendisini atmaz, kayığa biner. Bu hayata karşı öğrendiklerini uygulayan, tedbirli bir tavidir.

¹⁸⁹ Leyla Burcu DüNDAR, “Kimse’de Kimlik ve Kimliksizlik”, *Adam Sanat Dergisi*, Sayı:184, Mayıs 2001, İstanbul, s.37.

¹⁹⁰ Leyla Burcu DüNDAR, agm., s.37.

O romanı kahramanın ağzından anlatılır. Söz tek ağıza geçince öğretmen de, öbür kişiler de belirginleşir ve olaylar da düzene girer. Altıok'a göre bu yine düşsellik ile gerçekliğin kesiştiği ve örtüştüğü bir düzendir.¹⁹¹ *Kimse* biraz daha Pirkanis'e alışmıştır. *O* romanı ise sanki *Kimse*'nin Pirkanis'e alışamayacağı yolundaki savına, bir karşılıktır. Ama bu alışmak neye ve nasıl bir alışmaktır? Okur *O*' da bu sorulmamış sorunun verilmemiş yanıtını da bulabilir.¹⁹²

Hakkâri'de Bir Mevsim romanı *Kimse* adlı romanın devamı olarak görülürse yazarın da belirttiği gibi bu romanda sular biraz daha durulur. Roman kişisi yazarın ağzından anlatılarak bu kez köyün insanları da romana dâhil olur. Artık *Kimse*, düş ile gerçeğin kesiştiği düzende önceden yabancı olduğu Pirkanis'e alışmış, tanıdık gözlerle bakmaktadır. Alışmanın ne anlamda geliştiği romanın ilerleyen bölümlerinde anlaşılmaktadır. Düş ile gerçeğin gölgesinde benliğini arayıp bulmak için uğraş veren öğretmen, oranın kaderini, düzenini, insanların uğraşlarını kavramış ona göre kendi mücadelesine yön vermiştir. Sende gurbette duymuştum kendimi, kentim Hak. Senden uzakta yaşadım gerçek gurbeti.¹⁹³ Sözlerinden de anlaşıldığı üzere Edgü alıştığı Pirkanis'i buradan ayrıldıktan sonra da unutamaz. Öncesinde benliğini bulmak için sürgün olduğu bu kentte gurbetteymiş gibi hissederken sonraları burası onun sığınağı olmuştur. Buradan ayrılıp gittiği şehirlerde asıl gurbeti yaşamıştır.

O romanında *Hakkâri'de* “Han Odasında” geçmişini de kendini de anımsamayan ben anlatıcının kafasında soru işaretleri bırakır. Han odasında kahraman hatırlayamadığı yüzü için bir ayna arar fakat bulamaz. Hancıdan bir ayna isteyen kahramanı adam şaşkınlıkla karşılar ve aynayı ne yapacağını sorar, kahraman cevap vermez, vazgeçer ve odasına döner. Ve tıpkı parmaklarıyla gören bir kör gibi ellerini yüzünde gezdirir. Yüzünü bulmaya ve belleğinde onu çizmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de bir yandan belleğini zorlamakta ve kendi yüzüyle birlikte ona isimsiz mektupları yazan kişinin yüzünü, bedenini, ellerini, kokusunu da yaratmaya

¹⁹¹ Füsün Altıok, “Roman Roman İçindir”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 312, Eylül 1977, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.260.

¹⁹² Füsün Altıok, *age.*, s.260.

¹⁹³ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.11.

çalışmaktadır. Sanki geçmişine dair birinin yüzünü, çizgilerini, kokusunu bulsa, herkesinkini, yaşamına giren, degen, çıkan herkesinkini bulacaktır. Belleğinden peş peşe biçimler, renkler, yüzler, gözler, dudaklar, boyunlar, eller, ayaklar, kokular, anılar fişkıracak gibi olmaktadır ama yine de herhangi bir yüz hatırlamayı başaramaz. Masanın üzerinde yalnızca ellerini görür ve izlerini inceler.¹⁹⁴ *Masanın üstünde yalnız elimi gördüm. Uzun, kemikli parmaklar. Derinin üstünde yol yol damarlar. Çevirdim. Avcum. Uzun ve güç (yıkıntılarla, uçurumlarla, düşüş kalkışlarla dolu) bir yaşam çizgisi.*¹⁹⁵

Sorularının tüm karşılığını bir ayna ile “yüzünü keşfeder etmez” bulacağına kendisini inandırır. Çünkü O, geçmişi ile birlikte yüzünün hatlarını da hatırlamamaktadır. Han odasında hiç ayna olmadığından bakamaz ve berbere gidip bir an evvel nasıl görüldüğüne bakmak ister. Ertesi gün Süryani’nin yanındaki berbere gider ve aynada yüzünü seyreder. İlk anda herhangi bir insanın yüzü gibi bir yüzü olduğunu görse de sonra bu kentteki insanlardan farklı bir yüze sahip olduğunu ayırt eder. Ve nesnel bir ifadeyle yüz hatlarını betimler. Anımadığı yüzünü aynada gördüğünde “Ne korktum ne sevindim.” der.¹⁹⁶

Ne umduğum gibiydi (ne umuyordum ki?), ne de korktuğum gibi.
Herhangi bir insan yüzü. Ama gene de burdaki insanlara benzemeyen bir insan yüzü. Kocaman bir kafa. Beyzi bir yüz. Uzun sarı saçlar. Kızıla çalan bir sakal, bıyık. Düzgün bir burun. Etlı dudaklar. Çıkkık elma kemikleri. Çekik gözler. Demek ben buydum.¹⁹⁷

Tıraş olduktan sonra daha bir dikkatle baktığı yüzündeki ayrıntıları da fark eder. Sanki “bir dinamit lokumu yüzümün yakınında patlamış da tüm izini derisinde bırakmış gibi” delik deşik bir cildi olduğunu görür. Yüzü “engebeli bir toprak parçası” misalidir. Yüzünü detaylıca incelediğinde, çenesinin sol yanında bir bıçak

¹⁹⁴ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.45.

¹⁹⁵ Ferit Edgü, *age.*, s.45.

¹⁹⁶ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkâri’si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.62,63.

¹⁹⁷ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.49.

yarasının izini görür. Ama bu izin nasıl oluştuğuna dair belleğinde herhangi bir çağrışım oluşmaz.¹⁹⁸Elimle yüzüme dokundum. Kendimi bulmak ister gibi.¹⁹⁹

“Oda” ve “Gün Doğarken” başlıklı alt bölümlerde O’nun yalnızlığı ve çaresizliği iç monolog ve iç diyaloglarla dile getirilir:

Ayıp değil çıldırmak, bu dağ başında, bu yalnızlıkta, bu ufuksuz topraklarda, bu ıssızlıkta, bu kadınsızlıkta.

Ya dayanmaya, dayatmaya vermiş olduğumuz söz?

Biz çıldırırsak buradakiler ne yapsın?

Biz dediğin kim? Burda yalnızsın.

Biz dediğim, ben ve içimdekiler. Ve dışardakiler. Ve ölen bebeler.²⁰⁰

Edgü’nün kullandığı ‘iç monolog’ tekniği bu bölümde de kendini gösterir. Bu teknik ile ‘O’nun yalnızlığı ve çaresizliği okuyucuya en iyi şekilde aktarılmaktadır. Dağ başı dediği bu ıssız ve ufuksuz köyde bir kadına duyduğu özlem ile yalnızlığı daha da çekilmez bir hal almaktadır. Duygusal anlamda da bir kadının yokluğu onu bulunduğu mekâna daha da yabancılaştırmaktadır. İnsanın insana duyduğu gereksinimi had safhada yaşayan yazar iletişimsizliğin getirdiği olumsuz etkileri her manada hisseder. Bu hislerini ifade ederken aynı zamanda burada yaşayan insanlara haksızlık ettiğini de düşünmektedir. Nitekim henüz yeni geldiği bu coğrafyada kısa bir zaman içinde yoğun bir şekilde kapıldığı bu duyguları köyün yerlileri belki doğduğundan beri yaşamaktadır. Bu sebeple ‘Biz çıldırırsak onlar ne yapsın’ derken kullandığı ‘biz’ kelimesine takılır. Yine başka bir ses ona ‘biz’ in anlamını sorar ve burada yalnız olduğunu hatırlatır. ‘O’nun ‘biz’ dediği kendisi ve içindekilerdir. İçindekiler, benliğinin yarattığı seslerdir. Kendi içinde ona bu ıssız dağ başında yarenlik eden çeşitli sesler doğurmuştur. Ayrıca ‘biz’in içine köy halkı ve çaresizlik, ihmalkârlık yüzünden ölen tüm bebekler de girmektedir. Burada

¹⁹⁸ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.49.

¹⁹⁹ Ferit Edgü, *age.*, s.50.

²⁰⁰ Ferit Edgü, *age.*, s.108, 109.

kahramanın iç monoloğu hem kendi içindeki yalnızlığını hem de çevrede olan biten üzücü olaylara karşı elinden bir şey gelmeyişinden duyduğu üzüntüyü yansıtmaktadır.

Kahraman her ne kadar içinde bulunduğu durumu kabullenip mekâna ve şartlara ayak uydurmaya çalışsa da yaşam şartlarının bazı anlarda normal hayatlara göre biraz ilkel oluşu onu zorlamaktadır.

Romanın “Oda” adlı alt bölümünde, köydeki tek göz bir odada kalan kahraman, gözlemlerinin arasında bir anda duyduğu tezek kokularını, yeni dövülmüş keçe kokusunu ve odanın bir ucundaki konserve kokusunun içindeki sidik kokusunu da duyumsar. Ve tüm bu kokular içine bir de ona uzaktan gelen bir yabancıнын kokusu eklenmiştir. Kahraman, daha önce içinde olmadığı bu şartlara yabancıdır. Bu birbirine zıt, keskin kokular içerisinde, çıldırmanın çok da ayıp olmayacağını söyler. Yalnız yaşadığı bu köyde sık sık bilincinin sesini dinleyen kahraman, yabancı olduğu bu koku ve seslere karşı dikkat kesilir. Bu ilkel ortamın yarattığı psikoloji ile etrafındaki her nesneye ve sese duyarlılığı daha da artar. Bunlardan kahramanın iletişimsizliğinin ne boyutlarda olduğu da anlaşılmaktadır.

Kahramanın sonbaharda geldiği ve baharda okulun tatile girmesiyle ayrıldığı Pirkanis, onda derin izler bırakır. Orada “insan gerçeğinin bir başka boyutunu gördüğünü” ve oradaki insanlardan çok şey öğrendiğini söyler. Pirkanis kendisini ve bildiklerini sınamasında yardımcı olur. “İnançlarını, insanlara ve doğaya bakışını, kitaplardan öğrendiklerini” her şeyden yoksun bir köyde yeniden gözden geçirme fırsatını bulur. Tıpkı biyolojik doğumda olduğu gibi bu yaşamsal deneyimi kendisi bir “yeniden doğum” olarak adlandırır. Aradaki fark ise şöyledir:²⁰¹

(...) Bu kez belleğiniz var. Anımsıyorsunuz. Hatta yeniden doğmuş olduğunuzu doğumun üzerinden belli bir süre geçtikten sonra fark ediyorsunuz. Bu, bir kitapla olabilir. Bir resimle olabilir. Bir karşılaşmayla

²⁰¹ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.12.

olabilir. (...) Sancılı ya da sancısız olabilir. Bir sarsıntı ya da bir deprem biçiminde olabilir.²⁰²

Edgü'ye böyle köklü bir değişim duygusunu yaşatan yer Hakkâri olur, orada gördüklerinden ve yaşadıklarından sonra, artık aynı kişi olarak kalamadığını köklü bir değişim içerisine girdiğini belirtir.²⁰³

Ferit Edgü, Hakkâri'nin Pirkanis köyüne, kendisinin de deyimiyle “gönüllü subay öğretmen” olarak gitmiştir. Şimdiye kadar gittiği tüm şehirlerde ve ülkelerde insanlara ve onların yaşamına dair gördüğü gerçeklerden çok daha farklı bir gerçeklikle karşı karşıya kalır. Benliği ile baş başa kaldığı bu dönemde tüm yaşadıklarını kaleme alan Edgü, kitaplardan ve deneyimlerinden öğrendiği her şeyden yoksun olan bu köyde her şeyi yeniden gözden geçirme imkânı bulmuştur. Sıfırdan başlayarak her şeye yeniden anlam kazandırır. Buna rağmen geçmişi tamamen unutmamıştır. Ama köklü bir değişim ile yeniden doğma hissini uyandıran yer onun için Hakkâri olmuştur.

Pirkanis, kendimi ve bildiklerimi sınınamda yardımcı oldu. İnançlarımı, insanlara, doğaya bakışımı, kitaplardan öğrendiklerimi, O Allah'ın dağında, on dört haneli, yolu, elektriği, telefonu olmayan bir köycükte, tüm dünyası o dağlar, o koyunlar olan insanların arasında, yeniden gözden geçirmek olanağını buldum bütün bir kış boyu. Ama insanoğlu her gittiği yere kendini de götürdüğüne göre...²⁰⁴

Edgü, Pirkanis'te, beraber götürdüğü kendi benliği ve orada oluşturduğu sesleriyle romanını “tekilin içindeki çoğul” üzerine kurmuştur. “Yazar olmaktan çok, birey olmayı amaçladığını söyleyen Edgü *Kimse*'de “bireyin varoluş sorunsalını” coğrafi bir kasvetin de getirdiği baskı altında sorgular. Öyle ki bir yıl sonra

²⁰² Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkâri'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.12.

²⁰³ Mahmure Kahraman, *age.*, s.12.

²⁰⁴ Leyla Burcu Dünder, “Kimse’de Kimlik ve Kimliksizlik”, *Adam Sanat Dergisi*, Sayı:184, Mayıs 2001, İstanbul, s.33,34.

yayımlanan ve yine Pirkanis'te geçen *O* adlı romanının “Ön ve Sonsöz” adlı bölümünde şu satırlara rastlanır:²⁰⁵

Kafka, karabasanlarında gördü belki seni, ama adlandırmadı. (Ya da hiç girmedi onun düşlerine.) Bilseydi, senin gibi bir yer var yeryüzünde. En korkunç kitabının konusu sen olurdun.²⁰⁶

Ferit Edgü, kendi yaşamında bildiği her şeyi sınavarak öğrenmesinde Pirkanis'in çok etkisi olduğunu söylemiştir. O köyde, sınırlı yaşam koşulları içerisinde, tüm dünyası dağlar ve koyunlar olan insanların arasında yaşamını yeniden gözden geçirme fırsatını bulmuştur. Ama romanda da belirttiği gibi insanoğlu her gittiği yere kendisini de götürmektedir. Dolayısıyla eski benliğinden sıyrılmış bir şekilde yeni bir benlik inşa etme imkânı olamaz. Bu yüzden de hangi mekâna, ne sebeple göç ederse etsin yalnızlığını ve yabancılaştığı ne varsa hepsini beraberinde getirir. Dünder'in da söylediği gibi Edgü, Pirkanis'e kendi iç çatışmasını da getirmiştir. Romanda bu çatışma iç seslerin birbirini sorgulamasıyla okuyucuya aktarılır. Yazar, bireyin varoluş çabasını bu coğrafyanın şartları içerisinde sorgular. Nitekim Pirkanis onun deyiimiyle karabasanların kasvetinden bile daha ağırlığını içinde barındırmaktadır. Orada yaşananlar salt gerçekten ibaretti.

O romanında kafkaesk bir unsur olarak karşımıza, “gerçekliğin düş mantığı içinde ele alındığı gizemli mektuplar” çıkmaktadır. Öğretmen kentte kendisine gelen mektupları validen alır ve hepsinin açılmış olduğunu görür. İlk mektup isim ve imza olmayan garip bir mektuptur ve öğretmene şöyle seslenmektedir.²⁰⁷

Ey benzerim kazazede/ sen de, benim gibi, yüzlercemiz, binlercemiz gibi beklemediğin bir anda, bu dağ başında buldun kendini. (...) /Ama birimiz vardı ki, o daha ilk günden, Ben gönüllü geldim, demişti. / O, bu dağ başında üç yıl bir derviş gibi yaşadı./ (...) Belki bir gün sen de yazacaksın/ yaşadıklarını, düşlerini, korkularını (...) / Bir tek O yazmadı.

²⁰⁵ Leyla Burcu Dünder, “Kimse’de Kimlik ve Kimliksizlik”, *Adam Sanat Dergisi*, Sayı:184, Mayıs 2001, İstanbul, s.33,34.

²⁰⁶ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayınevi, İstanbul, 2017, s.9.

²⁰⁷ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkâri’si*, 1. Baskı, Sel Yayınevi, 2011, s.78.

(...) Onun üstüne tüm bilgileri, eğer yaşıyorsa kentteki tek kitapçıdan, ihtiyar Süryani'den edinebilirsin.²⁰⁸

Bu mektup öğretmene oldukça ilginç gelir. Mektupta yazılanların ne anlama geldiğini düşünmez ve mektubu gönderenin neyi ima ettiğini sonra anlar. Romanın “O” adlı alt bölümünde, O’ya bir gönderme yer alır. Süryani kitapçının öğretmene verdiği on kitaptan biri aslında, ilk sayfasında “O” yazılı boş bir defterdir. Öğretmen O’nun kendi anadilindeki karşılıklarını düşündüğünde içlerinden en dikkati çekenin üçüncü tekil kişi zamiri “o” olduğunu görür. İlginç olan defterin boş olmasıdır. Çünkü “O”nun yazılacak öyküsü, Pirkanis adlı dağ köyüne gelen herhangi bir kişinin öyküsüdür. “İster sürgün, ister hükümlü, ister kazazede olsun”, bu defteri dolduracak olan onun gibi bir gönüllünün ortak yazgısıdır.²⁰⁹

Öğretmenin validen aldığı açılmış mektuplardan ikincisi, ilkinden daha da şaşırtıcıdır. “Çünkü mektup, adını bile anımsayamadığı bir ülkeden” gelmektedir ve yabancı bir dille yazılan bu mektubun kimden geldiği de belli değildir. Bir kadın tarafından kaleme alınan mektupta öğretmene “sevgilim” diye hitap edilmektedir. Ancak öğretmen, ne bu mektubu yazanı, ne de geçmişine dair bir başka kimseyi hatırlamaktadır. Anladığı tek şey, mektubun dilidir. “Düşsel bir ülkeden yazan bu sevgilinin mektuplarından”, romanın sonraki epizotlarında da söz edilir. Sevgilinin soruları, genelde Pirkanis köyündeki yaşamla ilgili merak edilenlerdir.²¹⁰ Kahramanın bu köyde nasıl zaman geçirdiğini, neler yaptığını, yalnızlığa nasıl dayandığını sorgulamaktadır. Kahraman bu sorulara bir anlam veremezken romanın sonuna kadar bunları düşünmeden de edemez.

Kar düştü mü dağlara? Karda oraları kim bilir ne güzeldir, diyordu./ (...)
*Nasıl duyuyorsun kendini? Yalnızlığa nasıl dayanıyorsun?*²¹¹ Bu mektupları yazan sevgili, roman boyunca öğretmenin belleğinde hiçbir şekilde netleşemez ve gizemini korur. Bu, onun “kendi kimlik krizinin, kimlik arayışının, yalnızlığının,

²⁰⁸ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayınevi, İstanbul, 2017, s.42, 43.

²⁰⁹ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkâri’si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.79.

²¹⁰ Mahmure Kahraman, *age.*, s.79, 80.

²¹¹ Mahmure Kahraman, *age.*, s.79, 80.

kaybolmuşluğunun, kendine yabancılaşmasının ve ilişkisizliğinin” kanıtı niteliğindedir.²¹²

Edgü’ye göre kurduğu düşler, hayal dünyasının ürünü değildir; insanlardan ve dış dünyadan ayrı, yepyeni daha önce var olmamış bir dünyadır. Çünkü yazara göre “ortak bir gerçek yoktur.”²¹³ Sanat yapıtının gerçeği kadar bireyin kendi gerçeğini oluşturan öğelerden olan “düş”, Edgü’nün romanlarında yapıtın ana temalarındandır. Çünkü o, “görüneni görüntülemeز”.²¹⁴ aksine görünmeyeni yani düşleri görüntüleyerek hikayenin gelişme kısmından itibaren her şeyi okurun hayal dünyasına bırakır.

Tezek kokuları, yeni dövülmüş keçe kokusu ve odanın bir ucundaki konserve kutusunun içindeki sidik kokusu ve benim sesimle dışardaki köpeklerin sesi arasında kendini, duyurmak isteyen bu yabancı koku, bu yabancı ses nerden geliyor? Neden gelip gecenin ortasında, bu dağ başında beni buluyor? Varlığı nerde? Kimin sesi bu? A’nın, B’nin, C’nin, Z’nin sesi mi? Yoksa içimde biriktirdiğim, içimde, kafamın bir kıyısında kalmış, benden öç almak isteyen, eski, unutulmuş bir ses mi bu? Ya da hiç kimsenin sesi. Hiç kimsenin sesiye yandım, çıldırıyorum demektir.²¹⁵

Kahramanın aklından geçen ihtimallerden biri de bu sesin, onun içinde biriktirdiği, aklının bir kıyısında kalan, ondan öç almak isteyen eski, unutulmuş bir ses olmasıdır. Ya da bu ses, hiç kimsenin sesidir. Eğer öyleyse “çıldırma” ihtimalinden korkmaktadır. Bunca sessizlik içerisinde yakın çevresinde kendi sesi ve nefesinden başka herhangi bir insan izini dahi hissetmemesi bir insanın yalnızlıktan çıldırmasına sebep olabilecek bir durumdur.

Edgü’nün *Tüm Ders Notları*’nda yer alan görüşlerinde 'ben'in “mekân” içindeki konumuna açıklık getirilir: “Alışmak, hiçbir zaman, hiçbir durumda/ istemedim bunu. / Alışmak, boyun eğmek demektir./ Bir şeye alışan kişi, her şeye

²¹² Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayınevi, İstanbul, 2017, s.79.

²¹³ Ferit Edgü, *Tüm Ders Notları*, 2. Baskı, Sel Yayınevi, İstanbul, 2017, s.31.

²¹⁴ Ferit Edgü, *age.*, s.25.

²¹⁵ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.108.

alışabilir. / (...) “Hiçbir zaman/hiçbir şeye alışmayın!”²¹⁶der Edgü. Mahmure Kahraman’a göre; “büyük kitlelerin dışındaki görece küçük gruptaki insanlar”, isteseler de kitle kültürüne alışamazlar ve ayak uydurmakta zorlanırlar. Bu insanlar uyumu benimsemez ve kitle kültürünü içselleştiremezler ve uyumsuz olarak yaşamlarını sürdürürler. “Toplumsal mantıktan kaçtıkları için “uzlaşmaz” kimlikleriyle sürgün olmaktan kurtulamazlar. Böylece alışma karşıtı bir tutum sergileyen başkışilerin içinde buldukları mekân olan dağ, büyüdü bir dünyanın kapılarını açar.²¹⁷

Mahmure Kahraman burada Ferit Edgü’nün *Tüm Ders Notları* adlı kitabında bahsettiği ben’in mekân içindeki konumu ile ilgili görüşlerini örnek göstermiştir. Nitekim Edgü, hiçbir zaman hiçbir şeye alışmadığını ifade ederken ‘alışma’ nın bir boyun eğme olduğunun da altını çizer. Romanlarında ‘uyumsuz’ sıfatıyla topluma yabancılaşan kahramanlar, toplumsal mantıktan her zaman kaçarak ‘alışma’ ya karşı durup içinde buldukları mekân olan dağa sığınır.

“Kendini tanı!”

Sokrates’in bu sözü iyi, güzel ama yeterli değil.

Kendini tanımak yetmez. Başkalarını tanımadan,

Sanmam ki kendini de gerçekten tanıyabilsin.

Yazmak, diyor Blanchot, Ben’den O’ya dönüşmektir.²¹⁸

Edgü, ünlü filozof Sokrates’in “kendini tanı” sözünün isabetli fakat yeterli olmadığını vurgulamaktadır. Nitekim insanın kendi benliğini tanıması için başkalarını da tanıması gerekmektedir. Zaten ona göre insanın kendini de gerçek manada tanıyabilmesi olanaksızdır. Belki bu tanıma süreci insanın yazmak eylemini gerçekleştirmesine bağlıdır. “Yazmak” Fransız edebiyat kuramcısı Maurice Blanchot’un da söylediği gibi “Ben” den “O” ya dönüşmektir. Kişinin yazarken benliğinden uzaklaşıp kendine yabancılaşması kaçınılmazdır. Benliğinin ona

²¹⁶ Ferit Edgü, *Tüm Ders Notları*, 2. Baskı, Sel Yayınları, 2013, s.85.

²¹⁷ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkâri’si*, 1.Baskı, Sel Yayınları, İstanbul 2011, s.43, 44.

²¹⁸ Ferit Edgü, *Tüm Ders Notları*, 2. Baskı, Sel Yayınları, İstanbul, 2013, s.99.

kattıklarından sıyrılabilirse etrafı daha iyi gözlemleyecek ve aktarabilecektir. Tüm bunların yanı sıra yazar, insanın gerçekten kendini tanıyabilme olanağının da çok mümkün olmayacağını düşünür.

Buraya acı çekmek için mi geldi Zap

Buraya seni bulmaya seninle konuşmaya geldi

Tohumlarını senin topraklarına ekmeye geldi

Sözcüklerini havaya saçıyordu Zap, gelip seni bulsunlar diye

Sözcükleri eli boş dönüyordu²¹⁹

Kahraman Zap suyu ile iç konuşma içerisindedir. Buraya onu bulmaya, onunla konuşmaya, tohumlarını onun topraklarına ekmeye geldiğini söyler. Zap suyuna bu coğrafyada onu çağıran biriymiş gibi bakar.

Yoksa sen artık buralarda değil misin Zap

Sen de çoktan buralardan gittin mi yoksa

Benim yaşamım senin doğuşunla dağlarda akışın ve sonra

Çorak topraklarda yok oluşunun süreciyle sınırlı

Kahraman, kendi yaşamının, Zap'ın doğuşuyla, dağlarda akışı ve sonra çorak topraklarda yok oluş süreciyle sınırlı olduğunu düşünmektedir. Ömrü bu sürecin devinimine bağlı gibi hissetmektedir. Bu durum da onun bu coğrafyayı ne kadar benimsediğini ve eski benliğine ne kadar yabancılaştığını göstermektedir. Kahraman Zap Suyu'nun bu bölgede yaşanan acılara, kayıplara ve ölümlere şahit oluşunu kendine rehber etmiş gibidir. Nitekim Zap'ı bilenle bilmeyenin bir olmadığını savunmakta, ancak onu bilen insanın acıyı yaşamış olabileceğini düşünmektedir. Bu bölgede tüm yaşananlara onu şahit tutmuş gibidir. Namazı kılınmadan gömülenler ile Zap'ı görenlerin yazgısını aynı görür. Bu suyu bilenle

²¹⁹ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayınları, İstanbul, 2016, s.50.

ölüm korkusu olmayan, ölümü ve korkuyu hiç bilmeyen aynı durumdadır savı da Zap suyunun insana hayat veren bir yanı olduğunu düşünmesindedir. Nitekim kendi yaşam sürecini de Zap Suyu ile ilişkilendirir. Bu bölgede ölüm korkusu yaşayan tüm insanların yüzlerini taşlara çizip Zap sularına bırakarak hayat bulmalarını sağlamayı düşlemektedir. Ve tüm sözcüklerini salların üzerinden sulara salmak, rahatlamak, dertleşmek, kendini bulmak amacındadır. Bu coğrafyada bunun için bulunduğunu ve başka hiçbir şey yapmak istemediğini söyler.

Yeryüzü kültürlerinin yolculuk motifiyle çakıştırdığı labirenti Enis Batur şöyle anlatır. “Doğumdan ölüme, hayatın içinde bir oraya bir buraya ölümsüzlüğün arandığı bu yolculuğun kahramanı labirenti yoklamalar, yanılığlar, doğrular içinde yüzerek kat ederken, bir merkeze ulaşmayı amaç bilir önceleri; epey sonra amacının labirentin merkezine ulaşmaktan çok bu arayış sürecinin kendisi olduğunu, daha açığı: Hedefin labirentin sunduğu sonsuz sayıdaki güzergâhtan en doğrusunu bulmak değil de labirentin kendisi olduğunu öğrenir: O anda zaten yolun sonuna varılmıştır.” Bu bakımdan Türkçede labirent yerine kullanılan 'dolambaç' sözcüğü, galiba içini daha çok dolduran bir kavram. O'nun öğretmeni de, kendi dolambacında çıktığı zorlu yolculukta kendisiyle yüzleşecek, değişecek, dönüşecek, ruhunun yelkenlerini rüzgârla şişireceği yollara sapacaktır.”²²⁰

Mahmure Kahraman'ın alıntıladığı Enis Batur'un sözlerinden de anlaşıldığı üzere insanoğlu, “doğumdan ölüme kadar hayatın içinde ölümsüzlüğün arandığı daimi bir yolculuğa düşmüştür”. Sonraları bu yolculuk süresince çeşitli yanılığlar ve doğrular içerisinde geçerek bir merkeze ulaşmayı amaç bilir. Bu dolambaçlı yolların sonunun kendine çıktığını anladığında ise yolun sonuna gelmiştir. Ferit Edgü'nün *Hakkâri'de Bir Mevsim* ve *Kimse* romanlarında yaratmak istediği kahraman da kendi dolambacında çıktığı zorlu yolculuklar içinde kendisiyle yüzleşecek, değişip, dönüşecektir. Kendi yörüngesinden çıkıp etrafı gözlemleyen insan, sonunda tekrar kendine döner. Ona göre olgunlaşmanın kaçınılmaz süreci budur.

Birey, kendini bu dünyaya ait hissedebilmesi için, tüm imkânlarla sahip olduğu halde eksikliğini duyduğu şeyin ardından hep bir arayış psikolojisine

²²⁰ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkâri'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.67.

girmektedir. Kendi özünü araştırarak varoluşunu ve hayatı anlamlandırmak isteyen birey, ona sorulmayarak verilen hayatın sorulmayarak alınması sonucu oluşan bu ironik durumu, yaşadığı müddetçe her anında sorgular. Edgü'nün kahramanları da öz benliklerini bulmak adına yaptıkları yolculuklarda yüzleştikleri her gelişme ile bir değişimin içine girerek olgunlaşırlar. Kendine yabancılaşma başlığı içerisinde ele aldığımız bu olgunlaşma sürecinde kahramanlar, iletişime girip tanıdığı her insanda kendini benini yaratma amacındadır.

4.2. Psikolojik Yabancılaşma

Psikiyatride bir hastalık olarak kabul edilen kendine yabancılaşma olgusu Edgü'nün eserlerinde önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu konuda Marx, bir çeşit “benliğin kendisinden kendi faaliyeti vasıtasıyla yabancılaştığını” kabul ederken; Hegel iki çeşit benlikten (İnsan ve Tanrı veya mutlak) bahseder.²²¹

Psikolojik yabancılaşmada benlik birbiriyle iç mücadelesi sonucunda iki parçaya ayrılmaktadır. Bu bölünme sonucunda benliğin birliği bozulmaz, benlik yine de bir benliktir. Bu ayrışmada bir parçası benliğin bütününe diğerinden daha fazla temsil eder. Böylece diğer parça benliğin bütününe yabancı hale gelmektedir.²²² Kendine yabancılaşmış insanın kendi ile çatışan eğilimleri onu güçsüzleştirir ve baskı altında tutarak yaşamını olumsuz yönde etkiler.²²³ İnsanın kendine yabancılaşmasına neden olan eğilimleri ise yaşamını uygarlık yaratma doğrultusunda düzenleyip şekillendiren istek ve amaçları ile ilgilidir. İnsan, bu istek ve amaçları uğruna özüne uyum sağlamayan yönlerini baskı altında tutar.²²⁴

²²¹ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma, Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s.321.

²²² Selma Baş, *age.*, s.321.

²²³ Kiraz, Sibel, Kitle, Kültür, Bunalım ve Yabancılaşma, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84230>.

²²⁴ Kiraz, Sibel, Kitle, Kültür, Bunalım ve Yabancılaşma, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84230> s.139.

Psikolojik yabancılaşmada Fromm *Kendini Savunan İnsan* adlı eserinde “insanın içinde yaşadığı çatışmanın kaynağını akla, akıl ve hayal gücü arasındaki uyumun” akıl lehine bozulmasına bağlar. İnsan doğanın bir parçası olduğu halde doğadan ayrılmıştır. O, ikiye bölünen varoluşunun bölünmüşlüğünden hiçbir zaman kurtulamaz. İstese de kendini ruhundan özgür düşünemez.²²⁵

Horney’e göre “eşsiz ideal bir insan” vardır. Bir de “ideal özün her işine burnunu sokan, onu rahatsız eden, utandıran, istenmeyen bir yabancı” (güncel öz) vardır. Çatışma “o ve yabancı” terimleriyle tanımlanabilir. Birey zaman zaman karşılaştığı zorluklar sonucunda yaşadıklarını kendisiyle ilgili şeylermiş gibi görse de kendi benliğinden uzaklara kaçamaz. Kaçmakta başarılı olsa da kendini çok aşağı ve zorba biri gibi görecektir.²²⁶

Ferit Edgü’de özellikle *Hakkâri’de Bir Mevsim* ve *Kimse* adlı romanlarında yarattığı karakter olan O’nun kendine ve topluma yabancılaşarak kaçtığı yerde iki ses haline dönüşerek bölünen benliği ile sürekli varoluşunu sorgulamaktadır. Bu bölünmüşlükten hiçbir zaman kurtulmak istemez. Çünkü içinde bulunduğu bu belirsizlik hali ile etrafı gözlemleyerek benliğinin beslenmesini sağlayacaktır.

“Toplumsallığı yazarlığının başında bir yana bırakan Edgü”, öykülerini topladığı ilk kitabı olan *Kaçkınlar*’da “ahlâk ölçülerine, alışkanlıklara başkaldıran insanın yenilgilerini” anlatır. Edgü, insanın kendi benliğiyle olan çelişkilerini anlatırken kendisinden yola çıkar. Dış dünyayı, kurtuluş umudu olmayan bir yer olarak düşünde yaşatır. Yazar kendi dönemindeki birçok yazar gibi çağının insanının büyük bir bunalıtı içinde olduğunu belirtir. Kişinin bu bunalımının altında yatan nedenleri sorgular.²²⁷

Edgü’ye göre kişi belli bir şeye inanmamanın tedirginliği ile doludur. Bu psikoloji de insanın savaşıma gücünü kaybederek umutsuzluğa düşmesine sebep

²²⁵ Selma Baş, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003, s.321, 322.

²²⁶ Selma Baş, *age.*, s.322.

²²⁷ Olcay Öner toy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984, s.296.

olmaktadır. İnsanın hayata dair tüm sıkıntısı, toplumun belirlediği ahlak kuralları ve törelere uymak zorunda oluşu ve bundan duyduğu rahatsızlıktır. Nitekim tüm bu alışkanlıklardan kurtulması insanın kendisine bağlıdır. Buna rağmen herhangi bir girişimde bulunmayışının nedeni de bu durumu kendisinin yıkabileceğine inanmamasıdır. Edgü, sanatçının insanoğlunun bu durumunu gün ışığına çıkarması gerektiğini şu sözlerle ifade etmektedir: Sanat eri de, bu toplumda sıkılan, bunalan, beton duvarları yıkmak gücünü kendinde bulamayan insanoğlunun durumunu biraz daha gün ışığına çıkarmalı. Sanat erinin bütün isteği bu.²²⁸

Olca Öner Toy, Ferit Edgü'nün *Kaçkınlar* adlı öykü kitabından yola çıkarak onun genel üslubunu tanımlamıştır. Ferit Edgü bu eserinde olduğu gibi romanlarında da dış dünyayı karamsar bir ruh haliyle anlatır. Çağının insanının bunalımının nedenlerini arar. İnsanın herhangi bir şeye inanamayışından duyduğu tedirginliği ile hayata karşı mücadele gücünü yitirışı ve bu yüzden psikolojik olarak kendine yabancılaşması asıl meseledir. Ona göre kişi, içinde bulunduğu bunaltı halinden çıktığında sanatçı bu çıkışı (aydınlanışı) ele almakla yükümlüdür. Zaten sanat erinin bütün isteği de günışığına çıkma mücadelesi içinde olan insanoğluna destek olmaktır. Edgü'nün romanlarında da içinde bulunduğu ortama yabancılaşarak çevresindeki insanlara karşı kendini kapatan ve varlığını kavrama mücadelesine girişen karakterleri görmekteyiz.

Ferit Edgü “birbirini izleyen iki romanı olan *Kimse* ve *O'da*” Türk edebiyatı açısından dikkate değer bir deneyin örneğini vermiştir. Bu romanların ikisinde de toplumla iletişim kopukluğu yaşayan aydınların yalnızlığı ve bu histen kaynaklı acıları işlenmiştir. *Kimse* romanı “bir yalnızlık destanı”dır. *O* romanı ise aydınköylü ilişkisine yeni bir bakış açısı getirdiği gibi “gerçeğin bir düşe dönüştüğü anlatı”, anlatım tekniği ve roman kurgusu bakımından da döneminde oluşturulmuş özgün bir yapıttır diyebiliriz.²²⁹

²²⁸ Olca Öner Toy, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984, s.296.

²²⁹ *Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt 1 A-İ*, Genişletilmiş 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s.365.

Yukarıdaki ansiklopedik bilgilerden de anlaşıldığı üzere Edgü, romanlarında topluma ve kendisine yabancılaşarak çevresiyle iletişimsizlik problemleri olan aydınların kendi içinde yalnızlık ve çaresizlik duygularını ön plana çıkarmaktadır. Özellikle *Kimse* romanında yazar oluşturduğu iç sesleri ve onların diyalogları ile kahramanın o coğrafyadaki yalnızlığını betimler. Bunu yaparken kurguya kahramanın benliğinde oluşturduğu iç sesleri haricinde herhangi biri dâhil olmaz. Bu durum da kahramanın ne denli yalnız olduğunun kanıtıdır. Yukarıda belirtildiği gibi “bir yalnızlık destanı” olarak tanımlansa da romanda yalnızlık duygusundan çok bu duygunun oluşturduğu geniş etki daha önemlidir. Bu etki de Edgü’nün bireyin içindeki yalnızlığı psikolojik ve toplumsal yabancılaşma duygusu olarak okuyucuya yansıtmıştır. *O* adlı roman burada tanımlandığı gibi aydın- köylü ilişkisinden çok uzaktadır. Ferit Edgü de bu iki karşıtlığı vurgulayan herhangi bir övgü yahut yergi içerikli bir değerlendirme yapmamıştır. Roman Hakkârî’nin Pirkanis Köyü’ne bir deniz kazası sonucu sürgün misali düştüğünü düşünen öğretmenin kendisiyle ve gördükleriyle olan mücadelesinden oluşur. Bu kurgu zaman zaman gerçeklikten sıyrılıp bir düşe dönüşerek okurun gözünde fantastik bir etki bırakmaktadır.

Ali İhsan Kolcu’nun *O* romanı değerlendirmesinde belirttiği üzere, Edgü, kurgusunu “yaban, yabansılık ve yabancılık” temaları çerçevesinde oluşturmuştur. Ona göre Yakup Kadri’nin *Yaban* romanından beri değişen pek de bir şey yoktur. Devletin valisi bu kentte yabansıdır. Burayı benimsemiş gözükmekle beraber “ona nüfuz edememiş, halkla arasında da bir sevgi ve muhabbet bağı da” kuramamıştır. Vali ye göre devlet soğuk ve ilgisiz bir tavra bürünmüştür. Pirkanis’ten birkaç kilometre ötede bir köyde yaşayan Halit, kendisini buraya bir yabancı olarak görür ve kendine benzediğini düşündüğü kahraman ile arkadaşlık eder.

Romanın kahramanlarından biri olan Halit de kendini öğretmene daha yakın hissetmektedir. O da bu köye kendini yabancı görmektedir.

Ama neden köyün uzağına yaptın evini? Köyde, yer vermediler mi?

Yakışık almazdı hocam. İki katlı bir ev, bu köyden olmayan bir insan için yakışık almazdı. (Anlamadım. Anlamadığımı gördü.)

Yani ben yabancıyım Hocam, sana daha önce söyledim. Bu köyde yabancıyım. Yabancıya yaban gerek.²³⁰

Halit, köyden uzakta belirlediği bir alanda, aitliğini ilan edebileceği bir ev yapmak istemektedir. O eve götüreceği ilk kişi de onda kendini bulduğu öğretmen olacaktır. Halit'e göre bir yabancıya yaban elde yapılmış bir sığınak gerekmektedir. Halit yabancılığını hem mekân hem de benliği ile kıyaslar. Bu köyden olmadığı için köy halkı tarafından dışlanmaktadır. Daha önce kaçakçılık yüzünden hapis yatma sebebi de bu dışlanmada etkili olmuştur. Karısı bu köydedir, onunla evlendikten sonra buraya yerleşmiştir. Ve burada yabancılığını biraz olsun unutabilmek için kendine ait ama köyün biraz daha dışında tepede bir yerde ev yapmak niyetindedir. Kahraman da kendi gibi hisseden Halit'in köyde bir ailesi ve çocukları olmasına rağmen buradan uzakta bir yerde yaşama isteğini anlamaya çalışmaktadır.

‘‘Ben buraya pek az uğrarım. Dedim ya, aslım buralı değildir, dedi.

Ama, evim burda diyorsun, dedim.

Bu yeter mi? dedi. Şimdi senin evin de burda, sen buralı mısın?

Ama benim evim, gerçek evim değil bu, dedim. Burası bana verilmiş bir oda. Hem benim, ne bir karım, ne de çocuklarım var burda.

Olsun, dedi. Aynı şey. Ben de bir yabancıyım.

Demek yabancılığı seviyordu bu adam. Ya da kendini yabancı duyuyordu. Niçin olmasın?²³¹

Köyde muhtarın kayın biraderi olduğunu söyleyen Halit, öğretmene mektuplarını getirdikten sonra onun yabancı olduğunu bildiğini ve kendisinin de ona benzediğini söyler. Karısı ve çocukları bu köyde olmasına rağmen buralarda çok fazla duramaz. Kendini bu köye belki de bu kente yabancı gören bu adam da bu yönüyle öğretmenle özdeşlik kurmuştur. Ona göre ailesinin burada yaşıyor olması onu köye bağlamamaktadır. O ait olduğu yeri bulduğunda kendini daha iyi

²³⁰ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.124.

²³¹ Ferit Edgü, *age.*, s.72.

hissedecektir. Kahraman buranın gerçek evi olmadığı için, sadece burada olduğu müddetçe ona verilen bir odada olduğu için ve yanında buraya onu bağlayan herhangi bir yakını ve yoldaşı olmadığı için ikisinin durumunun aynı olmadığını söylese de Halit'e göre durum farklı değildir. Çünkü o da kendini bu köyde bir yabancı olarak hissetmektedir.

Romanda baskın olan “yaban, yabansılık ve yabancılık” temaları her ne kadar öğretmenin üzerinden daha baskın olarak işlense de yan karakterler üzerinde de kendini göstermektedir. Nitekim romanda belirtilen devlet düzeni içerisindeki bürokrasi elemanları da belki zorla belki de tayin icabı geldikleri bu memlekette yabancılık çekmektedir. Ve Vali dâhil milli eğitim bakanı müdürü gibi görevliler de buranın kendi içinde kurdukları illegal düzene ses çıkarmayacak kadar görevlerinde hevesiz, aylak bir tavır içindedir. Devletin valisi de halkla arasında sevgi ve muhabbeti geliştirememiştir. Ona göre ilgisiz ve soğuk olan devlettir. Neticede bu şekilde zincirleme bir ilgisizliğin kurbanı da halk olmuştur.

“Doğan günle birlikte gereği düşünüldü. Yaşamak, yaşamayı sürdürebilmek için kişiliğini bulmak zorundasın.”²³² diyen kahraman yaşamı daha anlamlı kılabilmek için kaybettiği benliğini bulmayı kendine ilk amaç olarak belirlemiştir. Burada geçirdiği zaman içerisinde kendisine on buyruk daha belirlemiştir. Yaşamını sürdürmek ve buradan kurtulabilmek için ilk yapacağı şeyleri kendine liste halinde hazırlar.

Sartre'a göre; kişinin tehlikeden kurtulması için sorumluluğunu yüklenmesi ve durumunu kavraması gerekir. “Mademki kişiöğlü dünyaya atılmış ve kendi başına bırakılmıştır”²³³, öyleyse yaptıklarından sorumludur. *Nitekim o, kendini nasıl kurarsa öyle olacaktır. Tasarılarına, seçmelerine, eylemlerine göre varlığına bir öz kazandıracaktır. Edimleriyle kendini gerçekleştirecektir. Gerçekleştirmelidir.*²³⁴

Ah, nesnel koşulların bilincine varmak! Sanki o güne değin tek eksiğim buydu. Bunun bilincine varmam için bu kazanın başıma gelmesi

²³² Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.20.

²³³ J. P. Sartre, *Varoluşçuluk*, s.11.

²³⁴ J.P. Sartre, *age.*, s.11.

gerekmişti. Sözcükler yavaş yavaş belirliyordu belleğimde. Sözcüklerle birlikte kavramlar. Ve kavramlarla birlikte her şey. Yaşam. Ölüm. Her şey. Adım adım ilerliyordum.²³⁵

Her ne kadar bu coğrafyadan memnun olsa da daha önceki hayatında alışkın olduğu konfor ve koşulların burada olmayışının da farkındadır. Ve bu nesnel koşulların farkındalığı ile ruhsal yönden doyuma ulaşmasını sağlayan şeyin yine bu kaza olduğunu hatırlar. Durumunu değerlendirirken aklına gelen sözcükleri anlamlandırmaya çalışır. Sözcüklerle birlikte kavramlar ve onu izleyen yaşam ve ölüme dair birçok şey aklından geçer.

Kişilik. Bulmak mı, yaratmak mı? Bir zamanlar güneşlerde yanan sen, şimdi, biraz da, diz boyu karın ayazında yanacaksın, diyordum. Eskiden kalanlara, yenileri eklenecek, eski özün (Ama neydi benim özüm? Şimdi de bilmiyorum bu sorunun karşılığını, oysa o gün bugün çok sözcük öğrendim) yeni koşulların, yeni iklimin katkılarıyla, hem değişip hem değişmeyecek.²³⁶

Kahraman var olan ama henüz anımsayamadığı kişiliğini bulmalı mı yoksa onu şartlar doğrultusunda yeniden yaratmalı mı bunun kararsızlığı içerisinde. Hangisinin doğru olacağını bilemez. Bir zamanlar güngörmüş kentlerin sıcağında yanarak olgunlaşan benliğini artık biraz da diz boyu karların ayazında yakacaktır. Yazarın kendisi hakkında yapmış olduğu bu değerlendirmeden de kentlerin değişen fiziki koşulları ile ruhsal durumunun etkileşim içinde olduğunu anlamaktayız. Bu coğrafyada yaşadığı kararsızlığı geçmişte başka bir coğrafyada da yaşamıştır. Bu süreci ne kadar sancılı atlatacağı da geçmişinden bellidir. Eski özüne yenileri eklenecek ve dolayısıyla bu yeni coğrafyaya uyum sağlama sürecinde iklimin yansımaları yeni koşulların da etkisiyle hem değişecek hem değişmeyecektir. Yani sonun belirsizliği de daha başlangıçta kendini sezdirmektedir.

Ali İhsan Kolcu'ya göre ise, öğretmenin ruh hali eskiyi silip yeni bir tabula rasa yaratmak üzerine kurgulanmıştır. O da burada yaşayan insanlar gibi “bir dil bilmezlik” içindedir. Pirkanis kahraman için “sığındığı bir ada” gibidir. O buraya

²³⁵ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.20.

²³⁶ Ferit Edgü, *age.*, s.20

kendi iç seslerini dinlemeye ve kendini bulmaya gelmiştir. Nitekim Pirkanis'te geçen zorlu kış mevsiminin sonunda artık eski adam değildir. Geçmişle olan tüm bağı keserek geldiği bu köyde adeta kendisini yeniden var eder.²³⁷

Kolcu'nun da görüşlerinden de anlaşıldığı üzere, kahraman buradaki insanlarla yaşadığı en büyük sorun olan iletişimsizliği aşmak için ortadaki dil sorununu kaldırmaya girişmiştir. Romanın ilerleyen bölümlerinde, onlarla anlaşmak için sadece dillerini öğrenmek ve kendi dilini onlara öğretmenin de aslında yeterli olmadığını anlayacaktır. Kahraman bir kış boyunca kaldığı bu köyden ayrılırken ilk geldiğindeki gibi belirsizlikler içinde olmadığını fark eder. Artık o eski benliğini yitirmiş ve yeni bir kimliğe bürünmüş biri olarak geçmişten tamamen kopup yeni yolculuklara yelken açmaya hazırdır. Öğretmen yolun sonunda kendi kendisini doğurmuş gibi yeniden var olmuş, olgunlaşmış ve yenilenmiştir.

Dağ başında at üstünde

Yaşamın çözülmaz haritası elinde

Denizlerin özleminde

İlerliyor bir kimse

Haritasını da çizecek bir gün

Dağların, düzlüklerin ve insanların

Bugünü yaşayarak geçmişini bulacak

Yarın zaten kaçınılmaz bir yolculuk.²³⁸

Bu metin, kahramanın yolculuk boyunca uydurduğu türkülerden biridir. Yaşamın çözülmaz haritası kitapçı Süryani'nin ona verdiği denizci haritasıdır. Romanın başlarında Pirkanis'e nasıl düştüğünü sorgulayan öğretmen kendisini eski bir denizci olduğu ihtimaline inandırmıştır. Kendisi de bir gün burada geçireceği

²³⁷ Ali İhsan Kolcu, *Cumhuriyet Edebiyatı 2, Hikâye ve Roman*, 1. Basım, Salkım Söğüt Yayınevi, İstanbul 2008, s.415.

²³⁸ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.56.

zaman içerisinde bu coğrafyanın görünümünün, yapısının ve içinde yaşayan insanların da haritasını çizebilecek kadar Pirkanis'i tanıyacağını, buralara hâkim olabileceğini anlatmaktadır. Bugünü yaşayarak, belleğinden silinen hatırlayamadığı geçmişini bulacak ve sonraki zamanlarda yine onu bekleyen ve artık kaçınılmaz olan yeni yolculuklara yelken açacaktır. Yazar, romanlarında gerçek ya da düşsel olarak oluşturduğu bu yolculuklarla kahramanlarının karanlık belleklerinden kaçabildikleri kadar kaçmasını sağlamıştır. “Yaşamın çözümez haritası” kentteki Süryani kitapçının ona okuması için ödünç verdiği kitaplarla birlikte verdiği haritadır. Denizlere duyduğu özlemin sebebi geçmişte yaşadığı şehrin denize yakın bir yer olmasındandır. Her ne kadar geçmişi ile olan tüm bağlarını koparmak istese de belleğinin bir köşesinde o şehre dair izler her daim vardır. Zaman zaman o izleri yok sayan kahraman bazen de anımsamadan geçemez.

Kahramanın kentten dönüşte köye giden dağ yolunu at üzerinde gidişi ve bu sarp kayalıklarla çevrili ıssız dağ yolunda, korkudan mırıldandığı türküler verilmiştir. Bu türküler o an doğaçlama gelişen hiçbir ritmi olmayan inler gibi söylenen türkülerdir. Yolu bilmeyen kahramanı köye at götürmektedir. Dolayısıyla dağın ıssızlığı, kurtlar, köpekler ve hatta at dahi onu korkutabilmektedir. Ve hatta insanın bu tedirginlik içerisinde kendinden dahi korkuyor oluşu engellenemez bir duygudur. Böyle bir yolculuğu daha önce hiç yaşamayan birinin bu korkuyu bilmesi de imkânsızdır. Bu korkuya tanık olmayan birisi bu tedirginliği sadece düşünürse bile belki korkmaktan korkmayacak duruma gelecektir.

Yaşamak için elinden geleni yaptığını düşünen kahraman iç sesiyle olan sorgulamalarında suçun kimde olduğunu merak etmektedir. İkinci ses ise onu oradan oraya sürenin kendisi olduğunu düşünerek suçu üstlenir ve sürgünlerin hep gönüllü olduğunu vurgular.

Yaşamak için elinden geleni yaptın, diyor (alaylı) Birinci Ses.

Suç kimde? Diyor Birinci Ses.

Herhalde bende, diyor İkinci ses. Seni ordan oraya ben sürdüm.

Sürgünlerim hep gönüllüydü, diyor İkinci Ses.

Bu kez de mi? diyor Birinci Ses.

Tümü, diyor İkinci ses.

Birgün bu kentleri anlatacaksın bana değil mi? diyor Birinci Ses.

Anlatmak için hiçbir şeyim kalmadığında belki diyor İkinci Ses.

Tükendiğinde mi, demek istiyorsun? Diyor Birinci Ses.

Onu demek istedim, diyor İkinci Ses.²³⁹

Bu insansız ve ıssız dağ başında geçmeyen zaman, kahramanı içsesine yaklaştırır. Geçmişinde de benlik arayışı içinde olduğu vakitlerde gezdiği kentleri hatırlayıp kendi kendine anlatarak bir şekilde zaman geçirmeye çalışacaktır. Bu dağ yolculuğunun da diğerlerinden bir farkı yoktur. Bu coğrafyaya da yine bir gün ayrılacağını bilerek gelen kahraman ne kadar kalacağını da bu süre zarfında nelerin değişeceğini de tahmin edemez. Bu belirsizlik içerisinde yaşanacak her şey onun olgunlaşma sürecine katkı sağlayacaktır.

sen, ordan oraya gidiyordun,

Nereye gittiğini kendin de bilmeden

Yalnızca gitmek için gidiyordun. Yollarda, yolculuklarda kurtulacağını sanıyordun.

Gidişlerin seni kurtaracağını umuyordun.”

O büyük sözü unutmuştun (delikalılığında sık sık andığın): Yurdundan kaçmakla kendinden kaçacağını mı sanıyorsun? Kaçtığın neydi? Bana sorarsan onu bile bilmiyordun. Yalnız yollardaydın. Tek başına. Ya da yanında bir dişi. Yani iki başına.²⁴⁰

²³⁹ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.58.

²⁴⁰ Ferit Edgü, *age.*, s.43.

İç sesi kahramana içinde sürekli gitmeye meyilli bir halin olduğunu söyler. Kahramanın hayatı boyunca hep nereye gittiğini bilmeden sadece “gidiş”leri olmuştur. Bu onun için bir nevi kurtuluş gibidir. İçsesi onun gençken sık sık söylediği sözü unutmuştur. Ama bu sözden bahsetmez. Kahraman yaşamı boyunca “kaçmaların” kendinden kaçmakla eşdeğer olduğunu sanmıştır. Onun için kurtuluşa ermek bulunduğu yaşam alanından her daim uzaklaşmaktır. Eksikliğini hissettiği şeyi ararken nereye gideceğini bile bilmeden sadece gitmek isteyecek kadar çaresizlik içinde olan kahraman, bu halden sadece kaçarak kurtulacağına inanmaktadır. Sebepsizce tek başına yahut yanında bir kadınla yollara düşer. Evliliğinin ilk zamanlarında karısıyla birlikte de yolculukları olmuştur. Bu ıssız dağ başında, hem bu gidişlerin nedenlerini ve sonuçlarını hem de karısıyla yaptığı yolculukları anımsayarak zaman geçirmeye çalışmaktadır. Henüz bu gitme isteğinin altında yatan arayıştan bahsetmez. Sadece geçmiş yaşantısından hatırına düşenleri iç sesi ile değerlendirmektedir.

Nerden çıktım bu yolculuğa; plansız, haritasız, pusulasız?

Ansıyor musun o kenti? Diyor İkinci Ses.

Elbette diyor Birinci Ses.

Orda durmak bilmeksizin bir iç savaş yaşamıştın, diyor İkinci Ses.

Evet diyor Birinci Ses. Kendi iç savaşımı.²⁴¹

Kahraman gittiği yerlerden kısa bir süre sonra aradığını bulamayıp kaçmak istediğinden durmak bilmeksizin bir iç savaş yaşadığını söyler. Gitmekle kalmak arasındaki mücadelesinden kaynaklanan kendi iç savaşıdır. Herhangi bir yere ait hissedemeyişleri onun bu kaçışlarını doğurmuştur. Her yolculuğu bu sebeplerle hep plansız, haritasız ve aniden gelişmiştir. Yol üstünde bir şekilde şahit olduğu bir manzara yahut bir ev onu çeker ve orada demir atabilir. Mekân ile arasında kurduğu bağ onun orada kalıp kalmayacağına karar vermesinde etkili olur. Ondan evvel buralarda gelişen yaşanmışlıkları da inceler. Kahraman hisleri ile gelmeden önce

²⁴¹ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.46.

yaşananları tahmin etmeye çalışır. İç sesiyle konuşmalarında bahsettiği kentte hiç durmadan kendi iç savaşını yaşarken bulunduğu şehir, kendi iç savaşının izlerini taşıyor ve bunu gözle görülebilecek bir şekilde yansıtıyordu. Sonradan bu kente gelenler, bu izi ortadan kaldırmak için ellerinden geleni yapmış olmalarına rağmen başarılı olamamışlardı. Bu başarısızlık da kendini kentin tüm yüzünde gösteriyordu. Kahraman bu iç savaşın izlerini duvarlarda, yıkık binalarda, insanların yüzlerinde ve konuşmalarında dahi gördüğünü söyler. İç konuşma devam ederken İkinci Ses, Birinci Ses'in bu kente yolculuklarında henüz doğmamış olduğunu iddia ederken Birinci Ses buna karşı çıkararak çoktan doğmuş olduğunu hatta konuşmasını da okuyup yazmasını da İkinci Sesten önce öğrendiğini söyler.

Sanki kaçmışım bu dağ başına kaçmışım, başka gidecek yer bulamayıp, sanki unutulmak için, diyor Birinci Ses.

Onun gibi bir şey diyor İkinci Ses.

Başka ne yapabilirdik? diyor Birinci Ses.

Başka bir yere kaçabilirdik, diyor İkinci Ses.

Sıcak bir yere. Bir adaya ya da bir çöle, diyor Birinci Ses.

Adada dalgalar var gece gündüz, diyor İkinci Ses. Çöldeyse kum fırtınaları.

Bir ormana da sığınabilirdik, diyor Birinci Ses.

Rüzgârda konuşan ağaçları dinlememişsin belli, diyor İkinci Ses.

Öyleyse burası iyi, diyor. Birinci Ses. Bunu mu demek istiyorsun?

İyi mi, kötü mü, bilmiyorum, diyor İkinci Ses. Burdayız bildiğim bu.²⁴²

Kahraman iç sesiyle yaptığı bu konuşmadan hissettiklerini aktarmaktadır. Bu dağ başına gelişini bir “kaçış” olarak nitelendirmektedir. Gidecek başka bir yer

²⁴² Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.16.

yokmuş gibi bu yere gelip burada unutulmayı seçmiştir. Kahramanın içinde unutulmak, kaybolmak, kimseyle iletişim kurmadan bu yerde yaşama isteği vardır. Sanki unutulmak için buraya kaçıp gelmiştir. Bu konuda yapabileceği başka bir şey yok gibidir. İç sesi ona başka mekânlara da gidebileceğini söylemiş ama akıllarına gelen her ihtimalde de onları bekleyen bir tehlike, korku ve ıssızlık vardır. Her ihtimale rağmen bu dağ başı ikisine de en iyisi gibi görünür ve tek bildikleri sadece o an burada olduklarıdır. Kahraman yine yabancı olduğu bu yerdeki yalnızlığına sebepler aramaktadır. Şimdilik unutulmak için kaçış isteği ona mantıklı gelmektedir. Yapılan bu konuşmada daha önce de bir gitme dürtüsü ile farklı kentleri dolaştığı tekrar anlaşılmaktadır.

Ama ne yazık ki kaçmıyorum kendimden.

Tam tersine kendi kendimin izi peşindeyim.

Nicedir burda kendimi arıyorum, kapısının önünde, kapısını açıp evine girmek için karanlıkta yitirdiği anahtarını arayıp bulamayan, çıldıran, kapısını kırmayan, bir çaresiz, bir garip kişi gibi, hurda, garip tanımadığım insanların arasında. Öleyim. Kendimi ararken, onları/ başkalarını/ başka insanları buluyorum. Ve onları bulurken, yavaş yavaş kendimi bulur gibiyim. Kurallar içinde bulamaz insan kendini, bunu çoktan anladım. Aklın kuralları içinde bulamaz, bunu burda anladım.²⁴³

Gelen mektuplarda sevgilisi kahramana asla kendi benliğinden kaçamayacağını söylemektedir. Bu kente nasıl geldiği belirsiz olsa da ne aradığı bellidir. Bu ıssız dağ başının onda yarattığı tedirginlik ve insanların yaşadığı çaresizlikten büyük üzüntü duyar. Kahraman, içinde bir evin kapısını açmak için anahtarını arayan kişinin çaresizliğini taşır. İnsanın kendini ait hissedebileceği bir eve ulaştığında hissettiği huzuru tanımlarken “evin kapısını açmak için anahtarını arayan” tanımlamasını yapan kahraman orada aslında ait olmak istediği yere dair içinde bir umut taşımaktan bahseder. Onun bu yerde bağlanacağı bir umudu yoktur. Nitekim ait hissedeceği bir evi de yoktur. İçindeki seslerin tüm çabası kendi benliğinin sesini duyabilmektir. Bir arayış için çıktığı bu yolda kendini ararken

²⁴³ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.178.

sürekli başkalarını bulmaktadır. Ve tanıdığı bu insanlarda da yavaş yavaş kendinden bir parça bulduğunu fark etmektedir. Geldiği kentlerdeki yaşamın kuralları içinde insanın kendisini bulmasının imkânsız olduğunu anlamıştır. Bu şartlarda bir dağ köyünde aklın sınırları da yetersiz kalmaktadır.

Tanrım, neyi okuyacağım, neyi düşüneceğim, neyi yazacağım? Elim ayağım bağlı. Bir kez daha batıyor gemim. Daha önceki batışı anımsıyorum. Kimin suçu? Kötü hava koşulları mıydı? Yolumuzu mu yitirmiştik? Pusulamız mı bozdu? Dümenci mi uyumuştü dümenin başında? Yoksa rotayı mı iyi çizemedik? Ya da doğru çizilmiş rotayı yanlış mı izledik? Yoksa rotasız mı yol alıyorduk? Yoksa haritada görülmeyen kayalara mı bindirdik? Yoksa, yoksa teknemiz mi çürüktü? Ne olursa olsun, bir gün kendimizi burda bulduk. Burda da yaşayabileceğimizi anladık.²⁴⁴

Yazmak tutkusuyla dolu olan kahraman, yoğun düşüncelerin aynı anda belleğine üşüştüğü bazı anlarda yapmayı en çok istediği eylemleri yapamaz. Kaçmak için en uygun yer olarak gördüğü bu Pirkanis'i, bazı zamanlar zorunlu bir şekilde sürgün edildiği yer olarak tanımlamaktadır. Daha evvel de yaptığı yolculuklardan istediğini alamadan dönmüştür. Ve bir kaptan misali yürüttüğü ömür gemisinin defalarca batmış olmasından sorumlu tutabileceği biri yahut bir sebep aramaktadır. Bu sebep “kötü hava koşulları”, “pusulanın bozulması” yahut “dümencinin uyuması” da olabilirdi. Her ne olursa olsun kahraman başını alıp gitme dürtüsüne engelleyemediğinden olsa gerek rotayı tam tutturamadığı zamanlarda gittiği mekânlardan beklediğini alamamıştır. Bu sebeple kaçış hissine bağlı yolculuklarında doğru çizilmiş bir rotanın varlığından söz etmek zordur. Genel olarak o, hep rotasız bir yolculuğun rüzgârıyla benliğini bulma amacı uğruna oradan oraya savrulmaktadır. İçsesi ile de bunun tartışmasını yapmaktadır. O, bir gün kendini bu kentte bulup burada da yaşayabileceğini anlamıştır. Ve durumu kabullenmeye çalışmaktadır. Bu durumu anlatırken kahraman çoğul konuşur. Çünkü kendisiyle birlikte kazazede olan geminin mürettebatını da düşünerek bu ihtimali kurgulamaktadır.

²⁴⁴ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.114.

(Niçin çoğul? – Bırak yakamı okuyucu, sorular içinde boğulan adama bir de sen soru sorma. Çünkü çoğulum şu anda. Batık gemimin tüm sayfaları, o yüzlerini, o adlarını anımsadığım sayfalar da burda, ölen bebelerimle beraber uyku uyutmuyorlar bana.) Ve işte burda da bir anda ya da yavaş yavaş biriken, sonra patlak veren fırtınayla başladı batış. Hadi dışarı atalım kendimizi. Dışarı attık. (Kar. Tipi. Ayaz.) İçeri attık. (Sıcaklık. Tezek kokusu. Pır- pır titreyen gaz lambası.) Neyi okumak? Neyi yazmak? Neyi söylemek? Neyi bağırarak? Az önce yazılmadı mı?²⁴⁵

Yazar burada kahramanı aracılığı ile okuyucuya seslenmektedir. Zaten etrafını saran türlü türlü düşünceler ve cevabı olmayan sorular içerisinde bir de okuyucunun sorgulayan gözlerle bakması onu öfkelenendir. Pirkanis'te yaşadığı onu sarsan, bazı hüzünlü olaylara bir de gördüğü düşler eklenince gözüne uyku girmez. Ama o tüm gerçek ve düşsel karakterleriyle birlikte kalabalıktır. Bir tarafta kendi benliği ile düştüğü çatışma sürerken diğer yanda Pirkanis'te hastalık ve yokluktan ölen bebekleri düşündükçe durum içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Tüm sayfalar ve ölen bebekler sürekli onun bilincini meşgul etmekte hem kendini hem bu kentte bulunma nedenini sorgulatmaktadır. Kendisiyle baş başa kaldığında bir anlama bürünen varoluş mücadelesi gözlemlerini köye ve içinde yaşayan biçare insanlara yönlendirdiğinde anlamsızlaşır. Yine de kahraman bu iki durumu da birbiriyle besleyip değerlendirmektedir. Daha önce birkaç defa başka kentlerde başarısızlıkla sonuçlanan benlik arayışı artık bu kent için de geçerlidir. Bu kentte yavaş yavaş biriken bir şeylerden sonra her şey şiddetli bir fırtına ile tekrar başlamıştır. Dışarı çıksa “kar, tipi, ayaz;” “içeri girse sıcaklık, tezek kokusu”, “pır- pır titreyen gaz lambası”. Yine de hiçbir eylemi gerçekleştiremeyecek halde olsa dahi yazmak tutkusu hiç bitmez.

Ders bitti. Yalnızlık.

Gün bitti. Güneş battı. Akşam.

Karanlık çöktü. Yalnızlık.

²⁴⁵ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.114.

Oda.

Yanan soba. Işıyan petrol lambası.

Çocukların defterleri. Bakalım cümlelerine.

Hayır, daha sonra.

İlkin çayımızın suyunu kaynatalım.²⁴⁶

Öğretmenlik yaptığı köyde geçirdiği bir günü özetlerken kahraman her şeyin sadeliğinden ve eylemsizliğinden oluşan yalnızlık hissini ifade etmektedir. Ders biter, öğrenciler evlerine dağılır. Akşam olup el ayak çekildiğinde de yalnızlık duygusu içini kaplamaya başlamaktadır. Burada günün başlangıcı ve bitişi, onun gün içinde birileriyle iletişime geçtiği ve insanların dağılıp iletişimin de kopmasıyla yalnızlaşmasının bir simgesidir. Karanlığın çökmesiyle de odanın içindeki nesnelere ve olağan dünyasını betimlemeye başlar. Gün içinde dışarıda yaşanan her şey nasıl günlük alışkanlıklar doğrultusunda devam ediyorsa odanın içindeki olağan durum da aynı ölçüde devam etmektedir.

Sonra kitaplarımıza bakalım. Daha açmak fırsatını bulamadığımız kitaplara. Haritamız. Biz ki eski denizciyiz. Yalan. Kendimi böyle aldatıyorum. Yalan. İçimde denizlerden, tuzlu sulardan hiçbir şey kalmamış. Olsam olsam, attığı demiri almak istemeyen bir kaptanı. Ya da kayalara vurmuş bir tekne. Daha batmamış. (Batsa kurtulacak. Ama batmamış. Batamayan. Karaya oturmuş.)²⁴⁷

Günün sonunda nihayet odasında yalnız kalmayı başaran kahraman kendiyile ilgili düşüncelere dalar. Kentteki Süryani kitapçının da ima ettiği gibi o eski bir denizciyken ondan aldığı kitapları ve haritayı henüz açmaya fırsat bulamadığını fark eder. Sonra kendi kendisini yalanlar ve denizci olmadığını iddia eder. Bu bir yalandır ve o kendini aldatmaktadır. Çünkü içinde açık denizlerin ferahlığı ve tuzlu sulardan hiçbir iz kalmamıştır. O, olsa olsa bu kente demir atmış ve buradan ayrılmayı hiç istemeyen bir kaptan olabilir. Ya da kayalara vurmuş ama henüz batmamış bir

²⁴⁶ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.70.

²⁴⁷ Ferit Edgü, *age.*, s.70.

teknedir. Batsa belki belirsizliğin üzerinde savrulmaktan kurtulacaktır. Deniz özlemi bile yok içimde. Denizin dalgaları değil; dağ başı, bu yükseklik döndürüyor başımı²⁴⁸ diyen yazar artık içinde denizlere bir özlem de duymadığı gibi denizin dalgaları ile dağ başının yükseltisini de karşılaştırarak coğrafyanın onda uyandırdığı hisleri ifade eder. Geçmişinde denize yakın bir kentte yaşamış olduğunu romanın başlarında okuyucuya sezdiren yazar daha sonra yaşamının belli bir döneminde geldiği Pirkanis'te o kentin tam tersi coğrafi koşullarda yaşadığını anlatır.

Dağ ve deniz imgeleri romanın birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır. Mahmure Kahraman'a göre; romanda “doğanın insana üstünlüğü” dağ imgesiyle ifade edilir. Dağ, “insan ruhunu biçimlendiren” bir yapıya sahiptir. Dağlar yaşlıdır ve bu yapıyla bilgeliği ve yalnızlığı da çağırıştırır. Dağlar susmayı bilenlerin, susarak öğrenen ve ölenlerin lahitidir.²⁴⁹ Heybetli görünümüyle dağlar, güçlü ve sığınılacak yer durumundadır. İçinde insan ruhuna şekil verecek kadar yaşanmışlığı barındırır. Mahmure Kahraman, denizlerin hissettirdiği duygular ile dağların hissettirdiği duyguları karşılaştırırken “denizler ne denli konuşkansa, dağlar o denli suskundur” demektedir. Ufkun önünde bir set gibi duran dağlar da kahramanın hem ruhuna hem gözüne hitap eden manzarasıyla onu doyuma ulaştırdığı gibi ıssızlığına ve yalnızlığına da eş olmuştur.

Bir deniz kazası sonucu buraya geldiğini düşünen öğretmen, kendisini karla kaplı kayalıklarda, bulutlara çok yakın bir dağın zirvesinde bulur. Kendine geldiğinde etrafına toplanan insanların onun diline yabancı olduğunu fark eder. Hemen sonra buraya bir deniz kazası sonucu geldiğini oradakilere anlatmak için yere bir çubuk ile dalgalar çizer. Oradakilerin hiçbiri yaşamları boyunca hiç deniz görmediklerinden onu anlayamazlar. Bu durum öğretmende şaşkınlıkla karışık büyük bir hüznü yaratır. Buna rağmen içinde bir şüphe de oluşmuştur. “Denizden değilse, nerden geliyordum? Hangi tufan atmıştı beni buraya? Bilmiyorum.”²⁵⁰ diyerek durumu sorgulamaya başlar. Gerçekte bir gemisinin olup olmadığını, oradaki

²⁴⁸ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.70.

²⁴⁹ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkâri'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.41.

²⁵⁰ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.17.

görevini bile hatırlamamaktadır. Bu düşünceler içinde giderek kazanın da gerçekliğini sorgulamakta bir düşün içinde olup olmadığını anlamaya çalışmaktadır.

Bildiğim, anıdığım şu: karlı dağ başında buldum bir gün kendimi.

Bir kazazede miydim?

Yoksa bir sürgün mü?

Yoksa bir mahkûm mu?

Öyleyse neydi suçum?²⁵¹

Kahraman, kendine yabancılaşmış bir ruh haliyle gerçekte bir kazazede mi, sürgün mü ya da mahkûm mu olduğunu sorgular. Belki de her şey gerçektir ve o burada doğmuş, büyümüş sonrasında denizin çağrısına dayanamayıp büyük kentlere yolculuk etmiştir. Fakat öyle bile olsa buraya dönüşünün sebebi de karanlıktır. Ve ne gariptir ki eğer gerçek buysa, kahraman ana dilini de unuttuğunu sanmaktadır. Çünkü o an etrafına toplanan herkes bilmediği bir dili konuşur. “Öyleyse her şey olabilir. Her şey. Mantiğa sığın ve sığınmayan. (Mantık burada ne garip sözcük!) Çünkü ben de bir insanoğluydum. İnsanoğulları içinde bir insanoğlu. Yabancılar arasında bir yabancı.”²⁵²

Mantiğa sığın ve sığınmayan her şeyin anlamını yitirdiği bu noktada aslında nereden geldiğine dair sorgulamasına daha yeni başlayan kahraman, her şeyin olabileceği ihtimalinden bahsederken okuyucuyu gerçeklikten koparacak birden fazla düşsel ihtimale sokacağıнын sinyalini şimdiden vermektedir. Nereden, hangi sebeple ve nasıl geldiği muallak olan öğretmenin bu durumu açıklayacak birçok sebebi varken belki de o sadece kendini bir yabancı olarak tanıtmayı daha doğru bulmaktadır. Bu roman Hakkâri’den dönüşte kaleme alınmış olmasına rağmen kahraman hala buraya yaptığı yolculuğun sırrını çözebilmiş değildir. Bir arayış mı, bir kaçış mı belirsizliklerle dolu olan yolculuğun akıbetini bilemeyişinden kendince

²⁵¹ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.18

²⁵² Ferit Edgü, *age.*, s.18.

çareler üretmeye, dilini bilmediği insanlara kendi dilini öğretmek yerine onların dilini öğrenmeyi denemeye karar verir.

Bir başka olasılık: Belki de Doğu' nun ünlü tıslımlarından, büyülerinden biri bu duruma getirdi beni. Belki bir bitki, bir çiçek, bir taş parçasıydı aslım. Bir büyücünün tıslımı, bu insanların içinde insan sureti (herhangi bir insan) vermişti bana. Olabilir. Çünkü kafam, burda ilk uyandıgımda, burda, ilk kez kendimi bu insanların arasında bulduğumda, bomboştu. İçim bomboştu. Yani gövdem de bomboştu.²⁵³

Kahraman burada Hakkâri'ye düşüşünü birkaç olasılığa dayandırmaktadır. Bu coğrafyada ilk uyandıgında, kafasındaki tüm duygu ve düşüncelerden arınmış, bomboş ve hissiz bir şekilde olduğundan belki bir büyücünün tıslımı ile bu insanların içerisinde yaşamaya başladığı düşüncesine kapılır.

Başkalarının öğrettiği, ezberlediğim, anlamlarını bilmediğim sözcüklerle konuşur gibiydim. Neyse, ne önemi var, bitkiden, taştan, topraktan, insan, herhangi bir insan durumuna gelmiş olmanın? (Eğer böyleyse, bir gün aynı tıslımla, kendime, taşa, toprağa; çiçeksem. çiçeğe dönüşürüm olup biter.)²⁵⁴

Geldiği günden itibaren çevresindeki insanların yaşayışlarına ve kültürüne yabancı olan kahraman, öncesinde ona ezberletilmiş gibi onun bile herhangi bir anlama oturtamadığı kelimelerle konuşuyormuş gibi hissetmektedir. Bir büyücü vesilesiyle yahut bir bitkiden, taştan, topraktan bir insan haline gelmiş olsa bile bunun bir öneminin olmadığını düşünür. Ona göre yine bir gün aynı büyü ile tüm bu şeylerden birine dönüşmenin bir sakıncası da yoktur. Kendini ne bir nesne ne de bir canlı olarak görmektedir. Öylesine bir boşluk, dilsizlik, kimsesizlik ve yurtsuzluk yaşamaktadır ki bunun nedenini sorgularken dahi kesin sonuçlara ulaşamaz. Nitekim bu coğrafyadaki varlığını da kesin bir nedene bağlayamamıştır. Bu sadece bir kaçış yahut zorunlu bir sürgündür.

²⁵³ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.17.

²⁵⁴ Ferit Edgü, *age.*, s.18, 19.

“Bir bitkiden, taştan, topraktan bir insan haline gelmiş olmak” ve bir gün belki de “aynı tılsımla kendine, taşa, toprağa; çiçekse çiçeğe dönüşmek” materyalist düşüncenin ürünüdür. Nitekim materyalist düşüncede maddenin ölümsüzlüğü görüşü hâkimdir.

Bana gelince, artık biliyorsun okuyucu, teknesi batmış ya da karaya vurup parçalanmış bir yeni zaman kaptanı, uğraş değiştirmiş, yaşamını sürdürebilmek için, kendine bir başka uğraş seçmiş bir öğretmen (daha doğrusu, hem öğreten, hem öğrenen) adında biri.

Diyelim ki Nuh adında biri: (Adım Nuh olabilirdi, değil mi? Bu kısa ve güzel ad, sanırım çağrışımlarıyla da pek uyardı kişiliğime.)²⁵⁵

Yazar *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanında okuyucuya seslenerek kurgunun başından beri türlü olasılıklara dayandırdığı bu yolculuğa bir başka neden daha bulur. Kahraman eskiden bir denizci kaptanı olduğunu ama bu kente gelişinden beri yaşamını sürdürebilmek için kendine yeni bir uğraş olarak “öğretmenlik” mesleğini seçtiğini söyler. Bu mesleği yaparken sadece öğretmekle kalmayıp aynı zamanda öğrenen kişi de olacaktır. Nitekim orada, herkese ve her şeye yabancı bir yaşam süren kahraman, insanların dilinden anlayabilmek ve onlarda olmayanı, yani kendi dilini de onlara verebilmek için hem öğretecek hem de onlardan hayata ve oranın yaşayışına dair yeni şeyler öğrenecektir. Bu kent ona dil haricinde birçok şey öğretecektir. O bunun farkındadır ve öğrenmeye hazırdır. Adını dahi bilmeyen kahraman, kendine Nuh adını koyarken Pirkanis'e olan yolculuğunu da Nuh Tufanı'na benzetmiştir. Böylece bu büyük tufanın çağrışımlarından yararlanarak kendine koyduğu bu yeni ismi kişiliğine de çok yakıştırır.

Nuh peygambere büyük tufanın olacağı tebliğ edildiğinde, halkından gelmek isteyenleri bir gemiye toplar ve ihtiyaçları olan şeylerle birlikte eski hayatına dair her şeyi de yanına alarak o gemiye biner ve oradan uzaklaşır. Yanında götürdüğü bu eski toplumdan kendini tamamen soyutlar ve onlardan aldıklarını arındırarak yepyeni bir dünya kurar. Artık o dünya, Nuh'a bildirildiği gibi kaderinin yazgısının tufanıdır.

²⁵⁵ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.66.

Kahraman da kendi kaderini Nuh'un kine benzetir. Nuh kaderinin kendisini götürdüğü yere kendi iradesiyle ulaşır. Eski hayatına dair her şeyi yanında götürürken Edgü'nün kahramanı Hakkâri yolculuğuna önceki hayatıyla tüm ilişkisini kopararak tüm birikimiyle birlikte gider. Nuh beraberinde getirdiklerini karaya çıkarır. Gemisi bir dağın tepesinde karaya oturduğunda orada bir yaşam başlar ve yayılır. Gemiye aldığı eski toplumdaki yeni bir yaşam oluşturur. Başlangıçta ikisi de kendi iradeleriyle çıktıkları bu yolculukta biri Ararat Dağı'na diğeri ise Hakkâri'ye giderken kahraman, yolda kaza geçirip kendi iradesi dışında Hakkâri'ye düşer. Nuh beraberinde getirdiği her şey ile yeni bir dünya ve insanlık kurarken Ferit Edgü'nün kahramanı, kazada beraberinde getirdiği her şeyi kaybetmiştir. Hatta konuştuğu dili bile unuttur. İletişim kopukluğundan doğan yalnızlığı ile eski benliğine yabancılaşmasıyla oluşan yalnızlığı birbirini desteklemiştir. Kahraman Pirkanis Köyü'nde sonlanan bu yolculuğunun nasıl geliştiğini ve onda uyandırdığı etkileri sürekli sorgulamıştır.

Materyalist düşünce her şeyin özü maddedir der. Şair Bertolt Brecht, "doğaldır bu olup bitenler.../her şeyin değişebileceğine inanılsın" mısralarında maddenin değişimini temel alan bir materyalist görüş ileri sürer. Bu insanın özünün toprağın da madde olduğu görüşüne dayanır. Bu yolla aynı toprak değişerek insan ve değişerek yine toprak olur. Bu sebepledir ki; maddenin manadan önce geldiğine inanırlar. Manayı maddenin çalışmasından doğan bir üst yapı olarak kabul ederler. Edgü'de üst yapı hakkında bir şey söylememiş ve alt yapı olan maddenin dönüşümle insan ve toprak şekillerini alabildiğini belirtmiştir.

Benliğini Nuh ile özdeşleştiren kahraman, yolculuğuna yakıştırdığı bu olaydan ve çağrıştırdıklarından bir an sıyrılarak kendini sahte Nuh olarak tanıtır. Yaşamı nasıl sürdüreceğini düşünürken kendi kendini cevaplayan kahraman her ne yaşayacaksa bunu asla tedirgin olmadan korkusuzca yaşamak istediğini söyler. Ama bu yaşam bir an benzeştirdiği kimlik olan Nuh ile ve Nuh'un ağzından değil de kendince ve sessizce olacaktır. O, kendi kimliği ile yaşamındaki tüm sorulara kendine özgün bir cevap bulacaktır.

Burda ancak var olmayana, ama var olması gerekeni yaratarak karşı koyabilirsin.

--Neye karşı koymak?

--Yokluğa. Anlamsızlığa. Geçmişine.

--Ne geçmişisi? Geçmişimi anımsamıyorum bile.

Tufan öncesindeki geçmişin mi onu anımsamasan da olur. Hiçbir gereği yok bunun. Burda yaratılması gereken bir karşı koyuş. Ancak bununla bulabilirsin çıkış yolunu. Nuh da öyle buldu.²⁵⁶

Kahraman, bu coğrafyada olumsuz giden tüm koşullara, yokluğa, ıssızlığa, yalnızlığa ve iletişimsizliğe karşı koyarak, başkaldırarak çözüm olabileceğini düşünür. Olumsuzluklara, yokluğa ve anlamsızlığa karşı koyuşu gibi hatırlamadığı geçmişine de bir çare bulmak ister. Bu duruma tek çözümün karşı koyuş olduğunu, Nuh'un da çıkış yolunu böyle bulduğunu ifade eder.

Tufansa tufan, kabul, dedi Nuh. Ama ben bir tekne yapacağım ki yeryüzündeki tüm yaratıklar tekne de yer bulacaklar ve biz tufandan sonra yeniden kuracağız yeryüzünün düzenini. Ama ben Nuh değilim ki. Ben, yolunu yitirmiş zavallı bir yolcuyum. Bir kazazedeyim. Burda öğretmenlik oynayan. Öğretecek bir şeyi olmayan bir öğretmen. Başkalarını ve kendisini öğrenmeye çalışan. Anımsamaya çalışan dilini, adını, geldiği yerleri ve aralarında yaşadığı insanların dilini. Ama özellikle kendini.²⁵⁷

Kahraman Pirkanis'teki yaşamdan kendi payına düşeni alırken orada yaşayanlara da kendinden bir şeyler bırakabilmek için giriştiği bu mücadelesine eğer bir Tufan adı verilecekse buna itirazının olmadığını belirtir. Nitekim onun da buradaki insanları tüm olumsuz şartlardan ve anlayıştan kurtarmak için yapacağı şey Nuh'un teknesinden farklı bir şey değildir. O da yapacağı tekneye yeryüzündeki tüm yaratıkları alacak ve tıpkı Nuh'un yaptığı gibi eski düzenden yeni bir düzen inşa edecektir. Tek fark vardır ki o, bunu Nuh kimliği ile değil bu işi yolunu yitirmiş

²⁵⁶ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.66, 67.

²⁵⁷ Ferit Edgü, *age.*, s.67.

zavallı bir yolcu kimliği ile yapacaktır. O, burada öğretmenlik oynayan bir kazazededir. İçinde bulunduğu gerçekler içinde öğreteceği pek de fazla gerçeği olmayan bir öğretmendir. Onun amacı başkalarını, onların düşüncelerini, ruhlarını, hislerini, düşlerini ve gerçeklerini öğrenmeye çalışmak ve öğrendiği her karakterde kendini bulmaktır. Kendini buldukça eski benliğini, konuştuğu dili, geldiği yerleri ve o yerlerde konuşulan dilleri de tekrar hatırlamaya çalışacaktır. Tüm düğümleri çözmek için kendi benliğini bulması öncelikli şarttır.

Gerçekten “düştüğüm” yer burası mıydı? Bilmiyorum. Ama benzerlikler, yazıda gördüğüm kadarıyla, geçerliklerini hala sürdürüyorlar belleğimde. Zaman (coğrafyayı da, tarihi de, toplumu da, bireyleri de içine alan o geniş zaman) kendini dağ başında bulan herkese bir şeyler öğretebilir. Bana, eski bir denizciye de öğretti.²⁵⁸

Kahraman Pirkanis'ten döndükten sonra oraya olan özlemi depreştikçe yaşadığı bölgede bu kente ait izler görmektedir. Hakkâri'nin konumu ve fiziki özelliklerini anlatan bir yazı okuduktan sonra düştüğü yerin burası mı olduğunu tam anlamıyla bilemediğini söyler. Hakkâri onun için düşlerinin ve gözlemediği gerçeklerin iç içe geçtiği bir coğrafyadır. Hakkâri'nin bahsettiği tüm bu özellikleri hala belleğinde canlılığını koruduğuna göre buraya gitmiş olma ihtimali de vardır. Kahraman hayat içinde geçip giden zamanın kendini bir dağ başında bulan herkese bir şeyler öğretebileceğine inanır. Bu hem coğrafyanın hem o kentin geçmişten süregelen tarihinin ve toplum yapısının getirileri olacaktır. Kendini bulma macerasında gerçekten bu şehre düşmüş olma ihtimali için emin değildir. Şimdiye kadar bu amaç uğruna birçok kent gezdikten ve sayısız düşler ile gözlemediği gerçekleri harmanladıktan sonra şuan var olduğu yerin de gerçekliğini sorgular. O, kendine ve bulunduğu tüm coğrafyalara sadece bir yabancısıdır.

“Ama bundan da kurtulmak gerek, diyor Birinci Ses. Kurtulacağız diyor İkinci Ses. Bugüne değin nice yerlerden kurtulduk. Burdan da kurtulacağız. Burdan da kaçacağız. Bu karlı dağ başından.”²⁵⁹ Birinci Ses daha sonra bu karlı dağ başından da kurtulup düzlüğe ineceğini, deniz kıyılarında kumların üzerinde dolaşıp sonra oradan da

²⁵⁸ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.14.

²⁵⁹ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.16, 17.

kaçacağını söylemektedir. Buralar ona göre değildir. İkinci Ses nereye gidebileceklerini sorduğunda Birinci Ses bunu şimdiden bilemeyeceğini ama günü geldiğinde bir şekilde buldukları yerden de ayrılacaklarını söyler. Ama bir gün durup bir yerde, durgun bir suda demir atacaktır. Bu da ancak öldüğünde mümkün olacaktır.

Konuşma devam ederken adam bugüne kadar hep bir yerlerden bir yerlere kaçarak kurtulmaya çalıştığını söylemektedir ve bu dağ başından da kaçmak günü geldiğinde başka bir yere gidecektir. Burası ona göre bir yer olmadığı için burada yaşaması da mümkün değildir. Kendi kendine başka yerlerde yaşayacağına dair hayaller kurar. Fakat daha öncekilerde de olduğu gibi bundan sonra da nereye gideceği meçhuldür. Ama bu kaçışın ve durmadan sürüklenişin bir gün sona ereceğini bilmektedir. Bu sonun da ancak ölümle mümkün olacağını söyler. Kahramanın neden ve nereye olduğu bilinemeyen bu kaçışı kendini bulana kadar sürecektir.

Kahraman bir gün yaptığı yolculukların birinde yabancı bir kentte bir açık hava kahvesinin önünde bir kadınla birlikte oturmaktadır. Kadın buraya ondan önce gelmiş, kalacakları oteli ayarlamıştır. Oturdukları kahvede kahramanın önünde dilini bilmediği bir ülkenin gazetesi vardır ve gazeteyi dilini biliyormuş gibi okur. Kadın geldiğinde ona bu insansız kentteki savaşın izlerini görüp görmediğini sormuştur. Kadın da kahramana: “Senin yüzünde izliyorum, demişti, gerçek bir iç savaşın izlerini. Senin yüzünde, gözlerinde. Uzun zaman izledi. Bıkıncaya değin.”²⁶⁰ demiştir. Duruma yine bir açıklık getirmek isteyen Birinci Ses burada da araya girerek ona bunu soranın filozof mu yoksa psikolog mu yahut bir orospu mu olduğunu merak etmektedir. İkinci Ses buna sadece “unuttum”²⁶¹ diyerek karşılık verir.

Kadınla kahramanın birbirlerini tanıyıp tanımadığı romanda ayrıntılı olarak verilmez. Ona rağmen aralarında geçen bu konuşmada kadın kahramanın yaşadığı bu kaçışın ve arayışın izlerini fark ettiğini ve onu anladığını hissettirmeye çalışmaktadır.

²⁶⁰Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.50.

²⁶¹Ferit Edgü, *age.*, s.50.

Adam hangi kente giderse gitsin bu izleri de peşi sıra sürükleyeceğini anlamıştır. Bu izler onun yüzünden de gözlerinden de okunmaktadır. Kentlerdeki ıssızlık, kimsesizlik, yaşanmışlık yahut yarım kalmış ne varsa kahraman kendisiyle özdeşleştirir. O, gittiği her yerdeki bu değişimleri kendi içindeki yalnızlığın ve yabancılaşmanın bir yansıması olarak görmektedir.

Etrafındaki fazla sessizlikten ve kimsesizlikten sadece içsesiyle olan konuşmalarına şahit olduğumuz kahraman gün içinde hemen hemen hiç kimse ile iletişime girmez. Buna rağmen bazen içsesiyle yaptığı konuşmadan bile yorulur. Pencereden baktığında gördüğü alabildiğine beyazlık bile onun zihnini ve gözünü yormaktadır.

Yeter! Yeter!

Konuşmak yeter. Susmak yeter.

Belleği çalıştırmak.

Düşlemek.

Düş görmek.

Sürekli yorgunluk.

Buraya geldik. Dağ başına. Gene bitmedi.

Yeter artık!²⁶²

Kahramanın bu yakarışları da yine kendinedir. Yeterince sessizliği içinde barındıran bu ıssız köyde kendi kendisiyle baş başa kalması ona ne kadar iyi gelse de bazı anları katlanılmaz kılmaktadır. Gittiği her yerde devam eden bu iç çekişmeleri bu dağ başında da peşini bırakmaz. Hem coğrafyanın hem de içinin yalnızlığında tıkanan belleği sürekli düş görmeye ve artık düşlemekten de yorulmaya başlamıştır.

Birinci ses, bazı zamanlar düşlerinde bir duvarda binlerce yüz gördüğünü söyler. İkinci ses buna şaşırarak buradaki “duvarların beton değil kuru taş ve kerpiç”

²⁶² Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.53.

olduğunu onların da karla kaplı olduğunu belirtir. Birinci Ses'in bahsettiği ise buradaki duvarlar değil düşlerindeki duvarlardır. Düşlerindeki “sarmaşıklar dolanmış yıkık taş duvarlarda”, kertenkeleler güneşlenmekte, dibinde çocuklar bilye oynamaktadır. Bu “duvarların her birinde binlerce yüz ve her yüzde binlerce duvar” görmektedir. İkinci Ses, burada gün içerisinde hemen hemen hiç insan ile karşılaşmayan Birinci Ses'in duvarlarda insan yüzleri görmesine oldukça şaşırır ve bir anlam da veremez. Birinci Ses ise buraların ıssızlığının onun düşlerindeki insan kalabalığına engel olmadığını düşünmektedir.²⁶³

Kahramanın Pirkanis Köyü'ndeki yalnızlığı onun iç sesiyle konuştuğu bu bölümde de kendini gösterir. O, yalnızlığını düşünde gördüğü duvarlara yansıyan insan yüzleriyle ifade etmektedir. O duvarlar, buradaki kuru taş ve kerpiç duvarlardan daha canlıdır. Düşündeki duvarlarda bir yaşanmışlığın, canlı hayatın izleri vardır. O duvarlarda baharın esintileri kendini hissettirirken, Pirkanis'in kuru taş ve kerpiçten duvarlarında kışın en soğuk ve donuk yüzü kendini göstermektedir. Ve bu köydeki iklimin bu derece sert oluşu, değişmezliği onun zaten hasarlı olan ruhuna birçok olumsuzluk yüklemektedir. Oysa düşündeki duvarlarda sarmaşıklar kaplanmış eski ve yıkık olanları dahi capcanlı, taze ve yeşildir. Diplerinde çocukların neşe ile bilye oynadıkları, türlü yaşanmışlıklara şahit duvarlardır. Pirkanis'in ıssız ve soğuk yüzü kahramanın gözünde buranın geçmişinde bir yaşanmışlık barındırmış olma ihtimalini de çürütmektedir. Oysa kahramanın düşündeki manzara doğanın içindeki canlı ve cansız tüm varlıklarla kendini hissettirmektedir. Hayata dair her şey o duvarlarda ve düşündeki o mekânda tüm devinimleriyle verilir. Çocuk sesleri ve sarmaşık yıkık taş duvarların ıssızlığını bozan birer umuttur, akıp giden zamanın sesidir. Ve bu kareye dâhil olan bilye oynayan çocuklar yıkıntılar içindeki bir geçmişin yaşayan nefesleridir. Daha nice yüzlerin yansımalarını duvarlarda gören kahraman daha önce gerçek hayatta yahut Pirkanis'te bu yüzlere rastlamamıştır. Ona göre bu durum çok da önemli değildir. O yüzlerle düşlerinde birlikte olması yeterlidir. Kahraman her ne kadar bu coğrafyada ıssızlığı ve yalnızlığı iliklerine kadar hissetse de düşlerindeki kalabalık ile avunarak durumun çaresizliğine katlanacaktır.

²⁶³ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.22.

Yalnızdım. İçimde büyüyen boşluğun içinde yalnızdım. Mide bulantım içinde yalnızdım.

İnceden bir yağmur başlamıştı. Kafama yüzüme düşen yağmur taneleri kızgın bir demire düşer gibiydi.

Cız! Cızz! Cızzz!

Nereye gidebilirim?

Cızz! Cızz! Cızzz!!!

Nereye gidebilirim?

Cızz! Cızz! Cızzz!!!

Bu kentte sığınabileceğim neresi var?...

Bir kitapçı dükkânı.²⁶⁴

Yabancılaşmanın önlenemez bir boşluğa dönüştüğü anda kahraman kendine gidebilecek herhangi bir yer aramaktadır. Ona tamamen yabancı bu ortamın içinde kendini eğreti hisseder ve sığınacağı tanıdık samimi bir liman ararken bir kitapçı dükkânı görüp oraya sığınır. Yalnızlığına, arayışlarına kitapların iyi geleceği aşikârdır. Bir kente bile benzemeyen bu dağ başında bir kitapçı bulduğuna oldukça şaşırır. Bu kentte dilini bilmediği bu kadar insanın arasında dilinden anlayacağı bir şeylerin olması onu bir nebze olsun rahatlatmıştır. Yalnızlıktan kızgın bir demir gibi olan benliği sadece yağmurdan değil, belleğine üşüşen türlü düşüncelerden ve yapacak herhangi bir eylemi de olmayışından ötürü bir bunalım içerisindedir.

Yatağın içinde doğruldu.

Odanın içi buz gibi. Ama o ter içinde.

Yatağın üstündeki kilimi attı.

Kilimin altında bir battaniye

²⁶⁴ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.29,30.

onun da altında bir yorgan var.

Başını yorgandan çıkardı.

Kendi soluğuyla ısınan bir çocuktü az önce. Şimdi--

Şimdi, ne demek? Kim-- dağ başında bir odada karanlığın içinde
kibrit çakan

bir karaltı.²⁶⁵

Kahramanı sürekli çevresinde olup bitenleri yazarak kayda alması gerektiğini söyleyen iç sesi, onu yatağından zorla kaldırmak ister. Kışın soğuk gecesinde buz gibi olan odasında kendisi kat kat örtünmekten ter içinde kalmıştır. Bu odanın içinde kendini, soluğuyla ısınmaya çalışan küçük bir çocuk olarak gördüğu çaresiz anlardan sıyrılınca gerçek manzarayla yüzleşir. Ve dağ başında ıssız bir odada karanlığın içinde kibrit çakmaya çalışan bir karaltı gibi hisseder. O an kendini bir gölge kadar eylemsiz görür.

Öğretmen odasında yalnızlığı ile baş başa kaldığında iç sesi devreye girer. Gecenin karanlığında kendini bir çocuğun masumiyetiyle yorganlara sarıp ısınmaya çabalarken oldukça savunmasız hisseder. Üzülerek kendi başının çaresine bakmak zorunda olduğunu fark eder. Kimsesizliği daha çok böyle zamanlarda dokunmaktadır. Isınmak için bir kibrit yakar ve bu kez kendini karanlığın içinde bir karaltı olarak tanımlar. İç sesinin kim olduğunu aradığı zamanlarda da gecenin sessizliğinden gelen bir ses olduğunu düşünür. Ve bu dağ başında hem korkuya hem çaresizliğe sığınarak tıpkı burada yaşayan insanlar gibi yaşam mücadelesi vermek zorundadır. Onlardan farkı hem coğğrafyaya hem kendine yabancı oluşudur. Onun üzerindeki yüklerden en ağırısı, bu karanlığın içinde bir karaltı olmaktan çıkıp kendi benliğini bulmaktır. Köydeki salgın hastalığa bir çözüm bulunamayışı, bebeklerin ölmesi de onu derinden etkilerken kendi canı için de endişelenmeden duramaz. Nitekim yapayalnız bu ıssız, karanlık odada kim olduğunu bile bilmeden ölmek onu korkutur. Ölümden korkmasının dayandığı en önemli sebeplerden biridir bu;

²⁶⁵ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.97.

benliğini bulma arayışıyla çıktığı bu yolda ıssızlığın ortasında ansızın ölmek. Pirkanis'in çaresizliklerine de yabancılaştığında gördüklerini yazıya dökemediği zamanlar da onun için en az ölüm kadar korkutucudur.

Kimse romanında bir süre sessiz kalan kahraman ve onun iç sesi daha sonra tekrar konuşmaya başlar. İkinci ses lambayı yakmayı teklif eder. Birinci Ses ise buna gerek duymaz. İkinci ses çok karanlık olduğu için lambayı yakma konusunda üsteler. "N'olacak? Diye tersliyor Birinci Ses. Kimin için yakacaksın lambayı? Neyi görmek için?"²⁶⁶ İkinci Ses kendisi için, aydınlıkta olmak için lambayı yakmak istediğini söyler. Birinci Ses onun korktuğunu anlamasına rağmen kapının kilitli olmasından dolayı içeri hiç kimsenin giremeyeceğini bilmektedir. Her şeye rağmen İkinci Ses korkmaktadır ve Birinci Ses'in de korktuğunu bilir. Birinci Ses'in korkusu tuvaletini dışarda yapmak uğruna üşütmek, yatağa düşmek ve sonunda bu dağ başında ölüp kurtlara ve köpeklere yem olmaktır. Başına bir şey geldiğinde onu bu ıssız yerde kimin ne zaman bulacağı belirsizdir. Roman da zaten kahramanın iç sesiyle tuvalete çıkıp çıkmama konusunda kararsız olması durumuyla başlamaktadır.

Kahraman henüz alışık olmadığı bu düzende karanlıktan korktuğu için lambayı yakıp yakmama konusunda kararsızdır. Bu kararsızlığını yine iç sesiyle çekişmesi şeklinde aktarmaktadır. İkinci Ses korkularını lambayı yakarak yeneceğini zannederken Birinci Ses yine aykırı yönünü takınarak yalnızlığın ve yabancılığın hissettirdiği bu korkuyu bu şekilde bastıramayacağı kanısındadır. Kahraman bu şekilde korkularını kendi kendisiyle çatışarak yenmeye, yalnızlığına bir şekilde ortak bulmaya çalışmaktadır. Yine de korku ve yalnızlığı bir arada yaşayan kahraman kimsesizlikten iç sesine sığınmaktadır. Ölüm onu bu dağ başında yakaladığında yalnızlığından başka sığınabileceği kimsesi olmayacaktır. Dağ başının zorlu şartlarında ölüm daha da kolaylaşmaktadır. Kurt ve köpeklerin korkusu ile birlikte, önlemlerin bir türlü alınmadığı salgın hastalıkların hızla yayılması ve cüzzam hastalığına yakalanma korkusu da ona sürekli ölümü hatırlatır.

...benim sesimle

²⁶⁶ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.13.

dışardaki köpeklerin sesi arasında

kendini duyurmak isteyen bu yabancı koku,

bu yabancı ses nerden geliyor?

Neden gelip gecenin ortasında, bu dağ başında beni buluyor?²⁶⁷

Kahraman odanın içine sinen türlü kokular ve dışarıdan gelen köpek sesleri arasında kendini duyurmak varlığını hissettirmek isteyen bir koku ve sesin olduğundan söz eder. Fakat bu koku ve sesin kime ait olduğunu bilemez. Varlığından habersiz olduğu bu ses ve kokunun neden bu dağ başında onu bulmuş olduğuna da anlam veremez. Belki bu koku ve ses onun yalnızlığından doğan korkularını bastırmak için kendini hissettirmek isteyen içindeki sestten ayrı bir sestir. Nitekim kahraman bu ıssız dağ başında dilinden ve ruhundan anladığı kimsenin olmayışından ötürü duyduğu yabancılığı benliğine eş oluşturduğu seslerle bastırmaya çalışmaktadır. Birinci Ses, İkinci Ses ayrımı bu şekilde doğmuştur. Bu iki ses aralarında çekişirken kendi benliği dışarıdan olayları izleyen yahut o seslerden birine bürünüp olaylara müdahale eden konumundadır.

Varlığı nerde?

Kimin sesi bu?

A'nın, B'nin, C'nin, Z'nin sesi mi?

Yoksa içimde biriktirdiğim, içimde, kafamın bir kıyısında kalmış,
benden öç almak isteyen, eski, unutulmuş bir ses mi bu?

Ya da hiç kimsenin sesi.

Hiç kimsenin sesiye, yandım,

çıldırıyorum demektir.²⁶⁸

²⁶⁷ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 108.

²⁶⁸ Ferit Edgü, *age.*, s.108.

Kafasının içinde ve odanın içinde varlığını hissettiği bu yabancı koku ve sesin kim olduğuna dair kafasında birkaç ihtimal dolaşır. Bu sesin belki içinde biriktirdiği, geçmişten gelen yahut kafasının bir kıyısında belleğinde unutulmuş ondan öç almak isteyen bir ses olabileceğini düşünür. Hemen sonra tüm bunların birer sanrı ya da düş olabileceğini söyleyen kahraman eğer o ses “hiç kimsenin sesiye” çıldırıyor olma ihtimali çok yüksektir. Ve zaten bu ihtimalin gerçekleşmesi için de tüm şartlar hazır gibidir.

Senden gurbette duymuştum kendimi, kentim Hak.

*Senden uzakta yaşadım gerçek gurbeti*²⁶⁹ Öğretmen, Hakkâri’de geçirdiği zamanlarda gerek coğrafya gerekse insanların davranışlarına, yaşayışlarına, gelenek-göreneklerine, dillerine duyduğu yabancılıktan ötürü kendini bu şehirde gurbette gibi hissetmiştir. Fakat Hakkâri’den uzakta geçirdiği günlerde asıl gurbeti yaşamış ve nereye ait olduğunun farkına varmıştır. Yalnızlık kendini hangi surette gösterirse gösterebilir o, Hakkâri’de yaşadığı yalnızlığı ve yabancılaşmayı hiç yadırgamamış aksine sevmiştir. Çünkü o, bu kentte asıl varlığını bulmuş, her yönüyle bu kent ile bütünleşmiştir. Öğretmenin yalnızlığı öncelikle yaşadığı bu deniz kentine yabancı hissetmesiyle başlamış sonraları düştüğü Hakkâri kentinin koşullarına yabancı hissederek devam etmiştir. Fakat Hakkâri onun uzun süredir kent kent dolaşıp aradığı benliğini bulduğu yerdir. Yıllardır gurbette olduğu duygusunu bu kente geldiğinde yitirmiş, burayı öz yurdu olarak benimsemiştir.

Senin yüksekliklerinden deniz kıyılarına indim.

Denizde, dağların, sarp kayaların,

toprak evlerin, derin mağaraların yansıyordu.

Denizin çakılları, dağ kekiği, yaban nanesi kokuyordu.

Kentleri kentlere götüren, geniş, asfalt ya da beton yollarda
arabamı sürerken

²⁶⁹ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.11.

senin kısraklarından birinin üstünde doludizgin ilerleyen bir
atlıydım,

yüreğim, tipili bir günde bir dağını, bir tepeni tırmandığım andaki
gibi

atıyordu. Soluk soluğaydım.

Ve sıcak günlerde soğuk terliyordum.²⁷⁰

Öğretmen Hakkâri'ye gidip yaşadığı deniz kentine döndükten sonra buraya ayak uyduramayışını, yaşadığı ve gördüğü her şeyde Hakkâri'yi hatırlayışını anlatır. Yaşadığı deniz kentiyle bir dağ kenti olan Hakkâri'yi kıyaslayan kahraman denizin esintilerinde bile dağların güzel kokulu otlarını anımsadığını ifade eder. Denizin alabildiğine uzanan düzlüğünde Hakkâri'nin ulu dağlarını, sarp kayalıklarını ve toprak evlerinin derin mağaralarının yansımalarını görmektedir. Özlemine en güzel şekilde dile getiren kahraman, bulunduğu şehirde her an bir düşün içindeymiş gibi Hakkâri'yi yaşamaktadır. Bu şehirdeki denizin çakılları bile ona Hakkâri'deki dağları, sarp kayaları, buradaki kekik ve yaban nanesi kokularını çağrıştırmaktadır. Kentlerin geniş yollarında arabasıyla dolaşırken bile kendini bir atın üzerinde dağı tepeyi aşarken hayal eder. Bedeni de ruhu da bulunduğu mekândan bağımsız, bu mekândaki tüm yaşama yabancıdır. Artık ait hissetmediği bu şehirden kurtulup daha evvel tadına doyamadığı o 'ufuksuz' kente gitme isteğiyle yaşamaktadır.

Her kim ki seni gerçekten yaşamıştır bu inilti sürüp gider yaşamında, düşünde.²⁷¹ Hakkâri'deyken oranın doğasını, havasını, kokusunu her şeyiyle dolu dolu yaşayan kahramanı bu şehir fazlasıyla büyülemiştir. Dolayısıyla baktığı her yerde ve gördüğü her sahnede Hakkâri'yi arar. Her daim o şehri çağrıştıran bir şey ile yaşamış, orada gördüklerini hafızasından silememiştir. Gördüğü gerçek ya da düş her sahne yaşamında o şehrin bir parçası olarak kalmış, hasreti bir inilti gibi sürüp gitmiştir.

Örneğin: Senden ayrıldıktan sonra

²⁷⁰Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.11.

²⁷¹Ferit Edgü, *age.*, s.10.

sana hiç benzemeyen

gerçek kentlere gittim.

Uygarlığın büyük kentlerine.

O kentlerde de insanlarla konuştum

yabancı, ama bildiğim dillerden.²⁷²

Bu kenti bir kere görüp her şeye tanık olduktan sonra oluşan etki ile artık “gerçek kentler” diye tabir ettiği uygarlığın merkezleri, insanlar ve heybetli binalar ile dolu yerlerde Hakkâri’deki huzuru ve mutluluğu bulamaz. Bu kent, kahramanın son yolculuğu değildir. Sonradan gittiği tüm kentler ile Hakkâri’yi sürekli kıyaslamadan edemez. Ve bu yolculuklarındaki hiçbir kentin ona benzemeyişi hasretini daha da pekiştirir. Hakkâri’nin büyük ve uygar kentlerden ne kadar farklı olduğunun ayırımına varmıştır. Hakkâri’nin yolu, suyu, elektriği dahi olmayan Pirkanis köyünde yaşamış biri olarak artık hangi kente gitse ona hep daha uygar daha büyük ve kalabalık gelecektir. O coğrafyada dilini bilmediği insanlar arasında yaşamışken sonradan gezip gördüğü diğer kentlerdeki insanlarla, yabancı ama bildiği dillerden konuşup iletişim kursa da Hakkâri’deki samimiyeti bulamaz. Sonunda kendini gezdiği gördüğü tüm uygar kentlere yabancı hissedenden kahraman, bir yere ait olmanın verdiği huzur ve özgüvenin o yerin dilini bilmekle sınırlı olmadığını okuyucuya sezdirmektedir. Onun için değerli olan tek yer şüphesiz ki Hakkâri’dir.

(Sen benden, ben senden olduğum halde, garip, yüzyıllar boyu hiç öğrenememişiz birbirimizin dilini.)²⁷³ Hakkâri’ye düştüğünde henüz bir yabancıyken zamanla kültürüne, diline aşına oldukça benliğini bulan kahraman, artık kendini bu kente ve buranın insanlarına benzettir. Buna rağmen yüzyıllardır birbirlerinin dillerini öğrenememiş olmalarına şaşırır.

²⁷² Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.10

²⁷³ Ferit Edgü, *age.*, s.10, 11

Ama her sözcüğümde, senin kokun, senin soluğun, senin yokluğun, senin yoksulluğun ve senin ölümlerinle doğumun vardı.²⁷⁴ Kahraman bu kentten döndüğünde yaşamının her anında bu kentin kokusunu, soluğunu tüm yokluğu ve yoksunluklarıyla yaşanan tüm ölümleri ve doğumlarıyla birlikte derinden hissetmektedir. Bu kentte tüm uygar kentlerde yaşanan ölüm ve doğumlardan da farklı bir gerçek vardır. Bu kentteki gerçek kendisini tüm yoksunlukları ile göstermektedir. Salgın hastalıklara var olan çarenin ulaştırılamaması, doktorun olmayışı, çetin kış şartları ve daha da önemlisi tüm bu sorunlara yol açan bazı bürokratik yetersizlikler doğumları da ölümleri de olduğundan çok daha farklı bir gerçeklik boyutuna taşımaktadır. Dolayısıyla kahraman olayların bilinen gerçeklikten çok daha farklı hale geldiği bu noktada bu kentin yoksulluğunun belleğinde bir iz bırakmasına engel olamaz.

Asfalt yollarda saatte yüz yirmi kilometre hızla ilerleyen renk renk,

Biçim biçim otomobiller akıyordu.

Ama ben baktığımda koyunları görüyordum,

dağlardan, otlaklara inen.

Ve genzimi yakan koku

benzin değil, koyunların kokusuymdu.

İnce, uzun, sarışın kadınlarla sevişiyordum, rahat sıcak otel odalarında.

Ama her sevişmede, sende konakladığım günlerin, gecelerin

yatakları,

o yataklarda yaşanan yalnızlığın kara düşleri çıkageliyordu.²⁷⁵

²⁷⁴ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.11.

²⁷⁵ Ferit Edgü, *age.*, s.11.

Uygar kentlerde akıp giden trafik renk renk, biçim biçim otomobiller ve benzin kokusu bile ona, Pirkanis'teki oradan oraya kaçışan koyunları ve onların kokularını hatırlatır. Deniz şehrindeyken konakladığı rahat sıcak otel odalarında birlikte olduğu kadınlarda bile Hakkâri'de geçirdiği geceler ve o gecelerdeki yalnızlığın kara düşleri peşini bırakmaz. Çünkü o her daim Hakkâri'de bir dönem yadırgadığı yalnızlığını özlemektedir. Hak kenti, bakir olan henüz bozulmamış tertemiz bir tabiat parçası gibiyken deniz şehrinin bozulmuşluğu resmedilir. Ve insanlar tabiatın birer parçası olarak görülür.

Öğretmenin 'uygar kentlerdeki' yalnızlığı dahi kendine yabancıdır. O ait olduğu yerde, yaşamına devam etmeyi arzuladığından o kentlerdeki yaşama kendini git gide daha da yabancı hissetmektedir. Dilini bilmediği Hakkâri' nin ona hissettirdiği duygular iletişimsizliğin yarattığı boşluğu doldurur gibidir. Ve tam karşısında dilini bildiği uygar kent, tüm kargaşası ve yapaylığıyla onu kendinden uzaklaştırmakta, ait olduğu yer olan Hakkâri'ye daha da yakınlaştırmaktadır.

Buraya, nerden, nasıl düşmüş olmamın da önemi yok!

İster tekneyle uzak denizlerin birinde batıp, kurtulmuş bir kazazede olayım,

İster kendimin ya da başkalarının sürgünü, hükümlüsü.

İster trenle

İster kağnıyla

İster yalınayak gelmiş olayım buraya.

Neyi değiştirir?²⁷⁶

Kahraman Pirkanis'e düşüşünü türlü ihtimallere dayandırmadan evvel romanın en başında, aslında sonrasında vereceği bu ihtimallerin hiçbir önemi olmadığını söylemektedir. Yani buraya geliş şeklinin hiçbir önemi yoktur. Nitekim kendi ya da başkalarının sürgünü ya da hükümlüsü olsun yahut olmasın hiçbir şey

²⁷⁶ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.19.

onun buraya geliş sebebini de sonucunu da değiştirmeyecektir. Yine de zaman zaman iç sesiyle bu muhakemeyi yapmaktan da geri durmayacaktır.

Pirkanis'e nasıl geldiğinden çok o an bulunduğu ortamın önemi vardır. Onun için artık ayrıntılarda kaybolmanın manası yoktur. "Gökyüzüne yakın bir dağ başında", yeryüzünün tüm kalabalığından arınmış bir ıssızlıkta, "dilinden çok az insanın anladığı" bu köyde bir başına olduğu gerçeği tüm benliğini sarmıştır. Bir şekilde kendini bulduğu Pirkanis'te, iletişimin en asgari düzeyde olduğu insanların arasında, *yabancıların da yabancı* olarak kalan kahramanın ihtimaller ve düşlerden sıyrıldığında elinde kalan "tek gerçeği" budur.²⁷⁷

Anladıktan sonra da, artık geçmişi bilmek, eski günleri ansımak istemedim.

Ansıdığım yalnız adımdı.

Bir sabah ezanıyla kulağıma fisıldanmış, anlamsız bir sözcük:

Adım.

Bazı durumlarda bu bile yeter.

Başkalarının deneylerinden yararlanmasını bilen, ders almasını bilen okuyucu, sana sesleniyorum: Öyle durumlar olur ki, adını, öz adını ansıman bile yeterlidir. Bir çiçeğin adı bile yeterlidir.

Sevdiğinin (yani bir başka insanoğlunun ya da kızının) adı çok yeterlidir.

Bu senin yaşama nedenin bile olabilir.²⁷⁸

Kahraman panik halde bir müddet mekânı, zamanı, kendini, düşleri ve gerçekliği sorgularken duruma ikna olup anlam verdikten sonra ise artık geçmişi bilmek, eski günleri hatırlamak istemez. Ona göre bazen kişinin varlığı son bulsa dahi hatırlanan 'ismi' olduktan sonra yabancılaşma duygusuna kapılmayacaktır. Bir

²⁷⁷ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.19.

²⁷⁸ Ferit Edgü, *age.*, s.19.

isme sahip olmak bu durumda yeterlidir. Sonra bu düşüncesini desteklemek ister gibi okuyucuya seslenir ve kişinin yaşamına ait herhangi bir ismi hatırlamasının bile o an yaşamak için bir neden teşkil edebileceğinden bahseder. Kahraman, burada adını hatırlayarak yabancı olduğu ortamda benliğine dair izler bulup bir nebze rahatlamıştır. Yine de geçmişine çok yabancı bir mekânda olması ve eskiye dair birçok şeyi hatırlamayışı, benliğini de kaybetmiş gibi hissetmesine sebep olur.

Kahramana burada yaşadığı dönem içerisinde zaman zaman kimden olduğunu bilmediği mektuplar gelmektedir. Bu mektupları kente indiği zamanlarda validen alır. Nitekim valiye gelen bu mektuplar açılmadan kendisine verilmez. Gelen mektup “Ey benzerim kazazede, sen de benim gibi, yüzlercemiz, binlercemiz gibi beklemediğin bir anda, bu dağ başında buldun kendini;”²⁷⁹ diye başlar. Mektubu yazan kendisiyle birlikte aynı kaderi paylaştığı herkesi “kazazedeler, sürgünler, vurulmuşlar, vurgun yemişler, atılmışlar, yadsınmışlar, kargınmışlar” olarak tanımlamaktadır. Bu kişi bu mektubu, kahramandan evvel bu coğrafyada bulunan ve onlarla aynı kaderi paylaşanlara da yazmıştır. Burada aynı hislerle, çaresizlikler içerisinde her şeye yabancılaşan herkese, yardımcı olmayı kendine görev bilmiştir. Mektubu, kahramanın “Hakkâri’ye sürüldüğünü öğrenir öğrenmez” yazmıştır. Kahramanın buraya düşüşündeki ihtimallerden biri olan “sürgün” ifadesini kullanmış olması kahramanın da dikkatini çeker. Onun amacı elbette onu aydınlatmak ve olacaklara onu hazırlamaktır. Şuan da öğretmenin düştüğü bu durumu anlamlandırmak için zorlandığını, yaşadığının “korkulu bir düş mü” ya da gerçek mi olduğunu bile ayırt edemediğini bilir. Zamanında “kendilerinin de bazen kazazede, sürgün, bazen de hükümlü” olarak anıldığını söyler. Ama daha ilk günden gönüllü geldiğini söyleyen birinin varlığından bahseder. “O kişi, bu dağ başında üç yıl bir derviş gibi” yaşamıştır. Bir gün onun da öyküsünün yazılmasını ister. Bugüne kadar yalnız kendi yaşadığını, yalnız onun şiirini yazmıştır. Öğretmene de bu yazdıklarını göndermiştir. Kendini gizli yazarlardan olarak tabir ederken bir de “kendi durumunda olanlara” yazmakta olduğunu söyler. Belki bir gün öğretmenin de “yaşadıklarını, düşlerini, korkularını” yazacağını söyler. Bir tek bahsettiği “buraya

²⁷⁹ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.42.

gönüllü gelip 3 yıl yaşayan” kişi yazmamıştır. Onun üstüne tüm bilgileri, kentteki tek kitapçıdan, ihtiyar Süryani’den edinebileceğini de belirtir.²⁸⁰

Kahraman kendisine gelmiş mektupların her birinde kendinden biraz daha uzaklaşır ve bir kazazede mi yoksa sürgün mü edildiğini bilemediği gibi mektuplar da onu belli bir sonuca götüremez. Nitekim geçmişine dair bir şeyler bildikleri belli olan, bu isimsiz ve imzasız mektupların sahiplerini hiçbir şekilde hatırlamamaktadır. Mektubu yazan kişi onun bu kente nasıl düştüğünü bilse de bu düşüğe uygun bir sıfat bulamaz. Kendisi de zamanında kahramanımız öğretmenle aynı kaderi ve sıfatı paylaşmıştır. Amacı zor şartlarda olduğunu bildiği öğretmene yardımcı olmaktır. Mektubu yazan kişi daha önce burada tüm yaşadıklarını kaleme almıştır. Ve belki öğretmenin de tüm yaşadığı ve hissettiği şeyleri bir gün yazacağını sinyali vermektedir. Belki de kimliği belirsiz olan bu mektubun sahibi, “yazmak” eylemini kahramana aşılıyarak karşılaştığı güçlükler karşısında bir nebze olsun dayanabilmesini sağlayacaktır.

İsimsiz ve imzasız bu garip mektuplardan bir başkasını “-başkalarının açıp okuduğu bir mektubu-“ bir de kendisi tekrar okur. Bu mektup ilk okuduğundan daha gariptir çünkü yabancı bir dille yazılmıştır. Kahraman mektubun geldiği ülkenin adını hayal meyal hatırlamaktadır, sadece çok uzakta bir ülke olduğunu bilir.

Bu mektup birincisinden de garipti.

Çünkü yabancı bir dilde yazılmıştı.

Uzak, adını hayal meyal ansıdığım bir ülkeden geliyordu.

Mektubu okumaya çabalarken, biraz da şaşkınlıkla, okuduğumu anladığımı görüyordum.

Demek bu dili biliyordum.

Anlamadığım bazı sözcükler vardı.

El yazısını sökmekte güçlük çekiyordum.

²⁸⁰ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.42, 43.

Ama anlamı çıkarabiliyordum.

Garip bir oyundu bu.

Bir dil, yabancı bir dil, bana yabancı bir dil ve bir gün, kente indiğim ilk gün, açılmış, okunmuş mektuplar veriyorlar. Mektuplardan birinde yabancı bir dilden biri sana sesleniyor ve sen bu dili anlıyorsun.²⁸¹

Yabancı bir ülkeden gelmiş ve yabancı bir dilde yazılmış mektubu inceleyen kahraman bu dili bildiğini fark eder. Bu mektuplar ne tesadüf ki tam da kente geldiği ilk gün ona ulaştırılmıştır. Geçmişine dair hiçbir izi hatırlamayan öğretmene her şey garip bir oyun gibi gelmektedir. Belki kente gelişinden itibaren herkese yabancı olmasına karşın insanların onu tanıyor olması da bir oyunun parçasıdır. Bu mektubun da sahibini tanımaz ve onun bildiği dili biliyor oluşuna şaşırarak içinde bulunduğu durumu anlamlandırmaya çalışır. Bu yabancı yerde herkes tarafından tanınıyor oluşu onda gözlendiği hissini uyandırır.

*Mektubu okudukça şaşkınlığım artıyordu. Çünkü bu mektup, beni bilen, beni seven, bana sevgilim (ya da buna benzer bir sözcükle) diye seslenen bir kişiden (bir kadından) geliyordu.*²⁸² Mektubun ortalarına doğru yazarı tanıyıp tanımadığını sorgular ve korkunç gerçekle karşı karşıya gelir. Mektubu yazan da dâhil ona “sevgilim” diye seslenen hiç kimseyi hatırlamamaktadır. “*Bundan önceki yaşamım, sanki tek başıma bir ormanda, bir çölde, ya da denizlerde, tek kişilik bir teknede geçirmişti. Ansıdığım yalnızca görüntülerdi*”.²⁸³ Bu görüntülerin yalnız denizler, çöller, ormanlar değil büyük, kalabalık ve gürültülü kentler olduğunu dağ başındaki bu han odasında fark eder ve dehşete kapılır. Çünkü gözünün önünden geçen tüm görüntülerde tek bir insan bile bulamaz. Hayatın devinimi içerisinde yolda, sokakta arabada; yürüyen, koşan, duran insanların hiçbirinin yüzü yoktur, hepsi belleğinden silinmiş gibidir. Ve daha da korkunç olanı ise kendi yüzünü de hatırlamamaktadır ve hiç değilse kendi yüzünü görebilmek, kendindeki izleri hatırlayabilmek için odanın içinde bir ayna arar ama bulamaz.

²⁸¹ Ferit Edgü, *Hakkârî’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.43.

²⁸² Ferit Edgü, *age.*, s.44.

²⁸³ Ferit Edgü, *age.*, s.44.

Kahraman gelen mektupları okudukça kendine daha çok yabancılaşmaktadır. Geçmişinden herhangi bir suret hatırlamadığı gibi kendi yüzünü de hiçbir şekilde hatırlamadığını fark eder. Sanki hayata hep tek başına gelmiş bu zamana kadar da tek başına yaşamıştır. Hayatına dair bazı sahneleri hatırladığında dağ başında bir han odasındadır. Bu gerçek ve ıssızlık onu derinden sarsar. Nitekim bu sahneler sadece denizler, çöller, ormanlar değil kalabalık, büyük ve gürültülü kentlerdir. Kendini oradan kurtarmak istercesine belleğini sıfırlamış ve bu ıssız yere asıl kimliğini bulmak için gelmiş gibidir. Ancak bu süreçte onu tanıyan, bilen, seven insanların gönderdiği mektuplar ona durumu sürekli sorguladır. Dolayısıyla öğretmenin hem çevreye hem kendine duyduğu yabancılık onu sancılı bir kimlik arayışı içerisine sokmaktadır.

Tümünüz, sen yatağında uzanmış, uzak iklimlerin ve gelecek günlerin şiirlerini düzen ozanım, sen varlıkla yokluğun arasında mekik dokuyan diyalektiksiz konuşamayan filozofum; sen beni doğurduğuna pişman olmadığını söyleyen anam; sen, kendinden kaçma, kendinden kaçamazsın, bunu gördün işte, diyen kör sevgilim...

izin verin de çıldırayım

sizin dünyanız aklı başında insanların dünyası ise bırakın ben çıldırayım.

Biraz da dağ başlarında çıldırayım,

Çünkü burda, bu koşullarda, ancak çıldırarak sürdürülebilir yaşam.²⁸⁴

Gelen mektupların sahiplerinin hepsine birden bir mektup yazar. Bu kentin olumsuz koşulları içinde aklını kaybetmeden yaşam sürebilmenin imkânsız olduğundan bahseder. Ona sürekli kendinden kaçmamasını öğütleyen sevgilisine, çıldırmakta haklı olduğunu söyler. Kahraman aslında kendinden kaçtığı için bu kentte bir başına olduğunu ve şartlar sebebiyle de çıldırmak üzere olduğunu kabul etmektedir. Çünkü onların dünyasından kaçıp buraya sığınmanın haklı sebepleri

²⁸⁴ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.177, 178.

olduğu gibi burada onlarınki gibi akli başında bir hayat süremeyeceği de aşikârdır. Annesinin, sevgilisinin ve oturduğu yerden uzak kentlerin ve gelecek günlerin şiirlerini yazan şairi, “varlıkla yokluğun arasında mekik dokuyan diyalektiksiz konuşamayan filozof”u da bu şartlar içerisindeyken eleştirmeyi kendinden hak görür. Nitekim yaşamadan yazılmanın anlamsızlığını da bu coğrafyada bizzat tecrübe etmiştir. Çoğu zaman tüm hislerini yazıya dökmek yerine onları derinden yaşamak ve her şeye tanık olmak yeterli gelmiştir. Ona mektuplar gönderen geçmişinde bıraktığı bu insanların konforlu kurallar içeren dünyası, akli başında olanların dünyası ise onun Pirkanis’te tecrübe ettiği bu zorlu yaşam koşullarında aklını kaybetmesi olağan bir durumdur.

Kahraman Pirkanis köyünde sağlık malzemeleri konusundaki yetersizlikleri sebebiyle salgın hastalıklara müdahale edilecek ilaç ve hatta doktor dahi bulunmaması sonucu çocukların bir bir ölümüne şahit olmuştur. Köylülerden birinin çocuğunun cenaze töreninden dönerken içinde bulunduğu bu çaresiz durumda dahi nerede ve kim olduğunu sorgular nitelikte kendi kendisiyle şöyle konuşur:

...Ben değil, adımlarım izledi

onların adımlarını

Köye doğru inerken yavaş yavaş kendimi buldum.

(Herkes, “kendine gelmek” der, biliyorum, bense kendimi buluyordum.

Yitirdiğim kendimi

zaman zaman yitirdiğim

zaman zaman bulduğum)²⁸⁵

Yaşanan bu elim olaydan dolayı büyük üzüntü duyan kahraman, ortamdan hemen uzaklaşmak ve kendini artık yakın hissettiği köyüne varıp sığınmak istemiştir. Orada hala bir yabancı da olsa Pirkanis artık onun sığınağıdır ve onun için köye

²⁸⁵ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.62.

dönme, yitirdiği kendisini yeniden bulmaktır. Şahit olduğu ve olmaya da devam edeceği tüm olayları ancak o zaman sindirebilir ve baş edebilir. Bu sebeple normal şartlarda herkesin evine yurduna döndüğünde “kendine gelmek” dediği bu eylemi o “kendini bulmak” olarak tanımlamaktadır. O ancak kendi benliğine yakınlaştığında ve onu tam anlamıyla bulduğunda kafasındaki tüm taşlar da yerine oturacaktır.

Romanın başkarakteri, anlatıcısı ya da yazarın sözünü emanet ettiği kişi olan Öğretmen bu şartlar altında büyük bir sarsıntı yaşar. Zaten öncesinde de iç dünyası durulmuş değildir. Duygusal ve felsefi sorunları, açmazları olan bir karakterdir. Yine de bu sarsıntıyı kayıp vermeden yani sık sık tekrarladığı "çıldırma" eylemi gerçekleşmeden atlatır. Zira on üç hanelik bu köyde yapayalnız bir kış mevsimi geçirmiştir. Gerçi tek göz odası akşamları ziyaretçilerle dolup taşmıştır fakat bunların hiçbirisi onun oturup içini dökkeceği, tartışıp rahatlayabileceği nitelikte insanlar değildir. Bunu hisseden öğretmen bu süreçte onlar gibi olmaya karar verir.²⁸⁶

O romanında Pirkanis köyüne sürgün gelen kahraman köyün çaresizlik içinde bulunduğu durumdan çok etkilenir. Onun için burada yaşanan tüm çaresizlik ve umutsuzluk dolu yaşamlar büyük bir sarsıntıdır. Romanın ilerleyen bölümlerinde de kahramanın iç konuşmalarından anlaşıldığı üzere psikolojik olarak çok da dingin bir ruha sahip olmadığı bellidir. Kendini bulma mücadelesi içerisinde olduğunu belirten kahraman bu köye sürgün düşüşüne sebep olarak da bir deniz kazasını göstermektedir. Etrafı aşılmaz heybetli dağlarla çevrili bu köye gelişi bu yolla olmadığına göre bu onun duygusal ve felsefi bazı sorunlarıyla baş etmekte olduğunun göstergesidir. Kahraman kendi kendisiyle konuşurken sık sık çıldırma eylemini tekrar etmektedir. Sadece on üç hanesi bulunan bu dağ köyünde yapayalnız yaşıyor olmak onda olumsuz etkiler uyandırmaktadır. Her ne kadar uzun kış akşamlarında kaldığı tek göz odada gelen giden misafirleri eksik olmasa da bunların hiçbirisi onun içinde büyüyen yalnızlık ve bunalmışlığın dilinden anlayabilecek nitelikte insanlar değildir. Hiçbiriyle oturup derdini, içinin sıkıntısını, giderek her şeye ve herkese yabancılaşan ruhunun dilini açamayacaktır. Bu gerçeği anladığı andan itibaren de onların yanındayken bu süreçte onlar gibi olmaya karar verecektir.

²⁸⁶ Ali İhsan Kolcu, *Cumhuriyet Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman*, 1. Basım, Salkım Söğüt Yayınevi, İstanbul 2008, s.414, 415.

Odaya doğru ilerlediğimde, ardımdan, Pir. Köyünün yeni öğretmenisiniz,

değil mi? diye sordu.

Tanrım! Herkes tanıyor beni bu kentte.

Ya da herkes herkesi tanıyor.

Ben hariç.

Kendi dâhil, kimseyi tanımayan ben hariç.²⁸⁷

Öğretmen, Pirkanis Köyü'ne geldiği günden beri garip bir şekilde bunu önceden biliyormuş gibi herkes onu tanımaktadır. Kendi kimliğine dahi yabancı olan öğretmenin herkes tarafından tanınıyor olması onu her defasında şaşırtmaktadır. ‘‘Kendi dâhil, kimseyi tanımayan ben hariç’’ cümlesinden de anlaşıldığı gibi kendi benliğini tanımamaktadır. Ve benliğini bulma çabasında olduğundan başkaları tarafından tanınması onu her defasında bu durumu sorgulamaya itmektedir. Bu durum da onu ‘‘yabancılar içinde bir yabancı’’ psikolojisine sokmaktadır.

Adam, kamp yerinde dolaşırken yolun karşısında tek başına durmuş karşısındaki tepeye bakan çocuğa adını sorup Maral olduğunu öğrenir. Ve nereden olduğunu sorar. Maral, buralı olduğunu söyler. Bunun üzerine adam burada ne beklediğini sorar. Maral dağı göstererek ağasını beklediğini söyler. Adam kaç gündür burada beklediğini sorduğunda ise çok gündür beklediği cevabını alır. Adam eğer kızın ağası gelirse onu köyde bulabileceğini o yüzden onu köyde beklemesi gerektiğini söylediğinde ise kız çığlık çığlığa ağasının karşıdan geldiğini söyler. Adam ve Vahap karşıda gözle görülen hiçbir şeyin olmadığına emindir. Ama kız ağasının karşı yamaçtan aşağıya doğru indiğini söylemektedir. Vahap bozuntuya vermeden onu gördüğünü söyler ve adama dönerek bunun çocuğun düşü olduğunu bildirir. Ve oradan ayrılırlar.²⁸⁸

²⁸⁷ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 37.

²⁸⁸ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.22.

Adam ve rehberi kamptaki her durumu gözlemlerken rastladıkları bir kız çocuğunun durumu onları oldukça etkiler. Kız çocuğunun ismi Maral'dır. Ve günlerdir karşı yamaçtan geleceğine inandığı ağasını beklemektedir. Kız ile muhabbetleri sırasında yamacın doruklarında ağasını gördüğünü iddia eden kız gerçeğin içinde sıyrılmış gibidir. Ağasına düşlerinde kavuşabilmektedir. Buralı olduğunu söylese de sınırdan göçtüğünün farkındadır. Herkesin o karşı yamaçtan bu köye gelişi gibi günlerdir gelmeyen ağasının da bir gün geleceğine inanarak beklemektedir. Ve belki de adam ve rehberi Vahap'ın o gün şahit oldukları bu düşü, kız hemen hemen her gün birkaç defa yaşamaktadır. Bu bölgedeki insanların psikolojik durumu düş ve gerçeğin içinde sıkışmış gibidir. Herkes çaresiz ve herkes fazlasıyla kaygılıdır.

Gecenin içinden bir türkü yükselir. Bu bir türküden çok bir inilti, bir yakınma gibidir. Adam Vahap'tan bunun bir türkü değil ağıt olduğunu öğrenir. İkisi de susarlar ve gecenin içinden gelen bu ağıtı dinlemeye başlarlar. Vahap ağıtı; Bu dağları bilirdim, gurbeti bilmezdim, Gece yüreğimde bir hançer. Kim saptı bu hançeri, bilmem. Gel hançeri çıkar. Gel hançeri çıkar, şeklinde tercüme ederken adam onu birden susturur ve bu ağıtı bildiğini söyler. Vahap kendi bile bilmezken onun bu ağıtı biliyor olmasını bir yanlışlık olarak değerlendirir. Fakat adam heyecanla onların ağıtlarının hepsinin birbirinin aynısı olduğunu söyler ve bu durumu "ölüm"e benzettir.²⁸⁹

Adam gecenin içinden yükselen sese kulak verir ve Vahap'ın da yardımıyla bunun bir ağıt olduğunu öğrenir. Tercümesini dinlediğinde ise bu ağıtı bildiğini fark eder. Burada adam geçmiş zamanda aynı bölgeye yapmış olduğu yolculukların birinde, yine bir çaresizliği ağıt ile dile getirenlerden hatırlıyor olabilir. Yani bu ağıtı bildiğini söyleyerek aslında geçmişe gönderme yapmaktadır. Rehberi Vahap bu durumu bilmediği için onun bu ağıtı biliyor oluşundan şüphelidir. Ağıttan da anlaşılacağı gibi bölgeye göç edenlerden biri her ne kadar bu dağlara ve coğrafyaya hâkim olsa da gurbeti burada yaşayıp tattığını söylemektedir. Gecenin karanlığı, sessizliği ve belirsizliği ağıtı söyleyenin içinde bir hançer misali acı vermektedir.

²⁸⁹ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.31.

Ağıtı yakan kişi içinde bulunduğu bu psikolojiye karşı yabancıdır. Ve bu duruma medet ummaktadır.

Adam annesinin babasının, kardeşlerinin, kopeğinin, evinin ve köyünün nerede olduğunu sorgulamaktadır. Kendini bu köye tamamen yabancı hissetmektedir. Benim dağlarım nerede derken de geçmişte gittiği Pirkanis Köyü'nün çatışmasız, tehlikesiz zamanlarından bahsetmektedir. evresinin ıssızlığı içinde sorularla haykıran kendi sesinden başka bir şey duymamaktadır. Bu sesin ve bu soruları soranın fotoğrafını çekmek istemektedir. Bunun için buraya gönderildiğini söyler. Ses vardır ama sesin sahibi yoktur. Soruyu soranın fotoğrafını ekemeyeceğine göre, soruların fotoğrafını çekmek ister ve öyle yapar. Issız tepelerin, yanmış, yıkılmış köyünü, tepede güpegündüz uluyan kurtların fotoğrafını çeker. Yıkık bir evden içeri girip boş bir beşiğin fotoğrafını çeker. Adam yabancı olduğu bu köye ve çevresinde olan biten tüm olaylara karşı sorgulamaları yetersiz kaldığında olanları somutlaştıracak bir fotoğraf karesine ihtiyaç duymaktadır. Nitekim kendini, kökenini ve bulunduğu yerin neresi olduğunu dahi sorgulayacak duruma gelmiştir.²⁹⁰

Yabancılaşmış insan, toplumsal yaşam içinde kendisinin dışında belirlenmiş bir kılıfa sokulduğu için kendi öz benliği ile mevcut yaşamın çelişmesi sonucu psikolojik sorunlar yaşar. Edgü, romanlarında yarattığı kahramanların, kendi içinde yaşadığı benlik bölünmesi sonucundaki çatışmalarını yansıtmiştir. atışmalarda iki ayrı ses, bazen ortak noktada buluşup aynı şeyi ifade ettiği gibi bazen de tamamen zıt düşünceleri ifade eder. Bu bölümde de özellikle benlik bölünmesinden doğan “ses”lerin karşılıklı diyalogları üzerinden kahramanın psikolojik durumunu ifade ettik.

²⁹⁰ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.64.

4.3. Mekânsal Yabancılaşma

Mekân genel anlamda insanın kendini ait hissedebildiği fiziksel ve toplumsal çevredir. Bu bağlamda insanı etkileyen mekânı da insandan ayrı düşünmek imkânsızdır. Toplumsal tüm gelişmeler ve değişimlerin merkezi olan mekân, bireyi de değiştiren ve olgunlaştıran bir alandır. İçinde yaşadığı çevrenin toplumsal kuralları çerçevesinde yaşam sürmek üzere programlanan birey de tecrübe ettiği her şey ve kendisi ile birlikte çevresini de değiştirir.

Mekân unsurunun zaman içerisinde değişen şartları, bireyi de etkileyerek doğrudan yaşam şeklini de değiştirecektir. Dolayısıyla kendini mekâna yabancı hisseden birey, değişen şartlara uyum sağlayamayarak zamanla kendine de yabancılaşacaktır. Bu durum da mekânsal yabancılaşmanın göstergesidir.

Mekânsal yabancılaşma aynı zamanda yer değiştirme olarak da ifade edilir. Ait olduğu mekândan ayrılan insan da bu kopuşunu değişen mekânda sergilediği davranışlarıyla gösterir.²⁹¹

Oktay Yivli'ye göre; *Hakkâri'de Bir Mevsim* bir hata sonucu dünyadan koparılanların dünyasına gelen kişinin dilini ve kültürünü bilmediği bu insanlarla iletişim kurmaya çalışarak burada yaşama tutunmasını anlatır. Kafka ve Beckett'den izler taşıyan *Hakkâri'de Bir Mevsim*'de "Düş gerçeğin ta kendisidir." algısından hareket eden yazar bu eserinde gerçek ile düşü iç içe vererek fantastik bir dünya kurmuştur. Onun bu eserinde umut ve umutsuzluk, somut ve soyut, gerçek ve düş, bireysel olan ile toplumsal olan iç içe geçirilerek zıtlıklar bir arada kullanılmıştır. Biçim yönüyle de daha çok resmi andıran romanda fantasmaya kayan bir yaklaşım

²⁹¹ Halime Ünalı, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.32.

olsa da olaylar belli bir kurgu üzerinden kısmen gerçeğe tutturularak ilerler. Bu da ilk elden eseri daha modern bir çizgiye yaklaştırır.²⁹²

Hakkâri'de Bir Mevsim romanı dünyanın olağan değişimlerinden ve yaşayışlarından oldukça uzakta her gelişime kapalı duvarlarla örülü bir yaşamın birçok insan ve hayat tarafından bilinmeyen yönlerini, insanlarını, şartlarını anlatmaktadır. Romanda, insanların hayatın devinimi içerisinde verdikleri yaşam mücadelesinden, yaşayış tarzlarına, coğrafyasından, gelenek ve göreneklerine, törelerine kadar her şeye yabancı olan bir öğretmenin Pirkanis'teki, adına sürgün dediği günleri anlatılmaktadır. Yivli'nin de belirttiği gibi yazar, Kafka ve Beckett' den izler taşıyan bu romanında düş ile gerçeği iç içe vermektedir. "Umutsuzluk, somut- soyut, gerçek- düş, bireysel- toplumsal" ögeler iç içe geçirilerek zıtlıklarla örülü fantastik bir dünya kurulmuştur. Yazarın vurgulayıcı gözlem gücüyle tanımladığı her sahne bir resmi andırır. Bu resim gerçekle ilişkisini kaybetmeyen bağlarla oluşturulmuştur. Yazar yabancı olduğu buradaki yaşamın tüm hatlarını olumlu ya da olumsuz hiçbir değerlendirmeye tabi tutmadan modern bir çizgide kurgulamıştır. Bu coğrafyada dilini ve kültürünü bilmediği insanlarla olan etkileşimi, zaman zaman iletişimsizliği de ele alan yazar, yeni yaşam yollarına ayak uydurmayı bir şekilde başarabilmiştir.

"Çocukluğumda düşlediğim, o dünya kadar büyük sırça kum saati hiç ummadığın bir yerde, hiç beklemediğim bir anda parçalandı ve ben o milyarlarca kum tanesinin altında kaldım. Yaşlı, genç, tüm ölülerimle. Can çekişenlerimle. (...imle, evet; çünkü onlardan biri de bendim.)

Doğu'nun bir kentindeydim. Kent olmayan bir kente. Elele tutuşmuş insanlar (yalnız erkekler) kentten tek caddesinde (ki cadde değildi) bir aşağı, bir yukarı yürüyorlardı gün boyu. Hiç konuşmuyorlardı. Arada bir başlarını kaldırıp gökyüzüne ve niçin bilmem "Sümbül" adını verdikleri dağın doruğuna bakıyorlardı. Sanki bekledikleri bir şey vardı. Yağmur ya da kar. Ya da söneli yüzyıllar olmuş yanardağın "yaşama geçmesi", lavlarını kusması... Daha sonra bir dağ köyünde buldum kendimi. Gece vardı. Çok uzun. Gündüz vardı. Oldukça kısa. Dolunay, pencereden odama

²⁹² Oktay Yivli, *Modern Türk Edebiyatı*, 1. Basım, Günce Yayıncılık, İzmir 2017, s.337

yansıdığında, gün doğdu sanıp doğrulmuşum yatağımda. Ve işte o an paramparça oldu çocukluğumun kum saati.²⁹³

Edgü'nün söylediklerinden de anlaşıldığı üzere çocukluğundan beri yaşadığı her şey onun umutsuzluk ve yalnızlık duygularını depreştirmiştir. Nitekim tanık olduğu tüm ölümlerde bu duyguları daha da açığa çıkmıştır. Bu durumu ifade ederken de çocukluğunda dünya kadar büyük bir sırça kum saati düşlediğini söyler. Bu kum saati hiç ummadığı bir yerde bir anda parçalanmış ve kendisi de milyarlarca kum tanesinin atında kalmıştır. Bu söyleminden belki de çocukluğundan beri kendisinin hiçbir zaman ve hiçbir mekâna ait olamayışını çıkarabiliriz. Daha sonra yaptığı yolculuklardaki gözlemlerini paylaşırken bu coğrafyalara ne kadar yabancı olduğunu anlamaktayız. Nitekim insanların hal ve hareketlerinden de çevrenin fiziki görünüşünden de kendince çıkarımlar yaparak bir şeylere anlam katmaya çalışmaktadır. Bahsettiği dağ köyü *O* romanındaki Hakkâri'nin Pirkanis köyüdür. Kahraman bir gece dolunayın karlar üzerinden yansıması üzerine uyandığında gün doğdu sanıp bu ıssız dağ köyünde olduğunu unutmuştur. Hatırladığında çocukluğundaki düşü olan kum saatinin yani zaman ve mekân algısının paramparça olmuş bulunduğu mekâna ve zamana bir anda yabancılaşmıştır.

Yaşamının "Hakkâri'den Önce" ve "Hakkâri'den Sonra" olmak üzere iki evreye ayrılabilceğini söyleyen Edgü, Kundera'dan bir tümce aktarır. Bu cümle, Kimse' nin yazılış aşamasını aydınlatacak niteliktedir: "Dünyayı değiştirmekten umudu kesen dünyayı gözlemler" *Kimse* de roman kişinin kendisini ve çevresini gözlemleyişi de bir umutsuzluğun izlerini taşır. Leyla Burcu Dünder ile yaptığı sohbette Edgü, bugün *Kimse*'ye dönüp baktığında onu, kişinin kendisiyle ve çevresiyle iletişimsizliği olarak gördüğünü söyler. Dünder 'a göre bu ifade de şüphesiz ki bahsedilen umutsuzluğun kaynağıdır.²⁹⁴

Dünder'ın da belirttiği gibi Edgü'nün hayatında Pirkanis, yaşamını Hakkâri'den önce ve sonra şeklinde iki evreye ayıracak kadar etkilendiği yerdir. Kundera'nın sözünden de yararlanarak dünyayı değiştiremeyeceğine göre onu

²⁹³ Ferit Edgü, "Şimdi Saat Kaç", *Milliyet Sanat Dergisi*, Yeni Dizi 111/1, Ocak 1985, s.36.

²⁹⁴ Leyla Burcu Dünder, "Kimse'de Kimlik ve Kimliksizlik", *Adam Sanat Dergisi*, Sayı:184, Mayıs 2001, İstanbul, s.33,34.

gözlemleyerek anlamlandıracağına inanır. Romandaki karakterin kendisini ve çevresini gözlemleyişi yalnızlık ve umutsuzluğun izlerini taşımaktadır. *Kimse* romanındaki kişi hem kendisiyle hem de çevresiyle iletişimsizlik içerisindedir. Bu da onu büyük bir umutsuzluğun içine düşürmektedir. Henüz yabancı olduğu bu coğrafya insanların diline de yabancıdır. Öncelikle hem insanları, yaşayışlarını gözlemleyip alışmak ister. Ama alışmak için öncelikle kendini bir yere ait hissetmesi gerekmektedir. Oysa o buraya sürgün edilmiştir ve bu sürgün, hayatı boyunca yaptığı yolculuklarda uğrayacağı başka mekânlarda da devam edecektir.

Oktay Yivli, *Kimse* adlı romanında Ferit Edgü'nün “bireyselliğin araştırmasını” yaptığını söyler. Yalnızlık duygusunun ağır basmasıyla kendi kendine konuşarak dertleşen “bireyin durumunu, kendine özgü bir dille” aktarmaktadır. Bu yalnızlık betimlenirken iç seslerin karşılıklı konuşmasıyla oluşturulan roman anlatımında yabancılaşmanın en bariz göstergesi ile karşılaşırız. Bulunduğu mekâna yabancı olan bireyin yalnızlığına bir ses bulamayışı sebebiyle iç sesiyle olan konuşmaları romanın kurgusunu oluşturmuştur.²⁹⁵

Kimse'de anlatıcı başkişi, romanın başında “anlatının temelini oluşturan yer ve zaman” konusuna değinir. Kış boyunca ülkenin doğusunda Pirkanis adlı dağ köyünde çıktığı iç yolculuğun iç seslerinden oluşan diyaloga dönüştürülmüş bir monolog şeklinde aktarılacağını okuyucuya bildirir. Birinci bölümün ilk kısmında başkişi, alışkın olmadığı barınma şartlarından bahsederken konutların dışında yer alan tuvalet sorununa değinir. Kış mevsiminde olduklarından dışarıyı oldukça soğuktur. Başkişi, yabancısı olduğu bu ortamda “hep başka yerlerde olmayı düşler”. Kendinden ve eski benliğinden kaçarak sığındığı bu köyde dahi başka bir yerde olmanın düşünüyü kurmaktadır. Üşüdüğü gecelerin birinde, daha sıcak bir yerde, “Örneğin, bir hamamda. Bir göbek taşının üstünde. Ya da sıcak bir otel odasında, adını bile bilmediğimiz bir kadının kollarında, ter içinde.”²⁹⁶ olmayı hayal eder. Başkişinin hayalini süsleyen ‘hamam’ın bu yöreye ait olmasa da ülkenin genelinde büyük yerleşimlerde vardır ve günümüzde de hala kullanılır. Bu mekânların evlerde

²⁹⁵ Oktay Yivli, *Modern Türk Edebiyatı*, 1. Basım, Günce Yayıncılık, İzmir 2017, s.337.

²⁹⁶ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.19.

banyoların olmadığı dönemlerde, binlerce yıl öncesine dayanan bir geleneği vardır.²⁹⁷

Kimse adlı romandaki anlatıcı- başkişi iç seslerinden oluşan diyaloglarda alışkın olmadığı barınma şartlarından şikâyet ederek özellikle kaldığı yerin tuvaletinin dışarıda olmasını sorun olarak görmektedir. Köydeki uzun ve soğuk kış gecelerinde üşüdüğü zamanlarda kendini hep başka yerlerde hayal etmektedir. Böyle zamanlarda kendini özellikle sıcak bir iklimde yahut bir hamamda hayal ederek rahatlatmaya çalışmaktadır. Anlatıcı- başkişi henüz yeni geldiği köyün bu eksikliklerine alışma sürecinde olduğu için bazı durumları sorun olarak görmektedir. Mekânsal olarak yabancılık çektiği bu köyde, temel ihtiyaçların eksikliği ve bulunduğu zor şartlar onu iç sesiyle hayal kurarak psikolojik olarak rahatlama yöntemi geliştirmeye itmiştir. Bu köyde hamam kültürü olmasa da soğuk kış gecelerinde geçmek bilmeyen zamanlarda üşüyen kahramanın kendini mekândan uzak hissettirecek bu hayali onu biraz olsun rahatlatır.

-Bir çölde yaşıyorsun. Niçin bu çölün doğal koşullarını kabul etmiyorsun?

-Çünkü çok susuyorum. Hep susuyorum.

Ve susuzluğumu hiç gideremiyorum.

-Oysa, bu çölde doğdun sen de benim gibi.

Senin susuzluğun olsa olsa bir özlem.

-Neyin özlemi?

-Dağların ormanların, deniz kıyıların.²⁹⁸

İç seslerin karşılıklı konuştuğu bu bölümde de yine yabancılaşmanın mekânsal boyutunu görmekteyiz. Kişinin bir çölde yaşadığını varsayarsa tüm eksiklikleri göz ardı ederek buranın koşullarını kabul edebileceği vurgulanır. Diğer

²⁹⁷ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.19.

²⁹⁸ Ferit Edgü, *Tüm Ders Notları (Sanat, edebiyat, felsefe, politika ve erotizm üzerine)*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2013, s.105.

ses ise koşullara razı gelmeyişinin sebebini “hep susamak” olarak gösterir. Susuzluğunu gideremediğinden mekâna da şartlara da alışamaz ve kabullenemez. Susuzluğu, hep başka yerlere dağlara, ormanlara, denizlere olan hasretidir. Çöl imgesiyle kastedilen ise mekânın gerekli tüm şartlardan yoksun olmasıdır.

Kahraman kendi tabiriyle ‘bu çölde’ doğmuştur ama hep başka mekânlara özlem duymaktadır. Bulunduğu mekâna ait hissedemeyişi içindeki özlemi de tetikler. Ve arayışına bir çare bulamayan kahraman, çölde yaşarken hep dağların, ormanların, deniz kıyılarının özlemindedir. İçinde kaybolup gittiği hisleri ise dağların, ormanların, deniz kıyılarının özlemidir. Yani buralar kişinin hiç olmadığı ama olmayı arzuladığı mekânlardır. Geçmişinde yaşamış olduğu deniz kentini Pirkanis’teyken de zaman zaman anıyor oluşu onun eski benliğine duyduğu özlemi gösterir. Yabancılaşma; insanı olduğu yerden soyutlayıp benliğinin peşinde sürükleyen bir duygu olduğundan, kişi hep kendini yeniden keşfedeceğini ümit ettiği başka mekânların arayışındadır.

Mahmure Kahraman; *Kimse*'de başkişinin bulunduğu dağ başı, sığınabileceği “farklı” bir dünyayı simgeler, ama bu bir son durak gibi görünmez; onun uzaklara gitme arzusu, kendisi var olduğu sürece bitmeyeceğe benzer.²⁹⁹der. Bu istek gün gelip bir yerde demir atıncaya, yani mutlak sona ulaşıncaya kadar devam edecektir. *Ama bir gün duracağız. Bir yerde, durgun bir suda demir atacağız, öyle değil mi? diyor. İkinci Ses../ Evet, diyor Birinci Ses. Bir gün. Bir yerde, Çukurumuzu kazmak ve içine girmek için.*³⁰⁰ Demir alacak limanın kalmaması, arayışın ve yolculuğun bitmesi, yaşamın sonunun gelmesi, mekânın da artık bir sona ermesi anlamına gelir. Yaşam içinde olmak demek, dünyada olmak demek, devinim demektir, sonsuzluğa özlemdir.³⁰¹ Burada varoluşun çeşitli durumlarını sorgulamak için kahramanın kendine verdiği yanıtlardan çok, kendine sorduğu sorular önemlidir. Sorgulamalar ve iç çatışmalar sürdükçe, ne sorular ne de arayış biter. Örneğin, niçin burdasın? diyor Birinci Ses../ Niçin burdayım? diye soruyor. İkinci Ses. Sonra

²⁹⁹ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.39,40.

³⁰⁰ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.17.

³⁰¹ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.19.

cevaplıyor: Sen burada olduğun için.³⁰² Bu soruların her biri, başkişinin varoluşunun mekân boyutunun bilincinde olduğunun kanıtıdır.³⁰³

Kimse romanındaki içseslerin konuşmalarından da anlaşıldığı üzere demir atıp duracakları gün geldiğinde yani mutlak sona ulaşınca kadar onun uzaklara gitme arzusu da devam edecektir. Nitekim bu dağ başı bir son durak değildir. Kahramanın arayış mücadelesi de kendisi bu dünyada var olduğu sürece bitmeyecektir.

Yaşamın devinimi içerisinde dünyada olmak sonsuzluğa özlem duygularını da çağrıştırmaktadır. Bu duyguların ışığında kahramanımızın kendine verdiği yanıtlardan çok kendine sorduğu soruların ne kadar önemli olduğunu okuyucuya da sezdirmek ister. Nitekim sorgulama sürdükçe ne varoluş mücadelesi ne de iç çatışma ve arayış bir son bulacaktır. İç seslerin diyaloglarında birbirlerine sordukları soruların her biri, bu sesleri dışarıdan dinleyen kahramanın varoluşunun mekân boyutunun bilincinde olduğunun kanıtı niteliğindedir.

Ferit Edgü özellikle *Kimse* ve *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanlarında 'mekân' unsurunu varoluşçuluğun ışığında sorgulamış, bu unsuru yazınsal ve yaşamsal bir sorun olarak ele almıştır. Daha önce de belirttiğimiz üzere varoluşçuluk akımının temsilcilerinden Heidegger'e göre; "bu dünyaya terk edilmiş, 'fırlatılmış' insanlar", düşünmeye başladıkları günden itibaren, bazı durumları anlamlandırma çabasına girerler. Varoluşlarına 'mekân' unsuru içinde bir cevap aramaya çalışırlar. Heidegger'in bu düşüncesini biraz daha açacak olursak; "varoluş felsefesinin temel kavramı olan *Dasein*", 'burada olma' anlamına gelir. "Bu, varlığın dünyada olma halidir"; "varlık kendini belli bir yerde bulur". Bu kavram bir bakıma bireyin varoluş şeklinin ifadesidir. *Dasein*, basit bir şekilde, kendini dünyada bulmanın ifadesidir. "Yaşamın içine fırlatılmak" da bu sözcüğün bir diğer tanımı sayılabilir. Bununla birlikte Edgü'nün romanlarında varlığın öteki yüzü 'hiçlik' boyutuna dikkat çekilir.

³⁰² Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.18.

³⁰³ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkâri'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.39, 40.

Özellikle *Kimse*'de kahraman, varoluşu üzerine önemli sorgulamalarda bulunur. Kahramanın dağda bulunması, “varlığın içindeki hiçlik, hiçliğin içindeki hiçlik” duygularını pekiştirir ve varoluşlarına bir anlam arama çabasına girerler. Belki denizde, çölde yahut kutupta olmak da insana benzer duyguları duyumsatır. *Kimse* ve *O* romanlarındaki kahramanın da zaman zaman kendini Pirkanis'ten farklı bir iklim ve coğrafyaya sahip yerlerde düşlemesi de bunu destekler niteliktedir.³⁰⁴ Kahramanın her daim gitmeye odaklı benliği bu arayışın sonunun gelmeyeceğinin de habercisidir.

Kimse ve *O*'da kendini dağda bulan kazazedenin ‘sürgün’ olma durumu, bu bağlamda ‘yaşamın içine fırlatılmış olma’ durumudur:³⁰⁵ *Ey benzerim kazazede, / sende, benim gibi, yüzlercemiz, binlercemiz gibi beklemediğin bir anda, bu dağ başında buldun kendini. Ama biz kazazedeler, sürgünler, vurulmuşlar, vurgun yemişler, atılmışlar, yadsınmışlar, kargınmışlar (sen dilediğin sıfatları eklemekte özgürsün) biliriz birbirimizi.*³⁰⁶ Her iki romanda da kahramanların geçmişinde “bilinmeyen mekân, anlamsız dünyanın mantığına uygun bir belirsizliktedir”. Dağa nasıl geldiklerini bilmeseler de, neden dağda olduklarının bilincindedirler. Varoluşçuluk felsefesine göre, içinde bulunduğu evrene yabancı olan insan, çevresine de yabancıdır ve sürekli başka dünyalara ulaşma arzusuyla yaşamını sürdürür. Camus bunu, insanın kavranamaz birtakım şartlarla bu dünyaya yerleşmek zorunda kalmasına bağlar.³⁰⁷

Mahmure Kahraman'ın daha önce de açıkladığı gibi bu iki romanda da kahramanın kendini bir dağda bulması ve buraya bir kazazede denizci olarak ‘sürgün’ oluşu, onun da yaşamın içine fırlatılmış olduğunu gösterir. Kahraman, varoluş mücadelesi içerisinde bu durumunu, benliğini bulmak için bir mekâna ait olma düşüncesi ile kaçıışlarına ve arayışlarına sebep gösterir. Ona gelen mektupların birinde, kendisi gibi sürgün olan başka bir kazazedenin seslenişinde kader ortağı olan birçok insanın daha önce bu dağ başına gelmiş olduğunu anlar. Kendisine seslenen

³⁰⁴ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.38, 39.

³⁰⁵ Mahmure Kahraman, *age.*, s.39.

³⁰⁶ Ferit Edgü, *Hakkârî'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 42,

³⁰⁷ Mahmure Kahraman, *age.*, s.39.

bu kazazede aynı durumda olan tüm kader ortaklarına sürgün sıfatının yanı sıra vurulmuşlar, vurgun yemişler, atılmışlar, yadsınmışlar, kargınmışlar (lanetlenmiş) gibi sıfatlar da vermiştir.

Kahramanın bu coğrafyaya gelmeden evvel onunla aynı amaç uğruna yolu buraya düşmüş birçok kişinin de bu sıfatlarla anıldığını anlamıştır. Bu dağ başına gelme sebepleri türlü ihtimallere bağlı olsa da neden burada oldukları bellidir. Nitekim *Kimse* ve *O* daki kahraman, buraya nasıl geldiğini bilmediği halde burada olmasının onun kendi benliğini bulma çabasında değişimine ve olgunlaşmasına yardımcı olacağı düşüncesindedir.

Varoluş felsefesindeki bulunduğu evrene yabancı hisseden insanın çevresi ile birleşmezlik duygusu içinde sürekli başka dünyalara ulaşma arzusunu bu iki romanda kahramanın duygularında da görmekteyiz. Kahramanın da kendini bu dünyaya ait hissetmeyişi buradan sonra gittiği yerlerde de tüm mekân ve kişilere yabancı hissetmesine neden olmuştur. Dolayısıyla arayışı döngüsel halde devam etmektedir. Camus'nun bu konu üzerindeki düşüncesi ise; insanın hayatı ve toplumsal bazı kuralları, kavranamaz birtakım şartlarla bu dünyaya yerleşmek zorunda oluşuna bağlamasıdır. Yani insanoğlu dünyaya gelişinden itibaren beklenmedik birtakım ilişkiler ve kurallar içinde yaşamak zorunda bırakıldığında özgürlüğünün kısıtlandığını hissederek belki kendi koyduğu kuralların etkisinde yaşayabileceği yeni mekân ve benlik arayışlarına yelken açmıştır.

Her iki romanda da anlatıya egemen olan 'mekân' unsuru dağ imgesiyle bütünleşmektedir. Bu imge, 17. ve 18. yüzyıllardan başlayarak özellikle 20. yüzyıl yazınında sıkça kullanılmıştır. Thomas Mann'ın *Büyük Dağ* adlı eseri bu konuda önde gelen başyapıtlardan sayılmaktadır.³⁰⁸ Mahmure Kahraman, Edgü'nün romanlarındaki dağ imgesiyle doğanın insana üstünlüğünün altı çizilirken, dağın insanın ruhunu biçimlendiren yanının vurgulandığını da söyler. Ona göre; *dağlar yaşlıdır, dağlar bilgedir, dağlar yalnızlıktır, dağlar çiledir, dağlar dilsiz ustalardır insana sessizliği öğreten, "dağlar susmayı bilenlerin, susarak öğrenen ve ölenlerin lahiti"dir, dağlar susmaya giden yolu bilir, denizler ne denli konuşkansa, dağlar o*

³⁰⁸ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.41.

denli suskundur, dağlar ufkun önüne set çeker; dağlar sesleri ufkun boşluğunda dağıtmaz, toplar geriye gönderir.³⁰⁹ Dağlar, güçlülük, kalıcılık ve dayanıklılığın simgesidir. Yer ile gökyüzünü birleştiren zirveleri tüm bakışları ve etkiyi üzerine çeker.³¹⁰

Mekân imgesi doğanın insana üstünlüğünü gösterdiği gibi bunun yanı sıra dağın insanın ruhunu biçimlendiren yanını da vurgular. Nitekim dağlar, yaşlı, yüce ve bilgedir. Aşılmaz gibi görünen heybetiyle insana gücünü kanıtlar gibidir. Sessizliği ve yalnızlığı da çağrıştıran dağ imgesi susarak öğrenenlerin sığınağı gibidir. Bu anlamda her iki romanda da önemli bir görevi üstlenmiştir. Ufuksuz kentlerin aşılmaz seti gibi sesleri de ufkun boşluğunda dağıtmadan geri gönderir. Mahmure Kahraman denizler nedenli konuşkansa, dağlar o denli suskundur, diyerek bunu kastetmiştir. Ayrıca dağ imgesi insana güçlülük, kalıcılık, dayanıklılık sıfatlarını da kazandırmaktadır.

Bu iki romanda kahramanın aşılamaz gördüğü dağlar aynı zamanda onun yabancı olduğu bu köydeki sığınağıdır. Kışın karlı günlerinde ardında doğan ayın ışığında tüm heybetiyle gerçeği olanca berraklığıyla duyumsatır. Bu gerçekler kahramanın sustuğu soruların hepsine birer cevap gibidir.

Mekânın fiziksel görünümü zihninde geçmişe ve geleceğe dair birçok duygu uyandırmaktadır. Ve tüm bu hislerin kaynağını, Pirkanis'in ıssızlığının onda yalnızlık ve yabancılık olarak yansımaya bağlamaktadır.

Başka yerlere gitme arzusu aynı zamanda aidiyet duygusundan uzaklaşma çabasını da içerir. Kahraman mekân olarak hiçbir yere ait olmayı istemez. Nitekim bir yere ait olmak o yerin tüm kurallarını da kabullenip kendi hayatına uygulamak demektir. Bireyin uzağa hasreti, onun ruhsal değişime ve gelişime duyduğu özlemin de habercisidir. *Kimse*'de başkişi sürekli nereden geldiğini, neden orada olduğunu ve nereye gideceğini sorgular, kendi iç sesleriyle diyaloga girer.

Nerden geldim buraya? diyor Birinci Ses.

³⁰⁹ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.41

³¹⁰ Mahmure Kahraman, *age.*, s.41

Nerden geldik buraya? diye yankılıyor aynı soruyu İkinci Ses.

(...) Başka bir yere kaçabilirdik, diyor İkinci Ses.

Sıcak bir yere. Bir adaya, ya da bir çöle, diyor Birinci Ses.

Adada dalgalar var gece gündüz, diyor İkinci Ses. Çöldeyse kum fırtınaları.

Bir ormana sığınabilirdik, diyor Birinci Ses.

Rüzgârda konuşan ağaçları dinlememişsin belli, diyor İkinci Ses.

Öyleyse burası iyi, diyor Birinci Ses.

İyi mi, kötü mü, bilmiyorum, diyor İkinci Ses. Burdayız bildiğim bu.³¹¹

Sonuç olarak pusula en azından şimdilik dağı işaret etmektedir. Ve iç seslerin diyalogundan da anlaşıldığı üzere yine her iki romanda da mekân, dağ imgesiyle birleşmiştir. Sığınılan yerin güçlü, eski ve korunaklı oluşu kahramanı burada olması gerektiğine ikna etmektedir. Onun geçmiş yaşantısında hep kaçtığı, uçsuz bucaksız denizlerin olduğu ufuksuz kentlerdir. Adına uygar kentler denilen bu yerlerde kalabalık insanların çıkardığı sesler ile bir ormanda rüzgârda ağaçların çıkardığı uğultuyu bir tutmaktadır. Bu yüzden bir ormanda değil, sessizliğin ve nefessizliğin hâkim olduğu, yer ve göğün birbirine en yakın olduğu bu dağ başındadır.

Kahramanın içinde süregelen istek hep başka yerlere gitme arzusudur. Tıpkı Hakkâri'de olduğu gibi gideceği tüm yerlerde oranın insanını, yaşayışlarını tanıdıkça kendini bulmak amacındadır. Mahmure Kahraman'ın da söylediği gibi bu istek bir nevi aidiyet duygusundan uzak olma çabasını da içerir. Kahramanın uzağa olan hasreti onun ruhsal olarak değişimine, olgunlaşmasına duyduğu ihtiyaç ve özlemin de göstergesidir. Bu sebeptendir ki kahraman *Kimse* romanında sürekli neden burada

³¹¹ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.16.

olduğunu ve bundan sonraki zamanlarda nereye gideceğini iç sesiyle sorgulamaktadır.

Eğer *O*, Pirkanis' in, Hakkâri'nin sorunlarına ya da gerçeklerine eğilmek amacıyla yazılmış bir roman olarak düşünülürse, belki pek yüzeysel, hatta acemice bulunur; ama kabul etmek zorundayız ki böyle bir yaklaşımın önce kendisi yüzeysel ve acemicedir. Hiç kuşku yok ki bir "köy romanı" ile karşı karşıya değiliz. Romanda kentlinin bu "on üç haneli, yüz on dört nüfuslu dağ köyünün" koşullarını "yadırgadığına" ilişkin bir imleme bulunmadığı gibi, Batıcı bir sevecenlik ya da bilecenlik de taşlanmamış. Sadece dillerini bilmediği insanlar arasında yaşayacağını bilincinde olduğunu vurgulamaktadır yazar...³¹²

Altıok'un da belirttiği gibi *O* romanını sadece Pirkanis'in ve Hakkâri'nin sorunlarına ya da gerçeklerine eğilmek amacıyla yazılmış bir roman olarak düşünemeyiz. Roman bir köy romanı tarzında da yazılmamıştır. Romanda kentlinin bu dağ köyünün koşullarını yadırgadığına ilişkin herhangi bir ibare de bulunmaz. Hakkâri'nin zorluklarından ziyade öğretmenin onda gördüğü tüm gerçekler düş ile harmanlanmıştır. Öncesinde yabancı olduğu bu köyün ve yaşayışın sonraları nasıl bir çarkın üzerinde olduğunu kavramış ve köyün insanların gerçeklerini en hafifletilmiş şekilde düşselleştirerek okura sunmuştur. Çünkü kahraman köydeki insanların baş etmeye çalıştığı zorlukları en gerçek haliyle gözlemlemiştir.

Öğretmenin köyün insanların dilini bilmeyişinden doğan iletişimsizlik ile mücadelesi üzerinde özellikle durulmuştur. Dillerini bilmediği bu insanların arasında onları anlayabilmek için uğraş vereceğinin bilincindedir. Fakat bu durum da onu karamsarlığa düşürmez. Çünkü o burada yaşayabilmek için ona uygun görülen öğretmenlik mesleğini yaparken de öncelikle onların dilini öğrenirken kendi dilini de onlara öğretmeyi amaçlayacaktır. Böylece ortak paylaşımlar için her iki tarafa da aracı olacak iletişim ağı kurulmuş olur.

³¹² Füsun Altıok, "Roman Roman İçindir", *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 312, Eylül 1977, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.260.

Öğrenci ve öğretmen olarak onların dilini öğrenebildiğince öğrenecek, kendi dilini de onlara öğretebildiği kadar öğretecektir. Füsun Altıok'a göre, "bu sorun romanın eksenini sayılabilir." Bu dil ayrılığı romana kesinlikle etnik bir boyut olarak katılmaz. *Dünyaları çizmekte, belirlemede kullanılır. Pirkanis'teki dünya ile öte yandaki dünyanın karşıtlığını ve öte yandaki dünyadan her nasılsa Pirkanis'e savrulmuş birinin bu karşıtlığı yaşantıya dönüştürmesini anlatmak için özellikle seçilmiş ve anlamlandırılmış bir zemindir.*³¹³ Öğretmen burada "sürgün, kazazede bir denizci" olduğunu söyler. Yine de pek kesinliği olmayan bu durumda kesin olan tek şey; nedeni bilinmeyen, belki de belli bir nedeni olmayan sürgünün gerçeklikle gerçeksizlik arasında gide gele yaşandığıdır, der Altıok.³¹⁴

Ferit Edgü Pirkanis'teki dünya ile öte yandaki dünyanın karşıtlığını gerçeklik ve düşsellik kavramları içerisinde belirtmektedir. Öğretmenlik görevi boyunca buradaki insanların dilini öğrenebildiği kadar öğrenecektir. Fakat Füsun Altıok'un da belirttiği gibi bu etnik boyutta bir dil ayrılığını göstermez. Öğretmen onların dünyasını anlamlandırabilmek için dillerini öğrenmek ve kendi dilini de onlara öğretmek için görevlidir. Kahramanın buraya gelişi romanın başından itibaren nasıl olduğu belirsiz bir sürgün olarak nitelendirilmiştir. Öğretmen köyde olduğu süre zarfında tutsağı olduğu bu belirsizliği, henüz yabancı olduğu kendi benliğini sınayarak aşmaya çalışacaktır.

Yine de bazı zamanlarda kahraman iç sesiyle konuşmaktan sıkılıp bir insan sesine özlem duyar.

Sıkılıyor musun diyor? İkinci Ses.

Sıkılmak değil, diyor Birinci Ses. Sıkılmayı çoktan unuttum.

Bu, bir sese olan—

Bir sese olan ne? Diye soruyor İkinci Ses.

İhtiyaç, diyor Birinci Ses.

³¹³ Füsun Altıok, "Roman Roman İçindir", *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 312, Eylül 1977, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, s. 260, 261.

³¹⁴ Füsun Altıok, *agm.*, s. 260, 261.

Ne sesine olan ihtiyaç? diyor İkinci Ses.

İnsan sesine, diyor Birinci Ses.³¹⁵

Burada da insan vardır fakat hiçbirinin dillerinden anlamaz. Bu sebeple oluşan yalnızlığın çaresi yoktur. Nitekim buradaki insanlar onun dilinden anlasalar bile manevi olarak onu tatmin edebilecek bir anlayışa sahip kitlenin yokluğu yine onun kendi kabuğuna çekilmesine sebep olacaktır.

İşte buna şaşım diyor, İkinci Ses.

Şaşılacak ne var? Diyor Birinci Ses.

İnsan... burda... bu dağ başında da var insan... insan sesi, diyor İkinci Ses.

Bu insanların dilinden anlamıyorum ki, diyor Birinci Ses.

Hangisinin dilinden anlıyorsun? diyor İkinci Ses.

Cevaplamıyor bu soruyu Birinci Ses.³¹⁶

Kahramanın bu dağ başında bir başına kalmaktan duyduğu bunalımı zaman zaman ne kadar yoğun bir şekilde hissettiğini görüyoruz. Bu durum bir insan sesine olan muhtaçlığın başka bir şeyle kıyaslanamayacağı bir çaresizliktir. İnsanın insana muhtaçlığı elbette ebedidir. Fakat kahramanın iç sesiyle yaptığı bu konuşmadan da anlaşıldığı üzere buradaki insanların dilinden anlamadığı gibi geçmiş yaşantısında iletişim kurmak zorunda kaldığı insanların da dilinden anlamadığı aşikârdır. Kendi kendini sorgularken de bu durumu açık etmiştir. Dolayısıyla geldiği kentlerdeki insanların dilinden de anlamadığından bu dağ başına sığındığı bir gerçektir. Sadece on üç haneli ıssız bu dağ köyünde geldiği yerlerdeki yabancılığın aynını yaşamaktadır. Yaşadığı hem iletişimsel hem de mekânsal anlamda yalnızlığa bağlı bir yabancılık duygusudur.

³¹⁵ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.15.

³¹⁶ Ferit Edgü, *age.*, s.15.

Köyün küçük ve nüfusun az oluşu, yaşam ve etkinlik alanlarının darlığı, çeşitliliğin azlığı, hareketsizlik ve iletişimsizlik korkular yaratır. Bu tekdüzelik köy(lü) grubunda bebek ölümlerinin bile sarsamadığı bir kabulleniş halinde derinleşmiştir. O'da buna, yabancılık, yalnızlık, sürgünlük duyguları eklenir: ancak romanda doğa betimlemelerindeki güneş, gün ışığı ve aydınlık gökyüzü vurgulamaları aslında O'nun güçlü bir egosunun ve başa çıkma yollarının olduğunu okura duyumsatır. Başka yer ve mekânlar olduğunu düşlemekten ve bunu çocuklara öğretmekten vazgeçmeden bulunduğu yere alışmayı öğrenmeye çalışır. Bu anlamda O'nun kişiliği, yaşam alanının bir parçası olarak biçim kazanmıştır. Bu, farklı bir kültürün özelliklerini hem özümleyen hem değiştirmek isteyen bir gezgin-aydın kişiliğidir.³¹⁷

Pirkanis'in on üç haneli küçük, ıssız ve dağınık yerleşme halinde oluşu iletişimsizliği kaçınılmaz kılar. Bu durum kahraman üzerinde de bazı kaygılara ve korkulara sebep olur. Oranın coğrafyasına henüz yabancı olan kahraman, soğuktan donarak ölmekten, aç kalmaktan, köpekler ve ya kurtlar tarafından parçalanmaktan korkar. Köydeki bu kanıksanmış tekdüze yaşam insanı, aslında çaresi olan ama bazı yetersizlikler sebebiyle çeşitli hastalıklar sonucu ölenlere karşı bir kayıtsızlık ve kabulleniş haline sokmaktadır. Çaresizlik ve umutsuzluğun yanı sıra bir de yalnızlık, yabancılık ve sürgün olma duyguları eklendiğinde işler içinden çıkılmayacak bir hal alır.

Her şeye rağmen romanın birçok yerinde vurgulanan doğa betimlemelerindeki güneş ışığı, aydınlık gökyüzü vurgulamaları ile kahramanın tüm bu girdabın içinden çıkabilecek güçte bir kişiliği olduğu okura duyumsatılır. Öğretmen umutsuzluğun içindeki bu umudu öğrencilerine de yansıtmaktadır. Roman boyunca her daim hayatı öğretmekle sorumlu olduğu öğrencilerine, onların bu küçük dünyaları dışında başka dünyaların ve yaşamların olduğunu da öğretmekten asla vazgeçmez. Bu şekilde kahramanın kişiliği de bulunduğu mekânın biçimini alır.

³¹⁷ Suna Arslan, *Türk Romanında Mekânsal Öge ve Mekânsal Davranış*, 1. Basım, Gece Kitaplığı, Ankara 2014, s.137.

Suna Arslan'ın da söylediği gibi, o bulunduğu bu yeri zamanla hem kabullenip öğrenir hem de değiştirmek isteyen bir gezgin/ aydın rolüne bürünür. Bunu yaparken bu mekânı asla eleştirmez, yermez ve gelişmiş hiçbir yer ile kıyasa gitmez. O'nun amacı sadece burayı içindeki her şeyle birlikte anlamak ve kendini bulmaktır.

Kimse romanında kahraman Pirkanis'e gelmeden önce başka bir kente de uğradığından bahsetmektedir. *Nasıl geldik buraya diyor Birinci Ses. Ansiyacaksın, ilk durak, göl kıyısındaki kentti. Uçakla varmıştık oraya.*³¹⁸ Kahraman “inanılmaz büyüklükte, masalsı, zümrüt gibi parlayan bir gölü” tarif etmektedir. İsmi verilmeyen bu kentin Van, gölün de Van Gölü olduğu anlaşılmaktadır.³¹⁹

Van'a ikinci gelişi trenle olmuştur. Ve bu kez yanında askerlerle iki günlük bir yolculuk sonrasında gölün karşı kıyısına varmıştır. Yine önceki gelişinde kaldığı otelde kalmıştır. İlk gelişinde bir turist gibi kentin her yerini gezen kahraman ikinci gelişinde coğrafyaya hâkim bir şekilde dolaşmıştır.

Bu kente ilk gelişinde bir pazar yerinde çevresine şaşkın bakakalmıştır. Çünkü çarşı onun için burada yaşayan insanları tanıyacağı, anlayacağı, öğreneceği mekândır.

Demircilerin dövdükleri kilitler, zıvanalar satılıyordu burda. Bakırcılarda ibrikler, taslar. Sonra gaz bidonlarından dönüştürme sobalar. Buğday, un, keçe, kilim, kaputbezi, kaya tuzu, kuru zerdali, petek balı, boş çuval, plastikten çocuk ve büyük insan ayakkabısı (bu iklimde, özellikle önümüzdeki kış aylarında nasıl giyerler bu ayakkabıları?), tüfek, tabanca, mermi, fişek, çakı, bileğitaşı, kara ve kırmızıbiber, bir takım bitki kökleri, otlu peynir, çömlekte yoğurt, yün yatak, yorgan, yastık, battaniye ve her türlü, şimdi ansımadığım, unuttuğum zahire.³²⁰

Kahramanın pazar yerinde karşılaştığı her malzeme ve eşya kendisinin belki de uzun süredir görmediği, duymadığı, kullanmadığı buraya özgü gerekliliklerdi. Bu

³¹⁸ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.89.

³¹⁹ Ferit Edgü, *age.*, s.89.

³²⁰ Ferit Edgü, *age.*, s.92.

malzemelerin her biri buranın yaşantısından izler barındırıyordu. Ve sahip olamadıkları bazı gerekli eşyaların yerine başka eşyaları dönüştürerek eksiklikler gideriliyordu. “Gaz bidonlarından dönüştürme sobalar” vb.³²¹ Bu pazarda gereksiz hiçbir şey yok gibiydi. Her şey gelecek kış mevsimi için hazırlanmış en zorunlu ihtiyaçlardı. Özellikle gıda konusundaki çeşitsizlik de yöre halkının yoksulluğunu gözler önüne seriyordu. Satılan eşyaları incelerken gözü “plastik çocuk ve büyük ayakkabıları” na takılan kahraman, bunların kış mevsiminde nasıl giyileceğine anlam verememiştir.

Bu kentten ayrılıp asıl gideceği Hakkâri kentine otobüsle yolculuğu sırasında 35-40 yaşlarında bir asker ile muhabbet eder. Bu askerin kahramanın “gideceği kentin en uçtaki ilçesinde jandarma komutanlığını ve aynı zamanda kaymakamlığını yaptığını” duyunca çok şaşırır ve bunun nasıl olabildiğini sorar: “Gelenler durmuyor. İstifa edip gidiyorlar. Biz askeriz. Bizde böyle şey yok. Eh, mademki kaymakamsız olmuyor, o işi de biz yapıyoruz.”³²²

Kahraman daha kente varmadan kentin siyasi düzenini de yolda bu askerden öğrendiğinde şaşkınlığını gizleyememiştir. Ona göre bir askerin hem jandarma hem kaymakam olması ne kadar garipse böyle bir ortamda bunun ne kadar gerekli olduğunu kavramak da o kadar zordur. Konuşmanın devamında askerden duyduğu zorlu koşullar gideceği yere dair ipuçları barındırmaktadır. Gideceği kentle ilgileri ilk bilgileri bu askerden almış olur.

Adam kente vardığında vakit akşamdır. Buraya bir kent denilebilir mi bilemez. Nitekim her şey burada oldukça sınırlı sayıdadır. Bir hanı, bir çarşısı, iki aşevi, üç bakkal-zahireci, bir demirci, bir avukat- arzuhalci, bir tuhafiyeci, bir Sümerbank, iki kahve, bir Ziraat Bankası vardır. Dört bir yanı dağlarla çevrili bu kent kayalık, ağaçsız ve oldukça heybetlidir. Özellikle aysız gecelerde korkunç görünmektedir. Evler kerpiçtendir ve dağınık yerleşimdir. Yollarda karşılaştığı insanların fiziksel görünüşleri ve giyinişlerinden sanki bir ‘insan’ ı ilk kez görüyormuş gibi hissetmektedir. İnsanların bacakları poturlu, başları sarılı, bıyıkları

³²¹ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.92.

³²² Ferit Edgü, *age.*, s.93.

sarkık, bakışları ise yeniktir. Onlar da kahramana ilk kez bir insan görüyormuş gibi bakmışlardır.³²³

Kente geldiğinde gördüğü manzara ve kentin sahip olduğu mekânların yetersizliği kahramana oldukça garip gelmiştir. Nitekim burayı bir ‘kent’ tabirine uygun göremez. Kentin coğrafi şartları da gözüne fazla heybetli ve özellikle aysın olmadığı bazı karanlık gecelerde oldukça korkunç görünmektedir. Evlerin çok dağınık ve birkaç yüz tane oluşunu da yine ilgiyle inceler. Burada gördüğü insanlar ve onların görünüşleri de kahramana oldukça yabancıdır. *Yollarda karşılaştığım insanlara baktım. İlk kez görüyordum sanki İnsan’ı. Bacakları poturlu. Bakışları yenik. Başları sarılı. Bıyıkları sarkık. Onlar da bana baktılar. İlk kez bir insan görüyorlarmış gibi.*³²⁴ Onlara karşı da kendisi bir yabancı konumundadır ve merakla sorgulayan bakışları üzerinde hissetmektedir. Kahraman gerek mekânın yabancılığı gerekse karşılaştığı insanların ilk görünüşlerine karşı duyduğu yabancılığı idrak etmeye çalışmaktadır. Henüz kentle ilk karşılaşması ve buraya dair ilk gözlemleridir.

“Köyde köylüyle savaşımının mekânsal boyutu olan bir başka kişi Halit’tir. Halit’in köyün uzağında yapmaya çalıştığı ev, kişilerin mekânsal düzene karşı duyarlılıklarının tipik örneğidir. “Bir mekânı kullanma hakkına sahip olan kişinin özellik ve nitelikleri o mekânın özellik ve nitelikleriyle özdeşleşmektedir.(...) Kişiler arasındaki ilişkiler, bir anlaşmazlık, bir kişinin mekâna alınmamasıyla yansımaktadır” Romanda Halit, dışlanan bir “öteki”dir ve köyün içinde yaşamasına/ev yapmasına izin verilmemektedir. Halit bu dışlanmaya, evini iki katlı yaparak ve kilit koyarak tepki verir. Bu bir mekânsal dokundurmadır. Çok katlılık ve kapı kilidi, Halit’in içine alınmadığı sosyal grupla arasına mesafe koyma, tepeden bakma tutumudur.”³²⁵

Hakkâri’de Bir Mevsim romanında mekâna yabancılaşan kişilerden biri olan Halit, tepkisini köyün dışında yapmaya çalıştığı ev ile göstermektedir. Halit köydeki mekânsal düzene karşı bir duyarlılık örneğidir. Nitekim onun yapacağı ev, köydeki

³²³ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.94.

³²⁴ Ferit Edgü, *age.*, s.94.

³²⁵ Suna Arslan, *Türk Romanında Mekânsal Öge ve Mekânsal Davranış*, 1. Basım, Gece Kitaplığı, Ankara 2014, s.137.

herkesin çok uzağında ve herkesin evinden farklı olarak kapısında kilidi olan bir ev olacaktır. Romanda Halit dışlanan biridir. Ve bu dışlanmışlık onun üzerinde bir ‘öteki’ psikolojisi yaratmıştır. Köylü ile arasında çıkan anlaşmazlık ve onun köy içerisine ev yapmasının istenmemesi de bu şekilde kendini mekândan yabancılaştırmasına sebep olmuştur. Halit mekânsal olarak toplumdan bağımsızlığını ilan ederek yabancılaştığı insanlara karşı tepkisini yapacağı ev ile somut bir şekilde koyacaktır. Evin, bir kilidinin olması da Halit’in içine dâhil olamadığı köy ve köylüler ile arasına koyduğu mesafenin simgesi durumundadır. Tüm bu içinde bulunduğu psikoloji neticesinde Halit kendini öğretmene daha yakın görmektedir. Öğretmenin de bu köye ve insanlara yabancı oluşu ve bir kimlik arayışında olması Halit’in kendisini onunla özdeşleştirmesinde en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Yaralı Zaman romanında kahraman gece kampta elinde fener dolaşırken gözlemediği şeyleri aktarmaktadır. Kamp yerinde üstlerindeki battaniyeye sarılıp yatmış çocuklar ve kadınlar görmektedir. Erkekler ise dördü beşi bir arada dudaklarında cigara, gecenin içinde ateşböcekleri gibi yanıp sönerik dolaşıp fisilti halinde konuşuyorlardır. Fenerinin ışığı bebeğini emzirmekte olan bir kadının üzerine düşer. Kadın bir eliyle bebeğini kucaklamış, diğer eliyle de memesini tutmuşken ışıktaki şaşkın gözlerle adama bakar, gözlerindeki utanç değil korkudur. Fenerini başka yöne çeviren adam birinin omzuna dokunmasıyla irkilir.³²⁶

“Birisi omzuma dokunuyor. Dönüyorum. Onun da elinde bir fener var.

Soruyor: Birini mi arıyorsun?

Kimseyi, diyorum. Hiç kimseyi. Ya da herkesi.

Gece olmuştur, git yat yabancı, diyor fenerli adam.

Ormanda ya da dağ başında kaybolmuş bir avcı gibi

duyuyorum kendimi.

³²⁶ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s. s.28.

Burda. Bu insanların arasında. Sanki bir avın peşine düşmüş de, av beni dilediği yere götürmüş, sonra izini yitirmiş, şimdi, ne nerde olduğumu, ne nereden geldiğimi biliyorum.³²⁷

Kahraman kendini ormanda ya da dağ başında kaybolmuş bir avcı gibi görmektedir. Burda bu insanların arasında sanki bir avın peşine düşmüş, av onu dilediği yere götürmüş, sonra izini yitirmiş, şimdi ise ne nerde olduğunu ne de nereden geldiğini bilmektedir. Fenerli adam gideceği yöne doğru feneri tutarak nereden gitmesi gerektiğini gösterir ve gerisini ona bırakır.³²⁸

Kamp içinde bir gözlemci ruhu ile gezerek insanların davranışlarını ve onların yüzlerine yansıyan psikolojik hallerini aktaran kahraman, insanların tedirgin ve korku dolu bakışlarını yüzlerinde görür. Kamp içinde dolaşırken rastladığı fenerli adam da aslında kendi iç sesidir. Gittiği her yere götürdüğü benliğini daha da çaresizleştirdiği bu ortamda tutunacak bir dal olarak görmektedir. Böylesine karanlık bir ortamda gördüğü durumların ve şartların arasında çaresizce dolanırken buradan bir çıkış yolu aramaktadır. Belki kendi için, belki de çaresizce buraya sığınmış insanlar için bu yolun arayışındadır. Bu arayışta kendisini ‘yabancı’ olarak niteler. Oraya ait olmadığını farkındadır.

Bir anda kendini bir ormanda ya da dağ başında kaybolmuş bir avcı gibi hisseder. Bu insanların arasında sanki bir avın peşindeymiş gibi hissetmektedir. Karanlığın içinde yönünü şaşırılmış tavırlarını da, avının onu dilediği yere götürüp izini yitirmiş olmasına benzetir. Mekâna da acılarına ve çaresizliklerine de yabancı olduğu bu ortamdan psikolojik olarak da benliğini soyutlayıp kendini yaşananlardan ayrı bir durumun içinde düşünmek ister. Şimdi nerede olduğunu, nereden gelmiş olduğunu ve kimi aradığını bilemez bir vaziyettedir. İç sesi yine adamın yardımına koşar ve gitmesi gerek yönü aydınlatarak ona gösterirken bundan sonra olacakları yine adama ve onun sezgilerine bırakmaktadır.

³²⁷ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.28.

³²⁸ Ferit Edgü, *age.*, s.28.

Gece.

Ateşin çevresinde toplanmışlar.

Bir köşede saklanır gibi, cügaranı yakmış onları dinliyorum.

Biri, Nereye gideceğiz yarın, diye soruyor.

Yanındaki, Gene buradayız, diyor.

Ya öbür gün?

Gene buradayız.

Hep burada kalacak değiliz a, diyor söze başlayan.

Sözüm ona baba ocağına döndük, diyor bir başkası.

Ama nerde baba ocağım? Ne bilem, ne bilem, ne bilem, diyor
öbürü.

Bu ne yazgı! Diyor karşısındaki.

Sonra, yaşlı bir kadın sesi, Yaşıyoruz ya diyor, sen ona şükret.³²⁹

Vahap çeviriyor, ben kafamın içinde yazıyorum.³³⁰

Adam kamp içindeki konuşmalara kulak kabartmıştır. İnsanlar aralarında bugünden sonra nereye gideceklerini konuşmaktadırlar. Ama gidecek başka yerleri yoktur ve burada daha ne kadar kalacakları da belirsizdir. Bu topraklarda yaşayanlarla aynı kökten geldikleri ve geçmişte içlerinden bazıları buradan göç ettikleri için burayı “baba ocağı” gibi görürler. Bu kenti öz yurtları bilmelerine rağmen kendilerini şimdi buraya yabancı hissetmektedirler. Çünkü “baba ocağı” dedikleri bu yerde sığınacakları bir yuvaları yoktur, önceden varsa bile artık kalmamıştır. Ateşin çevresinde toplanan kader ortakları içinde buldukları bu durumu değerlendirirken yaşıyor olmalarına şükredecek kadar ellerinde başka

³²⁹ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.33.

³³⁰ Ferit Edgü, *age.*, s.33.

şansları olmadığını görürler. Nitekim bölgedeki güvenlik sorunu da sınırın ötesindeki durumdan farksızdır. Çaresizce yazgılarına sitem ederlerken içlerinden yaşlı bir kadın sesi onlara, hala yaşıyor olduklarına şükretmeleri gerektiğini hatırlatır. Tüm bu konuşmaları Vahap adama tercüme ederken kahraman da her şeyi belleğine not alır.

Kahraman bölgede birkaç kişinin öldürüldüğünü bunlardan üçünün çocuk beşinin de kadın olduğunu öğrenir. “Bilmezler mi ki öldüren de, bir gün gelir öldürülür.”³³¹ Öldürülenlerin üçünün çocuk beşinin de kadın olduğunu öğrenen kahraman çaresizce bir anda bu dağ başında ne aradığını, hemen çekip gitmesi gerektiğini düşünür. Rehberi, daha işleri bitmediği için gidemeyeceklerini, daha görecekları çok şey olduğunu, bu dağ başında yaşayan ve ölen insanların arasında kalıp onları görmezden gelemeyeceklerini söyler.³³² Tüm bunları saymadan, saptamadan, yazmadan, not düşmeden buradan gidemeyeceklerini adama bildirir. Sonra gecenin karanlığında kurşun pırıltıları ve gecenin sessizliğinde tarayan mitralyözün sesi ve sonrasında oluşan sessizliği dinlerler.³³³

Kahraman her ne kadar bölgede olan bitenlere aşına gibi davransa da herhangi bir çaresizlik ve özellikle de ölüm karşısında yapabileceği hiçbir şey olmadığı için çaresizce oradan gitmek istemektedir. Ölümlere, özellikle de çocukların ölümüne kayıtsız kalamayan kahraman, olanları hazmedemez ve kendini bu yere de olan biten olaylara da yabancı hisseder, gelme amacını unuttur. Bu kez de yine birden fazla insanın ölümüne şahit olup gitmek istemiştir. Fakat rehberi bunun mümkün olmadığını, buradaki insanların bu durumlarını saptamak, kayıt altına almak için burada durmaları gerektiğini söyler. Daha görülmesi gerekenler görülmemiştir.

Ben gördüm. Burda gördüm. Gözlerimle gördüm. Hiçbir yerde görmediğim şeyleri burda gördüm. Dağın taşın yandığını gördüm. Ağaçların kökünden söküldüğünü, damların çöktüğünü gördüm. Haykırışlarını duymamayım diye kulaklarımı tıkadım. Ama gene duydum. Benim haykırışlarım gibiydi. Benim haykırışlarıma benzemiyordu. Burda olmak

³³¹ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.58.

³³² Ferit Edgü, *age.*, s.58.

³³³ Ferit Edgü, *age.*, s.58.

istemezdim. Bunları görmek istemezdim. Ama gördüm. Dünyanın sonu muydu? Sanırım sonuydu. Ama yaşamın sonu değildi. Yaşam kıyametten sonra da sürer. Ben biliyorum. Ben bunu yaşadım. Daha önce de, şimdi de.³³⁴

Kahraman daha önce hiçbir yerde şahit olmadığı olaylara bu coğrafyada şahit olmuştur. Savaşın tüm izleri ve yıkılan bu kentin tüm kalıntıları gözlerinin önündedir. İnsanların haykırıışlarını kendininkilere benzetmiş, sonra bu haykırıışların hiçbir şekilde kendi acılarıyla kıyaslanmayacak çaresizlikte olduğunu kabul etmiştir. Burada olmak istememiştir ama tüm bunlara yine de kayıtsız kalamamıştır. Dünyanın sonunun geldiğini hissettirecek kadar şiddetli bir yıkımın ortasında her şeyi gözlemlemiş ve kayıt altına almıştır.

Daha önce de hayatında kıyameti yaşamış gibi olduğunu söylerken geçmişte bir zaman bu bölgede yaşayıp gördüğü olaylardaki hislerine gönderme yapmaktadır. Her ne kadar bu bölgede olmaktan zaman zaman mutluluk duysa da kendini buralara aitmiş gibi hissetse de bu tür olaylara daha fazla katlanamayacağına inanmaktadır. Yine de tüm bunların yaşamın sonu olmadığını, yaşamın kıyametten sonra bile devam edecekken burada bunca çaresizlik ve yıkımın altındaki insanlar için de devam edebileceğini söyler. Şahit olduğu tüm acılara rağmen kahraman, buradaki insanların hepsi için ayrı ayrı umut beslemektedir.

Mekânsal yabancılaşma çerçevesinde romanları incelediğimizde kahramanların üzerinde psikolojik olarak derin etkiler bırakan Hakkâri gerçeğini görmekteyiz. Fiziksel anlamda da bölgenin coğrafyasının insan ruhunda bıraktığı etkiler gözlemlendiğinde özellikle yaşamı boyunca denize yakın bir coğrafyada bulunmuş bireyler için fazla ıssız ve sessiz oluşunun etkileri de romanlarda belirtilir. Dağ imgesinin yarattığı ıssızlık, aynı zamanda önceki yaşamındaki karmaşık şehir düzeninden kaçmış birey için sığınılacak liman görevini üstlenmektedir. Romanlarda mekânın içindeki toplumsal çevrenin dağınık yerleşmesinden doğan insani ilişkilerdeki kopukluk ve aynı dili konuşamamanın verdiği iletişimsizlik de

³³⁴ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.59.

işlenmiştir. Böylece yabancılaştırmanın bu başlık altında birçok etkisini de görmüş olduk.

4.4. Toplumsal Yabancılaştırma

Toplumsal yabancılaştırma, toplumdan tecrit edilme şeklinde olabileceği gibi çevresinin onu dışlaması şeklinde de olabilir.³³⁵ Yabancılaştırma, kişinin toplumun benimsediği kurallar çerçevesinde yaşamaya ayak uyduramaması ve bundan doğan bir başkaldırı neticesinde toplumdan dışlanması şeklinde olabileceği gibi topluma kendini ait hissedememesi dolayısıyla yabancılaştırması şeklinde de olabilmektedir. Nitekim kişi ya toplumsal kurallara hâkim değildir ya da bunları bilse bile bilinçli olarak karşı gelir. Bu bağlamda toplumsal yabancılaştırma, yabancılaştırmanın önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

Yaşamayı anlamsız bulan kişi topluma adapte olmuş diğer insanlara göre kendini toplumda görev alamayan işe yaramaz bir konumda görür. Tam bu noktada kendi benliğini ve beraberinde toplumsal ilişkilerini de sorgulamaya başlar. Bu duygular da kişide yalnızlık duygusuna neden olur.

Toplumun anlamsız ve köhne kurallarının bireyi kısıtlayarak bunalıma neden olduğunu bireyin de bu sebeple kendini gerçekleştiremediğini belirten 1950 Kuşağı'nda, bireyin özgürlük arayışı sırasında yaşadığı bunalım, toplumla ve toplumsal kurumlarla arasında çatışmalara sebep olmaktadır.³³⁶ Birey topluma başkaldırdıkça çıkmaza sürüklenir ve bu durum onu her yönden etkileyecek olumsuz davranışlara yöneltir.

Birey ait olduğu toplumun sosyolojik kurallarını kendi benliğinde eriterek kimlik kazanır. Erikson'un sosyal psikolojisine göre; bireyin kimlik kavramının

³³⁵ Halime Ünal, *Türk Romanı ve Yabancılaştırma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, s.30.

³³⁶ Hülya Soyşeker, "Kaçkınlar'ın Yaralı Anlatıcıları", *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul, s.51.

özünde, yaşadığı sosyal grup, toplumun içsel tarihi, kültürel birikimi de vardır ve kişilik çoğu zaman toplumun içsel birikimine göre şekillenir. Bu şekillenme sürecinde bireyin kendini tanıması da sosyalleşmedir.³³⁷ Nitekim hayatında doğal ve özgür olmayı amaç edinen insan, toplumun dayattığı anlamsız kuralları reddettikçe toplumla çatışarak yalnızlığı kabullenir.

Mahmure Kahraman, *Hakkâri’de Bir Mevsim* romanında başkişinin dağ köyüne varmadan önce geldiği kentin anlatıldığı bir bölüm “aynı bölgedeki surlarla çevrili, sokakları dar bir ortaçağ kenti” şeklinde tanımlanır. Burasının Diyarbakır olduğu tahmin edilir ve başkişinin sağlık sorunları nedeniyle tam teşekküllü hastanesi bulunan bu kente gönderildiğini söyler. Kente gelmeden önce de kahramanın büyük bir gölü aştığını ve orada konakladığı kentin de Van olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu bölgedeki toplumsal ve ekonomik yapı anlatılırken de takas usulüyle yapılan alışverişten bahsedilir. Unla yünü değiştiren/ yünle bakır kapacak/ çay, peynir ve şeker değiştiren köylüleri seyretmişin. Üretim ve tüketim ilişkilerinin çağdaş dünyadan çok farklı olduğu bu ortamda, sanki ilk çağların yaşam tarzına ait bir tablo sergilenmektedir.³³⁸

Başkişinin Pirkanis’e gelmeden evvel gittiği kentteki toplumsal ve ekonomik koşullar ona tamamen yabancı, en ilkel haliyle devam etmektedir. İnsanlar birçok ihtiyacını takas usulüyle gidermektedir. Buradaki sistem çağdaş dünyanınkinden oldukça farklıdır. Aynı şekilde bir dağ köyü, Pirkanis’te yaşayan insanlar da, kar nedeniyle yollar kapanacağı için, kış mevsiminde gerekli olacak tüm ihtiyaçlarını kent pazarından sağlayıp kış boyunca ulaşımın kesileceği köylerine kapanmaktadır. Her türlü lüksten uzak bu yörede insanlar temel ihtiyaçlarını gidermeye yönelik üstün bir çaba göstermektedir. Her şey uygar dünyanın sahip olduklarından çok farklı gelişmektedir. Uzun kış mevsimi boyunca dünya ile iletişimi kesilen Pirkanis, bu haliyle adeta dünyanın uzağına düşmüş bir ada izlenimi vermektedir.

³³⁷ Biricik, İbrahim, Albert Camus’ nun Yabancı Romanında Kimlik ve Yabancılaşma Problemi <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/220202> s.86.

³³⁸ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkâri’si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.23, 24.

Birinci Ses, bu kente geldiğinde İkinci Ses'in çevreye nasıl şaşkınlıkla baktığını anlatmaktadır. Kentin pazar yerinde demircilerin dövdükleri kilitler, bakırcılarda ibrikler, taslar, gaz bidonlarından dönüştürme sobalar, yün yatak, yorgan, yastık, battaniye kilim, keçe, kaputbezi, boş çuval, plastikten çocuk ve büyük insan ayakkabısı, tüfek, tabanca, mermi, fişek, çakı, bileği taşı, gibi buraya özgü eşyalar görmüştür. Yiyecek olarak da yine buğday, un, kaya tuzu, kuru zerdali, petek balı, kara ve kırmızıbiber, bir takım bitki kökleri, otlu peynir, çömlekte yoğurt, vb³³⁹ gördüğü her şeyi ilgiyle incelemiştir. Kahraman için çarşı demek insan demektir. Kentin çarşısı burada yaşayan tüm insanları gözlemleyebileceği bir mekândır. Ve insanları incelediğinde başlarında poşu, bacaklarında potur, sırtlarında kara yelek gören kahraman, birçoğunun yüzünün de güneş yanığı görmüştür. Hepsi de ilk kez gördüğü bu adama bakıp bazıları da anlamadıkları dilden bir şeyler söylemektedir.

Kente geldikleri ilk gün gittikleri çarşıda, gördüğü her türden eşya ve aletleri ilgiyle incelerken insanların görünüşleri de kahramana oldukça ilginç gelmiştir. Giyinişlerinden, fiziki yapılarına ve bakışlarına kadar her şeylerine yabancı olan kahraman da buradaki insanlara yabancıdır. Ve merak uyandıran bakışları üzerine toplamaktadır. Buradaki her eşya da yine bu kentin şartlarına özgüdür. Kentte yaşayanların hayat şartları içerisinde her daim gerekli gördükleri eşyalardır. Adam onların en gerekli olan bu eşyalarına da yabancıdır. Bu sebeple gördüğü her şeyi hafızasına kazımaktadır. Tüm eşya ve aletler bu kentin onda bırakacağı hatıraların birer parçasıdır. Onların kültürlerini, gelenek ve göreneklerini, yaşantılarının her parçasını tanımasına yardımcı eşyalardır.

Buraya, nerden, nasıl düşmüş olmamın da önemi yok! İster tekneyle uzak denizlerin birinde batıp, kurtulmuş bir kazazede olayım, ister kendimin ya da başkalarının sürgünü, hükümlüsü. İster trenle, ister kağıyla, ister yalınayak gelmiş olayım buraya. Neyi değiştirir? Ben oradaydım, dilinden anlamadığım insanların arasında. Dilimden çok az kimselerin

³³⁹ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.92.

anladığı insanların arasında. Gökyüzüne yakın bir dağ başında. Önemli olan, önemli de değil, gerçek olan, tek gerçek olan buydu. Bunu anladım.³⁴⁰

Buraya nereden ve ne şekilde geldiğinin de artık önemi olmadığını düşünen öğretmen, o anın gerçeğine yoğunlaşır ve dilinden anlamadığı insanların arasında gökyüzüne yakın bir dağ başında olduğunu fark eder. Hem coğrafyaya hem de içindeki insanlara yabancı oluşu, kendi gerçekliğini sorgulama zorunluluğu oluşturmuştur. İnsanların dilini bilmediğini farkına varması da onu psikolojik olarak tedirgin etmiştir. Düş ile gerçek arasında bir yerlerde kararsızlık yaşamaktan içinde bulunduğu durumu bir süre idrak edememiştir. O sebeple sürekli olasılıklar üzerinden iç sesiyle istişare yapmaktadır. Gerçeği idrak ettiğinde buraya gelmiş olduğu aracın da bir önemi kalmaz. Kafasında onu yoran tüm soruların içinde bulunduğu durumu değiştirmeyeceği gerçeğini kabullenmiştir.

Kent. Yeniden.

Kenti çevreleyen dağlara baktım.

Burda da, (köydeki gibi) ufuk yoktu.

Bir denizci için ne büyük işkence. Ufuksuz bir toprak parçası.

Gözlerim alışacak mı bir gün bu görüntüye?

Yürüdüm. Çamura bata çıka.³⁴¹

Bu çetin koşullar altındaki coğrafyada yapacağı ‘öğretmenlik’ görevi kesinleştikten sonra öğretmen, köyden kente inip öğrencilerinin kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamak ister. Kentin görünümü, bir ‘deniz kazası’ sonucu buraya düştüğüne inanan öğretmeni, çevreye karşı oldukça yabancı hissettirir. Çünkü heybetli dağlarla çevrili bu coğrafyada ufuk yoktur. Bu ona oldukça ürkütücü gelen bir durumdur. O engin denizlerin kaptanı iken böylesine keskin ayazın, çamurlu yolların, heybetli dağların görünümüne alışmanın kolay olmayacağını düşünmektedir.

³⁴⁰ Ferit Edgü, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.19.

³⁴¹ Ferit Edgü, *age.*, s.28.

‘‘Bir kaşık pilavdan, bir kaşık yoğurttan aldım. Karşımdaki adamlar bana bakıyorlar.

Bir kaşık pilav -

Karşımdakiler gözlerini dikmiş bana bakıyorlar.

Bir kaşık yoğurt -

Kaşık, bardak gürültüleri de yok. Sessizliğin sesi yalnız duyduğum.

Bir kaşık -

Yemeklerini bırakmışlar. Sandalyelerinde dik oturmuşlar. Gözlerini bana dikmişler. Bir kaşık-... Terlemeye başladım.³⁴²

Öğretmen, kente indiğinden beri herkese yabancıdır fakat herkes onun geldiğini önceden bildiğini söyler. İnsanlar, kendilerine tanıdık gelmeyen öğretmeni incelemeye alınca o da bu kadar ilgiden oldukça rahatsız hissedip oradan ayrılmak ister. İnsanlara olduğu kadar çevrenin yapısına ve hatta yemeklerine dahi yabancı hisseder ve dolayısıyla sorgulayan bakışlar onu bir hayli tedirgin etmektedir. İnsanlara tarafından fiziki olarak nasıl görüldüğü hakkında hiçbir fikri yoktur. Çünkü geğmişi ile birlikte dış görünüşünü de hafızasından silmiştir. Tedirginliği biraz da bu sebeptir.

Öğretmen herkesi tek tip ve renklerdeki kıyafetler içinde aynı bakışlar ile sorgularken onlar ne şekilde görüp de onu bu kadar garip karşılamıştır bilemez. Bu yabancılık, dış görünüşten gelen farklılık olduğu kadar öğretmenin oraya tam olarak bağlanamayışından doğan yabancılık hissiyle birleşince kuvvetli hale gelir. Sonunda bu his kahramana yalnızlık duygusunu da sezdirir. Böylece öğretmen bakışlardan fazlasıyla rahatsız olur ve ortamdan hızla uzaklaşır. Toplumun aynı anda ve aynı tavırdaki bu tepkisi öğretmeni herkese karşı tepkisiz bırakmış ve onlardan çekinmesine sebep olmuştur.

³⁴² Ferit Edęü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.28, 29.

Gürsel Aytaç, roman kahramanının "kendini bulma" şeklinde nitelendirilen olgunlaşma süreci için “değişik ortamda, dilini anlamadığı insanların arasında onların çaresizliğini paylaşmak”, onları anlar duruma gelmekle gerçekleşeceğini savunmaktadır. Bu sürecin de yeni bir dil kavramına ulaşmakla koşut yaşanabileceğini belirtir.³⁴³

Kendimi ararken,

onları/ başkalarını/başka insanları buluyorum.

Ve onları bulurken, yavaş yavaş kedimi bulur gibiyim.³⁴⁴

Hakkâri'de Bir Mevsim romanındaki öğretmen kendi benliğini bulma amacıyla çıktığı bu yolculukta dilini bilmediği bu köydeki insanların arasında zaman zaman onların çaresizliklerini paylaşarak, onları anlamaya çalışarak olgunlaşma sürecini tamamlamaya çalışacaktır. Kahraman algılanan gerçekleri yansıtarak coğrafyadaki çaresizlikten kurtaracak olan umut ışığını özellikle ‘’insan’’ unsurunda aramaktadır. Kahramanın kendini bulmasının yolu başkalarının hayattaki yerini ve görevini bilmesiyle gerçekleşecektir.

Birinci Ses mutluluğunu, sevdiklerini, dostluklarını sürekli olarak yıkan İkinci Ses'i suçlamaktadır. İkinci Ses ise mutluluk, dostluklar ve sevdikleri olsaydı şimdi burada bu dağ başında olmayacağını düşünmektedir. Birinci Ses, rahatlarını bozup bu yerlere gelmelerinden yine onu suçlayıcı konuşmaya devam eder. İkinci Ses ise bu dünyada hiç rahat yüzü görmediğinden yakınmaktadır. Birinci Ses onun bir zamanlar yeryüzünün en rahat adamı olduğunu düşünmektedir. Ve insanlığın nasıl iç savaşı varsa onun da bir iç savaşı olduğunu bu yüzden onu bağışlayıp hoş göreceğini söylemektedir.³⁴⁵

Kahraman iç sesi ile yaptığı konuşmada, onu suçlayarak kendini rahatlatmaya çalışmaktadır. İç sesinin bu dünyada da hiç rahat yüzü görmediğini,

³⁴³ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, 1. Basım, Gündoğan Basım Yayın, Ankara 1990, s.250.

³⁴⁴ Gürsel Aytaç, *age.*, s.250.

³⁴⁵ Ferit Edgü, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015, s.63.

yakındığı anda bir zamanlar yeryüzünün en rahat adamı gibi yaşadığını hatırlar. Eskiden daha rahat bir yaşamı varken tüm sevdiklerine, dostlarına ve mutlu anlarına yabancılaşıp her şeyi ve herkesi kendinden uzaklaştırıp bu yerlere kaçıp gelmesinin bir nevi pişmanlığını yaşamaktadır.

Adam iç sesiyle olan konuşmasından zaman zaman şikâyet etmekte, yorulduğunu ve bıktığını belirtmektedir. Ama bu dağ başında derdini dinleyebilecek ya da derdini anlatabileceği herhangi biri de yoktur. Konuşmak istese insanların dilinden dahi anlamamaktadır. İkinci Ses, bu serzenişe karşılık insanların dillerini zamanla öğrendiklerini söylese de Birinci ses, öğrendiklerinin yalnızca sözcükler olduğunu söyleyerek bunun dert anlatmak ya da dert dinlemek için yeterli olmadığına inanmaktadır. İkinci ses, şimdiye kadar kendi dillerinde de hep kuru ve kopuk sözcüklerle konuştuklarını bunun da gerçek bir anlaşma olmadığını düşünmektedir. Birinci Ses de ona hak verince İkinci Ses telkine başlar. Zamanla dağlar, taşlar, otlar ve kuşlarla da konuşmaya başlayacaklarını buraları da anlayıp her anlamda onların dillerinden konuşmayı öğreneceklerine inanmaktadır.³⁴⁶

Zaman zaman kendisiyle konuşmaktan da yorulan adam, Pirkanis'te yaşayanların dilini bilmeyişinden duyduğu yalnızlığı derinden yaşamaktadır. Bazen de dil bilmenin dahi burada yaşayan insanların acılarını, dertlerini ve tüm hayat koşullarını anlamalarında yeterli olmayacağını düşünmektedir. Nitekim öğrenilen sadece bir dilin sözcükleridir. Fakat onların tüm duygularını ve düşüncelerini sezineleyebilmenin yolu burada kalıp bir yaşantı ortaklığı geçirmekle mümkün olacaktır. Zamanla yabancı olduğu bu toplumu onun öz değerleri ile benimseyecek ve tüm anlarına ortak olabilecektir.

Çünkü anlamak bir ortak dil gerektirir. Ortak dil ise, ortak yaşam/ ortak bilgi/ ortak birikim/ ortak düş, kimi yerde, ortak düşün demektir. Ortak değilse bile, yakın/ benzer/ gibi. Ama diyebilirsin ki, Bana yabancı olanı anıyorum ben. Öyleyse yolun açık olsun.³⁴⁷

³⁴⁶ Ferit Edgü, *age.*, s.71.

³⁴⁷ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.13.

Ortak dil; ortak yaşam çerçevesindeki birikmişlik, yakın bilgi düzeyi ve tüm bunların sonucunda kurulan düşler ile oluşur. Yani ortak dil ve yaşantı olmayan bir çevrede barınabilmek imkânsızdır. Bu durum eğer birebir ortaklığı sağlamayacaksa da benzer bir şekilde olmalıdır. Karşılıklı anlaşmayı sağlayan en önemli esas benzeşmeyi sağlamaktır. İletişim tüm bu değerlerin ortak paydada kaynaşmasını sağlayacak en önemli araçtır. Öğretmen Hakkârî’de bu durumu bizzat yaşamış ve tecrübe etmiştir. Oradakilerin diline, kültürüne, yaşayışlarına yabancı olsa da kendi dilini öğrettiği gibi onların dilini de öğrenerek ortak bir yaşam kurabilmiştir. Bu şartları sağlayamayan ne o coğrafyayı ne de insanların zorlu yaşam mücadelesini anlayabilir. O, bir dili öğretmenin zaman alacağını bildiğinden doğacak kopukluğu en aza indirmek adına onların dilini öğrenmeyi öncelikli amaç edinmiştir. Böylece onları anlamış ve kendi dilinden de karşılık olabilecek sözcükleri onlara öğretebilmiştir.

Ayıp değil çıldırmak, bu dağ başında, bu yalnızlıkta bu ufuksuz topraklarda, bu ıssızlıkta, bu kadınsızlıkta. Ya dayanmaya, dayatmaya vermiş olduğumuz söz?

Biz çıldırırsak burdakiler ne yapsın?

Biz dediğin kim? Burda yalnızsın?

Biz dediğim, ben ve içimdekiler. Ve dışardakiler. Ve ölen bebeler.

Öğretmenin tüm bu haykırıları bu kentin ıssızlığına, yalnızlığa ve ‘ufuksuz’ diye nitelendirdiği bu topraklara, kadınsızlığa alışmamak ve bunların yoksunluğuna yabancı bir kişinin verdiği mücadeledir. Bunun yanı sıra buraya bu kadar zorluğa katlanmak için belki de gönüllü gelmiştir. Yabancı olduğu bu kentin tüm zorluklarına göğüs germesi konusunda kendi kendini telkin etmektedir. “Biz” diye bahsettiği hem kendi benliği hem de kendi benliğine yoldaş bellediği içesidir. Onlar çıldırdıysa bu coğrafyadakilerin ne durumda olduğunu tahmin etmek çok da zor değildir. Yani kahraman her ne kadar bu yaşamı hatırlamasa da geçmişinde buradan çok farklı şartlar içinde daha rahat bir yaşam sürdüğünün farkındadır. Bu

farkındalıkla yoksunluklar içinde çıldırırsa bu köyde ve coğrafyada yaşayan tüm insanlara haksızlık edeceğini düşünür.

Yalnızdım.

İçimde büyüyen bir boşluğun içinde yalnızdım.

Miğde bulantım içinde yalnızdım. İnceden bir yağmur başlamıştı

Kasama, yüzüme düşen yağmur taneleri

kızgın bir demire düşer gibiydi.

CizCizzCizz!³⁴⁸

Gürsel Aytaç, *Hakkâri'de Bir Mevsim* romanının IV. alt bölümün sonunun, roman kahramanının başlangıçtaki durumunu saptaması bakımından da önemli olduğunu söylemektedir. Ona göre; "yalnızlık" temasından yola çıkarak "öğretmek-öğrenmek" evrelerinden geçen kahramanın "gerçek hayat bilgeliğine" ulaşabilmesi romanın ilk basamağını oluşturur.³⁴⁹ Ferit Edgü, romanında bir insanın olgunlaşma sürecini işlemektedir. O'nun Pirkanis köyündeki gelişimi, Thomas Mann'ın Hans Castorp'unun Davos sanatoryumunda yaşadığı gelişimini çağrıştıracak niteliktedir.³⁵⁰ Her ikisi de, alışlagelmiş gelişim romanlarından farklı olarak gelişimlerine çocuklukta değil, gençlik döneminde başlamış ve "bilgelik" sayılabilecek bir aşamaya gelip "hayatın anlamını" kavrayarak olgunlaşma sürecine girmişlerdir.³⁵¹

Roman kişisi O, Pirkanis Köy'ünde kaldığı süre boyunca oradaki öğrencilere öğretmenlik yaparken kendini, hem öğreten hem öğrenen konumuna koymuştur. Ayrıca dilini bilmediği köydeki insanlarla olan iletişimsizliğini ders verdiği çocuklarla aşmaya çalışmaktadır. Edgü bu bağlamda romanında öğretmen üzerinden bulunduğu topluma yabancı olan bir insanın olgunlaşma sürecini işlemiştir. Gürsel Aytaç, yazar ve romanıyla ilgili yaptığı bu açıklamada *Hakkâri'de*

³⁴⁸ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, 1. Basım, Gündoğan Basım Yayın, Ankara 1990, s. 235,236.

³⁴⁹ Gürsel Aytaç, *age*, s.235, 236.

³⁵⁰ Gürsel Aytaç, *age.*, s.235, 236.

³⁵¹ Gürsel Aytaç, *age.*, s.235, 236.

Bir Mevsim'i Thomas Mann'ın bir romanıyla karşılaştırarak aralarında bazı benzerlikler kurmuştur. İkisinde de ana karakterlerin hayatın anlamını kavramayla sonuçlanan bir olgunlaşma sürecinden geçtiklerinin altını çizmiştir.

Hakkâri'de *Bir Mevsim* romanında “Kapı” sözcüğünün art arda kullanıldığı bölümler, “kapı” larla yaratılan mekânsal psikolojiyi ve O'nun ruh durumunu yansıtmaktadır.³⁵² *Başla sonu gelir, dedi bilge muhtar. Ve önümdeki kapıyı gösterdi. Açılan kapıdan içeriye bir göz attım: İçi örümcek ağlarıyla dolu bir oda. Karanlık. Bir kapının eşliğinde buldum kendimi.*³⁵³

*Nicedir burada kendimi arıyorum kapısının önünde kapısını açıp evine girmek için karanlıkta yitirdiği anahtarını arayan, bulamayan, çıldıran, kapısını kıramayan, bir çaresiz, bir garip kişi gibi burda, tanımadığım insanlar arasında.*³⁵⁴ Pirkanis köyünde insanlar kapılarına kilit vurmazlar böylece herkes birbirinin evine kapıyı açarak girebilmektedir. Bu durum karşısında kahraman özel alanının ihlal edildiği düşüncesine kapılır. Nitekim romanda da görüldüğü üzere iç sesleri ile durumları değerlendirirken bir anda kapı açılır, içeriye bir başka kişi girer ve düş ile gerçeğin çakışmasına sebep olur. Aynı zamanda çok fazla tekrar edilen kapı sözcüğü ile mekânsal bir psikoloji içerisinde ‘O’ nun ruh hali yansıtılmıştır. Kahraman karanlığın içinde yitirdiği benliğini bulmanın peşindedir. Uzun zamandır kendisine yabancı olan bu mekânda, benliğini bulma çabasını, evinin önünde anahtarını kaybedip çaresizce arayan kişiye benzetir. Bu arayışı bir sonuca bağlayamadığından çıldırma boyutuna gelmekte ve kabuğunu da düşündeki o kapısını da asla kıramayan bir çaresiz gibi umutsuzca yeniden yabancı olduğu bu memleketteki yine yabancı olduğu insanların arasına dönmektedir.

Kirkbir yaz.

Yazıyor: 401.

Dur, diyorum.

³⁵² Suna Arslan, *Türk Romanında Mekânsal Öge ve Mekânsal Davranış*, 1. Basım, Gece Kitaplığı, Ankara 2014, s.129.

³⁵³ Suna Arslan, *age.*, s.129.

³⁵⁴ Suna Arslan, *age.*, s.129.

Öbür çocuklara dönüyorum. Doğru mu yazıyor?

Hep bir ağızdan bağıyorlar: Doğruuu!

Peki, yüz yaz. diyorum. Yazıyor: 100

Yüzbir yaz, diyorum. Yazıyor: 1001

Anladım. Bir yanlışlık değil söz konusu olan. Bir başka mantık.³⁵⁵

Roman kahramanının yaşamakta olduğu olgunlaşma sürecinde bu, belli bir aşamadır. Bulunduğu çevrede, alışık olduğundan çok farklı hayat şartlarının hüküm sürdüğünü, bunun doğal sonucu olarak da orada yaşayanların hayatı başka türlü algılayıp başka bir mantıkla iş gördüklerini anlamasıdır söz konusu olan. "Görevi gereği" bu mantığı değiştirecek, kendine göre doğru olduğunu düşündüğü mantığı öğretmeye çalışacaktır.

Alışık olduğundan çok farklı hayatlar süren bir köyde yaşamak zorunda kalan öğretmenin şahit olduğu sahneler zaman zaman onu şaşırtmaktadır. Aytaç'ın romandan alıntılacağı örnekte görüldüğü üzere, çocukların sayı sayma konusunda yaptıkları yanlışlıktan başka bir mantık diye bahseden öğretmen, durumun eleştiricisi olmak yerine yapıcı bir tutumla bu duruma 'bir başka mantık' olarak bakabilmiştir. O'nun çevreyle olan iletişimini giderebilmesine çocukların kendi dillerinde öğrettikleri kelimelerle katkı sağlaması gibi öğretmenin görevi de bu mantığı değiştirmek kendi mantığını onlara öğretebilmektir.

Fotoğraf uygarlık demek. Tüm uygarlıkların üstüne sıçtığım burda, bu uygar aygıtı al, bul buluştur, içine filmini yerleştir, objektifini ayarla, karanlık odaya gir, binlerce metrekairelik fotoğraflar bas, siyah beyaz, binlerce metrekaire büyüklüğünde, kesilip yan yana yapıştırıldığında, zavallı bir insanlık freskini oluşturacak olan fotoğrafları yolla, yalnız sana bunu öneren sevgiline değil, tüm tanıdıklarına, tüm insanlara, uygarlığın ortasında yaşayan tüm insanlığa yolla ki duvarlarını bu güzel görünümle, bu çağdaş

³⁵⁵ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 105.

fresk kaplasınlar ve içinde buldukları durum için Tanrılarına yatıp kalkıp şükretsınler, adaklar sunsunlar.³⁵⁶

Gelen mektupların birinde kendini öğretmenın sevgilisi diye tanıtan kişi, bulunduğu yerleri fotoğraflamasını yazmıştır. Bazı durumların bu şekilde anlatılamayacağını düşünnen öğretmen, fotoğraf çekme eyleminin uygar medeniyetlerin işi olduğunu düşünür ve bu durumdan nefret ettiğini söyler. Binlerce metrekarelik fotoğrafları bastıktan sonra kesip yan yana yapıştırdığında oluşacak zavallı bir insanlık freskini gören her uygar insanın, acıyarak bakma ihtimali öğretmeni sinirlendirir. Ona göre; fotoğraf, yaşananların üzerindeki tüm duyguları donuklaştırır ve derinliğini bozar. Ve asla gerçek duyguları yansıtamadığı gibi coğrafyanın zorluklarına da bir hakaret gibidir. Öğretmen tüm uygarlıklara karşı bir sitem halindedir ve onların konforlu yaşamları içerisinde, bu coğrafyada yaşayanların duygularını, çektikleri türlü sıkıntılarını anlamalarını imkânsız bulmaktadır. Sevgilisinin bulunduğu yerden gönderilen bir fotoğrafa bakıp acıılmaktan başka bir tepki veremeyeceği düşüncesi öğretmeni sinirlendirmektedir. Uygarlığın esiri olmuş o beyinlerden uzakta oluşuna ve bu coğrafyaya ne kadar yabancı olsa da buranın insanlarını anlayabilişine sevinir.

Kahramandan orada olduğu süre boyunca çocukların eğitimi dışında, sağlık sorunlarında olduğu kadar köylülerin aralarındaki sosyal problemler için de yardım istenmiştir. Bu durumlar içerisinde köydeki bazı gelenek ve göreneklere de denk gelmiş ve duruma oldukça şaşırmıştır. Kahraman, karşılaştığı olay üzerine şunları söyler: Hiç kuşkusuz bir kez birinin bozması gerek töreyi. Ama buna bir yabancı neyler?³⁵⁷ Muhtar, töre gereği karısı Zazi'nin üzerine kuma getirmektedir fakat karısı buna kesinlikle razı değildir. Bu sebeple Zazi, bir yabancı da olsa bilirkişi olarak gördüğu öğretmenden yardım ister. Ondan muhtarla konuşup üzerine kuma getirmemesi için ikna etmesini bekler. Törelere bihaber olan öğretmenin bu olayda ne gibi bir etkisinin olacağını bilmediği için nasıl davranacağını da bilemez. Zaten en başından beri hem olaya hem de kişiler arası ilişkilere oldukça yabancıdır. Zazi, bir

³⁵⁶ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.80.

³⁵⁷ Ferit Edgü, *age.*, s.155.

kişinin bile töreyi bozmada etkili olacağını düşünse de, bunun gerçekleşmesinde töreye yabancı bir öğretmenin işlevi yeterli olur mu bilemez.

*Sizler, karın üstünde yalınayak yürüyüp ölmeyenlerdensiniz. Biz, bir kış boyu, yufka ekmek, otlu peynir, bulgur pilavı yiyip, çay içerek yaşayamayız. Bizim meyvelerimiz, sebzelerimiz, etlerimiz vardır. Bütün bunları aradaki ayrımı göstermek için söylüyorum çocuklarım, beni yanlış anlamayın.*³⁵⁸ Öğretmen işlediği son dersinde öğrencilerine öğütler verirken gitmek zorunda olduğundan da bahseder. Çünkü kendisi buralara ait olmadığından tüm kış yaşadığı gibi hayatı boyunca aynı yaşam tarzını sürdürebilecek durumda değildir. Başka bir yerden gelmiştir ve oradaki hayat buradaki kadar zorluklar ve imkânsızlıklarla dolu değildir. Şimdilik nereye gideceğini bilmesede gitmek zorunda olduğundan bahseder. Ona artık buradaki görevinin bittiğini söyleyen müfettişe, gidecek yerinin olmadığını söylemiştir. Bu coğrafyaya ne kadar uyum sağlasa da yaşadığı her şey, henüz hatırlamadığı doğasına aykırı bir durumdur. Yine de o kendini bulmak için tüm alışkanlıklarından ve konforundan vazgeçmiştir.

*Romanın ikinci kişisi olan Halit de yabancı oluşundan ve işlediği suçtan kaynaklanan bir dışlanma ve “ötekilik” psikolojisi içindedir, ancak onun bir kaçış, arayış düşü yoktur. O'nun gitmesine yardımcı olmakla yetinir. Romanda, Halit'in çatışmalı ruh hali işlediği suçun farklı gerçekliklerde anlatılması yoluyla okura duyumsatılmıştır.*³⁵⁹ Halit, birileri tarafından kaçakçılığa sürüklenmiştir ve bir cinayete teşebbüsten suçlu durumdadır. Fakat birileri tarafından korunduğu için çok fazla hapis yatmamıştır. Halit'in suçunu bir şekilde öğrenen öğretmen onu ve vicdanını zaman zaman sorgulamaya tutup olayların aslını ve azmettiriciyi Halit'in ağzından öğrenmeye çalışmıştır. Halit, bu tür işler ile uğraştığı ve aslen başka köyden olduğu için Pirkanis köyündekiler tarafından dışlandığını hissetmiş dolayısıyla kendini hiçbir zaman bu köye ait hissedememiştir. Zaten çoğunlukla ailesini burada bırakıp uzak köylere gidip oralarda çalışmaktadır. Zamanla suçunun etkisiyle bir dışlanma ve “ötekilik” psikolojisine bürünmüştür. Yine de bir kaçış

³⁵⁸ Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.188, 189.

³⁵⁹ Suna Arslan, *Türk Romanında Mekânsal Öge ve Mekânsal Davranış*, 1. Basım, Gece Kitaplığı, Ankara 2014, s.124.

yahut arayış hali içinde değildir. Romanda kahraman ile sohbetleri dışında sonlara doğru O'nun köyden gitmesine yardımcı olmakla yetinir. Romanda, kahramanın yanı sıra Halit'in de köyüne ve köyünün insanlarına yabancılaştığı çatışmalı ruh hali aktarılmaktadır.

Hocam, öldürürsün sen adamı. Bunca adam ölüyor yeryüzünde, suçsuz günahsız bebelerimiz ölüyor. Sen bunlar yerine elin iki Acem deyyusuna dert ediyorsun.³⁶⁰ Halit, işlediği cinayeti "emir kulu" olarak yerine getirdiğini, kendisini öksüz ve yetim olarak büyüten ağasına karşı çıkmasının doğru olmayacağını anlatırken sosyal bir dram, suç ve ceza kavramlarının da mutlak olamayacağını ortaya koyuyor:³⁶¹

Öğretmenin öğrendiği bu olayın aslı; Halit'in geçmişinde manevi olarak borçlu olduğu kişi tarafından ona işletilen suçu, yine kendi oluşturdukları hukuk ve adalet ilkeleriyle halletmeye çalışmalarıdır. Halit bir adam öldürmüştür ama bu suçuna kendince bir kılıf bularak vicdanını bu yolla susturmaya çabalamaktadır. Ona göre dünya üzerinde zaten birçok insan ölürken hatta köydeki bebekler bile hiç yoktan ölürken iki Acem'in ölmesi çok da dert edilecek bir şey değildir. Fakat öğretmen olayları farklı açılardan Halit'e anlattırarak onun kendi kendisiyle hesaplaşmasını istemektedir. Yine de yabancı olduğu bu köyün kurallarına da yabancıdır ve olaylar karşısında insanların verdiği tepki ya da tepkisizlik de yine yabancı olduğu bir durumdur. Halit kendi deyimiyle bir "emir kuludur" ve kendisini yetimken alıp büyüten ağasına minnet borcu için bu cinayeti işlemiştir. Aytaç'ın da belirttiğine göre; öğretmen, olay karşısında köydeki insanlar için suç ve ceza kavramlarının da mutlak olamayacağı sonucunu çıkarmıştır. Onlar dış dünyaya karşı bir nevi ördükleri duvarlar ile kendi adalet, toplumsal ve ahlak kurallarını da koyup bu şekilde yaşam sürmeye alışmış her durumu içselleştirebilecek bir tepkisizliğe ulaşmışlardır.

Uzatmalı şöyle dedi bir soru üstüne öğretmene: Burda, gelen gelir, alan alır, vuran vurur, vurulan ölür. Kim vurdu? diye sorarsın. Kimse bilmez.

³⁶⁰ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, 1. Basım, Gündoğan Basım Yayın, Ankara 1990, s. 249.

³⁶¹ Gürsel Aytaç, *age.*, s.249.

Herkes bilir. Hiçbiri ağzını açıp söylemez. Bırakırsın. Çünkü vuranı bir başkası vurur. Diyeceksin ki, Peki hukuk nerde, kanun nerde? Dağın hukuku, kanunu da bu, öğretmen.³⁶²

Uzatmalı diye tabir edilen, köyleri dolaşıp bayram armağanı yiyeceklerini toplayan kişidir. Öğretmen, adam öldürüp -tanık olmadığından- hapisten çıkan Halit'in durumunu, yani ondan gizledikleri gerçeği sonunda öğrenir ama buraların kanununu da bu şekilde kabullenmek gerektiğini düşünür. Çünkü Uzatmalı'nın söylediklerine göre; biri cinayet işlerse ve bunu herkes bilse dahi sorgu sual edildiğinde kimse bir şey söylemez. Dolayısıyla olayın üstü kapanır. Bu durumda bu dağ başında, kimsesiz terk edilmiş bu köy ve bunun gibi nice köylerde de adalet bu şekilde insanların vicdanına göre işlemektedir. Bir nevi insanlar kendi kanunlarını kendileri oluşturmuş gibidir. Bunda baskı ve tehdit unsurları etkindir. Öğretmen, bu olayda Halit'in başından geçenleri dinleyip olayı farklı şekillerde kurgulayarak onu bir şekilde sorguya çekmiş, aslında zorla öldürmek zorunda kaldığını da öğrenmiştir. Yine de bu kanunsuzluk, onun ahlak anlayışıyla uyuşmadığından olayın altında yatan sebepleri kurcalamaktadır. Burada da öğretmenin bulunduğu coğrafyanın ve onun kendince koyup uyguladıkları kurallara uymak için çabaladığı görülmektedir. Nitekim öğretmen, bu coğrafyanın sadece yaşam koşullarına değil kanunlarına da yabancı olduğunu görür.

Bir köprüde durduk. Cipten inip köprüyü tutan Teğmene yaklaştım. Kendimi tanıttıktan sonra, köprünün karşı yakasında toplanmış insanları gösterip sordum:

Onlarla konuşabilir miyim?

Dillerinden anlıyor musun?

Hayır, dedim.

Öyleyse nasıl konuşacaksınız, dedi Teğmen. Onlar da sizin dilinizi bilmiyor.

³⁶² Ferit Edgü, *Hakkâri'de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s.153.

Yanımda rehberim var, dedim, cipin arkasında oturan Vahap'ı göstererek.

Teğmen Vahap'a doğru baktı.

Konuşun, dedi. Ama köprünün bu yakasındakilerle.

Karşıdakilerle konuşmak yasaktır.³⁶³

Toplumsal yabancılaşmanın etkilerini gördüğümüz Edgü'nün son romanı *Yaralı Zaman*'da da kahraman, Halep katliamından kaçanları, sınır boylarına yerleştirilenlerin yaşam şartlarını, psikolojik durumlarını ve bundan sonraki akıbetlerini düşünüp sorgulamak istemektedir. Bölgenin güvenlik noktasında ilgili birimlerden izin alarak insanlarla konuşmak istediğini söyler. Teğmen buradakilerin dilini bilmeden konuşamayacağını söylediğinde yanındaki çevirmenini göstererek duruma müdahale eder. Fakat bu kez de köprünün diğer yakasındakilerle değil sadece bu yakasındakilerle konuşmaya izni olduğunu öğrenir. Tüm kısıtlamalara rağmen adam bu bölgede dilini bilmediği insanların halinden anlama mücadelesi içindedir. Ve bunun için de elinden gelen her yolu denemektedir.

Burda bizi yargırlar mı diyor aralarından biri.

Burda sizi neden yargılasınlar, diyorum.

Sınırı geçtik, diye.

Sınırı daha önce de geçmiyor muydunuz, diyorum.

O zamanlar başkaydı, diyor öbürü.

Kimse yargılamaz sizi. Burda kendi yurdunuzdasınız, diyorum.

Ne dedin, diyor Vahap.

Korkmamaları gerektiğini söyle onlara, diyorum.

³⁶³ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.16.

Bu dağlarda korkmadan yaşanır mı Beyim, diyor Vahap.

Doğrusun Vahap, diyorum. Ama korkarak da yaşanmaz.

Karşımdaki iki dağlı, konuşmamızı anlarmış gibi gülüyorlar birlikte.³⁶⁴

Kaçıp gelenlerden biri bu topraklardaki akıbetinden endişe duymaktadır. Bu durumla ilgili adam ve Vahap'a sınırı geçmelerini suç olarak görüp burada yargılanmaları gibi bir ihtimalin olup olmadığını sorar. Adam ise burada kendi yurtlarında olduklarını dolayısıyla kimsenin onları yargılamayacağını söyler. Bu tehlikeli bölgede korkarak da korkmadan da yaşamının imkânsız olduğunun herkes farkındadır. Bu sebeple birbirlerini yine de telkin etme girişimindedirler. Yargılanma ihtimalinden korkan adam her ne kadar burada yaşayan insanlar ile aynı kökene sahip olsa da sınır ötesinde yaşıyor oluşu onu buraya yabancı kılmıştır, bölgenin insanlarına yabancı olduğu kadar ülkenin kanunlarına da yabancıdır. Bu sebeple de sınırı geçmiş olmalarının bir suç teşkil etmesinden endişe duymaktadır.

Toplumsal yabancılaşma başlığı altında incelediğimiz *Kimse, Hakkâri'de Bir Mevsim, Yaralı Zaman* romanlarındaki başkahramanların Hakkâri'de bulunduğu farklı zamanlarda insanların yaşayışları ve birbirleriyle olan ilişkilerini gözlemlediğini görmekteyiz. Bu süreçte kahraman, o coğrafyaya özgü etkileri de fark etmiştir. Önceki yaşamında görmediği bazı toplumsal kurallar ile karşı karşıya kalınca bunlar arasındaki bağlantıları da sorgulayarak her yönüyle yabancı olduğu bu coğrafyanın ilişkilerindeki “kendi başınlık” ları çözmeye çalışmıştır.

4.5. Kültürel Değerlere Yabancılaşma

Kültürel yabancılaşma da yine mekân içindeki toplumu ilgilendiren bir yabancılaşma türüdür. Zaman içerisinde toplumsal değerler, insanlar üzerindeki

³⁶⁴ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.30.

etkilerini yitirir. İnsanlar böylece toplumla benzemekten herhangi bir paylaşımda bulunmaktan kaçınır ve kültürel değerlere de yabancılaşır. Bireyin yaşadığı mekânda bağlı bulunduğu değerlere ve kültürlere ilgisi yok olunca toplumda üzerine düşen görevleri yerine getirmeye inancı da kalmaz. Bu da onun kendine, çevresine hatta dünyaya yabancılaşmasına sebep olur.

Pirkanis köyünün öğretmenine göre en büyük sorun, ortak bir dilin olmayışıdır. Ne oradaki insanlar onun dilini, ne de o, onların dilini bilir. Ama sorun, bunun da ötesindedir. Konuşulan dil aynı olsa, sorun ortadan kalkacak mıdır? Bu soruya yine roman içinde, öğretmenin Hakkâri'de rastladığı Süryani kitapçı açıklık getirir: İnsan bildiği, ya da bildiğini sandığı bir dilde yazılmış birçok kitabı da anlamayabilir, öyle değil mi?³⁶⁵ Anlamanın şartı ortak dilden çok, benzer ilgi ve bilgi düzeyini oluşturabilmektir. Bu sağlanmadığı takdirde yalnızca farklı dilleri konuşan insanlar arasında değil, aynı dili konuşan insanlar arasında da iletişim, bir sorun haline gelir.

Pirkanis'de öğretmenin yaşadığı dil sorunu, şartlar istediği gibi oluşsa da aşılabilecek düzeyde değildir. Orada yaşadığı zaman içerisinde iletişime girdiği köylülerle dahi onu tatmin edici bir sohbet yaşamamıştır. Romanda bu sorunun belirsizliği Mahmure Kahramana göre, Süryani kitapçı karakteriyle vurgulanır. İnsanların birbirini anlamasının şartı ortak dilden çok ortak ilgi ve bilgi birikimidir. Bu sağlanamadığı takdirde aynı dili konuşan insanlar bile iletişimsizliğe sürüklenecektir. Romanda öğretmenin durumu tam da budur. Köydeki insanlarla aralarındaki iletişimsizliğin nedeni, onların dilini bilmemesi değildir. Yaşayış farklılıkları, toplumsal ve kültürel değerlerin farklılığı ve daha önce geldiği kültür ile bağdaşamamasıdır. Öğretmenin tüm bu şartlara yabancı oluşu ve karşılıklı paylaşımın azlığı anlaşmayı zorlaştırmaktadır.

Hakkâri'de Bir Mevsim romanının alt bölümü olan "İlk Ders" başlığında, kahramanın aradığı "başka hayat", kendisinin yüklendiği görevi de sezdirecek

³⁶⁵ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkâri'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.82,83.

yapıdadır. “Çocuklar odaya doluştular.” Cümlesi ile başlayan bu bölümde temel sorun ortak dili bularak anlaşmayı sağlamaktır.³⁶⁶

Çocuklar kendi dillerinden konuşuyorlar aralarında ve yazıyorlar

Yazsınlar

Sözcüklerini

ortak sözcüklerimizi öğreneceğim onlardan.

O sözcüklerle konuşmaya çalışacağım onlarla.

O sözcüklere yenilerini ekleyeceğim.³⁶⁷

Çocukların, öğretmenin dilinde bildikleri elli kelime vardır. Bunlar romanda alt alta sıralanıp okuyucunun dikkatine sunulur. Üçü dışında hepsi isim olan bu kelimeler, Pirkanis’deki hayatı çeşitli boyutlarıyla sezdirecek niteliktedir. fiil olarak “ölmek”, sıfat olarak “kuru”, zamir olarak “gibi” kelimesi vardır.³⁶⁸ Gürsel Aytaç’a göre; bu bölüm romanın en ustalıkli bölümlerindedir. Burada okuyucu, öğretmenin yanı sıra öğrenmek isteyen, iletişim kurmaya çabalayan, yalnızlığını iç monologlarla gidermeye çalışan bir öğretmen görmektedir.

Aytaç’ın da belirttiği gibi *Hakkâri’de Bir Mevsim*’de öğretmenin aradığı “başka hayat” ona köyün muhtarı tarafından verilen öğretmenlik görevinde saklıdır. Bu görev sayesinde kendi dilini bu coğrafyanın çocuklarına öğretecek ve bu sayede onların dilini de öğrenecektir. Kahraman burada hem öğretmen hem öğrenci durumunda olmaktan memnundur. Çocukların kullandıkları kelimelerden onların yaşayışları ile ilgili ipuçlarını öğrenmektedir. Nereden ve nasıl geldiği hakkında şüpheleri olduğu gibi kim olduğunu da bulma çabasında olan öğretmenin “başka hayat” arayışı hem benliğini bulmasını hem de henüz yabancı olduğu bu köydeki hayata alışmasını sağlayacaktır. Bu alışmanın gerçekleşmesinde en önemli faktör de

³⁶⁶ Gürsel Aytaç, “Ferit Edgü’nün Romanı: O”, *Yazko Edebiyat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:21, Nisan 1982, İstanbul, s.86.

³⁶⁷ Gürsel Aytaç, *agm.*, s.86.

³⁶⁸ Gürsel Aytaç, *agm.*, s.86.

elbette “dil”dir. Öğretmen ortak dili bulmaya çalışarak çevreyle olan iletişim kopukluğunu azaltacak böylece bu yabancılaşma az da olsa giderilecektir. Yukarıdaki romandan alınan bölümde, öğretmen çocuklara kendi dillerinde kelimeler yazmalarını söylemiş, onlarla konuşabilmek için ne kadar kelime bilgileri olduğunu da böylece çözmeye çalışmıştır. Kahraman, çocuklarla iletişim kurarak onların dünyasında yalnızlığını yenmeye çalışırken iç monologlardan yararlanır.

Yaşamın böylesine durağan olduğu bir şehirde, insanların gün içerisinde dâhil olduğu her tür yaşamsal faaliyetler de birçok yönden eylemsizdir. Öğretmen okulda çocuklara hesap ve Türkçe öğretirken, kendisi de onlardan bir şeyler öğrenir. Bunun yanı sıra yokluk ve çaresizlik içindeki köylü, her konuda bilirkişi gibi gördükleri öğretmenden yardım beklemektedir. Bu yardım bazen, salgın hastalıktan ölmek üzere olan çocukları tedavi ettirmek olabileceği gibi, bazen de bir muska yazmasını istemektir. Köylünün bu çaresizliği karşısında, öğretmen de çaresizdir ama insanların birbirini anlama çabası sonuçsuz kalmaz. Çünkü herkesin her bakımdan eşit olduğu koşullar, ortak bir paydada buluşmalarını sağlar. Camus’un “umutsuzluk susar” sözüne inat, ortak yaşam mücadelesi az sayıdaki sözcüğe rağmen yavaş yavaş ortak dili bulmaya çalışmakla birlikte iletişimi kurmaya yeter ve umut bitmez.³⁶⁹

Yabancı olduğu bu köyde insanların çeşitli umutsuzluk ve çaresizliklerine şahit olan öğretmen, yaşamın böyle durağan bir şekilde işlediği yerde tüm eylemleri anlamlandırma çabasıdadır. Öğretmen köydeki çocuklara öğrettiklerinin karşılığında onlardan da birçok şey öğrenir. Zaman zaman yokluk ve çaresizlik içerisindeki köylüler öğretmenden sağlık konusunda, bir doktordan bekledikleri gibi yardım beklerken, bazen de onu bir muska yazabilecek âlim biri gibi görmektedir. Onların bu beklentileri bazı durumlarda öğretmeni zor durumda bıraksa da o, olayları anlamak için elinden geleni yapmaktadır. İletişimi ancak bu şekilde sağlamlaştıracağıının farkındadır. Öğretmenin anlaşmayı sağlama çabası, bu kadar az sözcüğe ve anlamlandırmakta zorlandığı olaylara rağmen iletişimi bir şekilde kurmasını sağlar.

³⁶⁹ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.84.

Bu dünyaya yabancılık çeken kahraman, belleğini zinde tutmak için düşlere sığınır. Düşündeki odada duvarda ve yerde duran eşyalar kullanmak için değil sadece dekor amaçlıdır. Halı ve kilimlerle kaplı, duvarların aralarında altın varak yaldızlı eski birkaç İstanbul işi çerçeve vardır. Köşede eski bir yel değirmeni asılıdır ve yerde, yan yana dizilmiş çeşitli boyda ve yapıda havanlar, (tunç, tahta, mermer.. Roma, Selçuk, Osmanlı, İtalyan...) ortada Masif meşe uzun masa vardır. Stil: Rönesans. Yapı: İngiliz gibidir. Doğu'dan batıya uzanan bir yelpaze içinde, çeşitli uygarlıkların ürünleri aynı mekânda toplanmıştır. Yerdeki halı da “yumuşak yer yer dökülmüş, eski” de olsa ana niteliğini koruyan bir Konya halısı şeklinde betimlenir. Mahmure Kahraman, geleneksel el sanatlarından halı ve kilimlerin Anadolu'da hala üretilmekte olduğunu ve “her yörenin dokumasının kendine özgü renkleri ile simgesel motifleri” olduğunu söyler.³⁷⁰

Kahramanın düşünde görüp bahsettiği bu odadaki döşeme stili bir müzeyi anımsatır. Daha önceden belli bir yaşam zevkiyle döşenen bu oda, modern yaşama biçiminden sıkılıp geleneksel ve eski olana yönelmeyle farklı bir şekilde döşenmiş gibidir. Anadolu da iz bırakmış medeniyetlerin yanı sıra Batı kültürünü simgeleyen medeniyetler de anılmadan geçilmez. Nitekim eşyaların eskiliği onların maddi ve manevi değerini artırdığı gibi tarihi derinliğini de ortaya koymaktadır. Batı ile Doğu'nun sentezi şeklinde oluşmuş bu odanın dekoru onun daha önce karşılaştığı kültürlerden daha eski ve tarihi değere sahiptir.

Yaralı Zaman romanında kahraman, darmadağınık yerleşim bölgelerinden geçerken uzakta, kayaların arasında birbiriyle hiç ilişkileri yokmuş gibi yitmiş köyler, mezralar ve kömler görür. Belli belirsiz görünen yollar sanki tüm bu köy, mezra ve kömleri birbirine bağlamak yerine ayırıyor gibidir. Nereye ulaştığı belli olmayarak kıvrılan bir patika ona bir labirenti anımsatır. Sonrasında gördüğü ise tek tük ağaçtan başka bir şey değildir. Tüm bu yerleşim yerlerinin niçin birbirinden kopuk olduğunu, bir arada yaşamadıklarını merak etmektedir. Bölgeye birlikte geldiği çevirmeni Vahap, bu yerdeki insanların bir arada yaşamayı sevmediğini söyler. Dağ başında gördüğü bir ine benzeyen evlerden herhangi birine girse içeride

³⁷⁰ Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü'nün Hakkârî'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.21.

erkeğini bekleyen bir kadınla karşılaşacağı gibi bir köşede bebek ağlayışı, korkular ve zarar vermemesi için eve gelen kişiye yalvarışlar da duyabilecektir. Vahap, adama bu bölgedeki herhangi bir evin manzarasının genel çerçevesini bu şekilde çizmektedir.³⁷¹

Kahraman, yıllar sonra tekrar geldiği bu doğu şehrindeki insanların ilişkilerine, birbirlerinden uzak yaşayışlarına, korkularına ve çaresiz bekleyişlerine yeniden tanık olmaktadır. Bölgeye Vahap adında bir çevirmenle birlikte gelmiştir. Dilinden anlamadığı insanlarla iletişimi, Vahap yoluyla sağlayacaktır. Buranın bölge halkının evlerinin birbirinden uzak yapılmış olması, aralarındaki yolların ve patikaların bile yıllardır kullanılmıyormuş gibi birbirinden kopuk ve belli belirsiz oluşu adamın dikkatini çekmiştir. İnsanların bu denli iletişimsizliği ve bir arada yaşamak istemeyişlerini sorgulamaktadır. Vahap'tan bu bölgedeki insanların bir arada yaşamayı sevmediklerini öğrenir. Vahap, insanların her an bir kaygı ve korku içinde olduklarına dikkat çeker. Hemen hemen her evde aynı kaygı baş göstermektedir. Adam, bölgedeki yerleşme şekillerine ve bu kopukluğa yabancı olduğu kadar insanların yaşam tarzlarına da yabancıdır. Bambaşka bir kültürün içindedir. Ve bu kültüre ait insanların dahi birbirine yabancı, kendi kabuğuna çekilmiş olduklarını görmektedir.

“Başlık parası”, Doğu'nun geleneksel yaşamına özgü geleneklerden biridir. Evlendirilecek kız için damat adayından karşılık olarak alınan para ya da malın miktarı, iki aile arasında yapılan pazarlık sonucu belirlenir. *Kimse*'de bu konuya ayrıntılarıyla değinilir. Belli bir süreliğine görevli olan öğretmen, Muhtar Ağa'nın kızına söz kesilirken, böyle bir pazarlığa şahit olmuştur. Önce gelin ve damadın sağlığı, güzelliği ve yeteneklerine karşılıklı övgüde bulunulur. Zaman zaman eşya satın alır gibi pazarlık kızıdır ve erkek tarafı fiyatı düşürmeye çalışır. Başkışı eve dönünce, içinde bir eziklik duygusuyla pazarlığın devam ettiğini düşünür. Tanık

³⁷¹ Ferit Edgü, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016, s.15.

olduğu bu olayı anlatırken kadınların bir eşya gibi alınıp satılması, kiralanması, satışta pazarlık edilmesine karşı eleştirel bir tutum sergiler.³⁷²

Özellikle doğuda ve günümüzde de birçok kırsal kesimde bir gelenek olan “başlık parası” evlilik öncesinde tarafların anlaşma sonrasında belirlediği maddi bir ödemedir. Aslında başlık parası, evlenecek erkeğin veya onun akrabalarının kız babası veya akrabalarına yaptığı, toplumlara göre değişen hukuksal ve toplumsal uygulamaları içeren hediye niteliğindedir. Bu ödeme genellikle, para, hayvan (sığır, at, keçi vs.) çeşitli süs eşyaları veya törensel değerler gibi şeylerdir.³⁷³ Ama birçok antropolog ve bazı toplumlarca kadına biçilen maddi değer küçültücü bir harekettir. Romanda da hayatında belki de ilk kez böyle bir duruma şahit olan kahramanın, kadının bir eşya gibi alınıp satılması, pazarlık meselesi edilmesi içine dokunur. İş daha aşağılayıcı boyuta getiren ise iki aile arasında ‘başlık parası’ için yapılan kıyasıya pazarlıktır. Öyle ki pazarlık sırasında gelin ve damat hakkında sağlık, güzellik ve yetenekleri doğrultusunda övgülerin sunulduğu bir ortam bile oluşturulmuştur. Bir eşyanın meziyetlerini över gibi yapılan bu konuşma kahramana göre, başta insana biçilen değerın göstergesidir. Bu değer bir maddi ödeme ile karşılaştırılmayacak kadar aşağılayıcı bir eylemdir. Bazı durumlar söz konusu olduğunda bu gelenek hoş görülse dahi romanda yazar bu durumu eleştirel bir tutum ile ifade etmiştir.

Bu başlıkta ele aldığımız kültürel yabancılaşmada toplumsal yaşamın devamlılığını sağlayan değerler bütünü içerisindeki kültürel değerlere olan yabancılık ele alınmıştır. Kahraman, her üç romanında da Hakkâri’de yaşadığı süre boyunca karşılaştığı olay ve durumlar neticesinde gelenek ve göreneklerin ürünü tüm davranışları, olumlu ya da olumsuz sert eleştiriler yapmadan bir gözlemci ruhu ile kayıt altına almıştır. Kahramanın daha önce yaşadığı bölgedeki kültüre de yabancı hissetmesi onu farklı arayışlara yönlendirmiştir. O, baskı altında hissettiği toplum ve onun sahip olduğu kültürden uzaklaşıp geldiği bu şehirde aynı yabancılığı hissetmiştir. Bu kaçışta ona kazanım sağlayan şey ise önceki yaşadığı toplumda

³⁷² Mahmure Kahraman, *Ferit Edgü’nün Hakkâri’si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011, s.26.

³⁷³ Mahmut Tezcan, “İlkel Toplumlarda Başlık Parası Geleneği”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/496/5898.pdf> s.415.

kendini ait hissetmediği değerleri burada gözlemleyerek tanımaya çalışması olmuştur.

SONUÇ

İkinci Dünya savaşı siyasi, sosyal, toplumsal her alanda olduğu gibi edebiyatta da ifadesini bulmuştur. Avrupa’da doğan ve savaşın etkisiyle gücü artan varoluşçuluk ve sürrealizm gibi akımlar Türk edebiyatında da pek çok eserde kendini göstermiştir. Dönemin yazarları bu akımların temalarından olan bunalım, kaçış, yabancılaşma, umutsuzluk, ölüm, yok oluş, endişe, korku, ötekileştirme, çaresizlik gibi temaları edebiyatımıza taşımışlardır. Bu genel durum içerisinde artan “bohem” yaşama arzusu da aynı nedene bağlanabilir. Bu dönem aynı zamanda Türk nesrinin kabuğunu kırıp içerik, tema, biçim bakımından zenginleştiği bir zamana denk gelir.

Ferit Edgü de İkinci Dünya Savaşı’nın etkilerinin sürdüğü sosyal ortamda yazın hayatına adım atarak 1950’li yılların en üretken yazarlarından olmuştur.

Varoluşçu bir çizgide eser veren Edgü, 1950’li yılların bireyin iç yalnızlığını, bunalımını, korkularını, kendine, mekâna ve topluma yabancılaşmasını eserlerinde işlemiştir.

Varoluşçuluğun çok çeşitli türlerde ve vasıtalarda karşımıza çıktığını biliyoruz. Biz bunlar arasında yabancılaşmanın üzerinde durduk.

Ferit Edgü’nün *Kimse, Hakkâri’de Bir Mevsim, Yaralı Zaman* romanlarında tespit edebildiğimiz ilk yabancılaşma türü “kendine yabancılaşma” olmuştur. Edgü’nün *Eylül’ün Gölgesinde Bir Yazdı* romanında yabancılaşma kavramına bir gönderme tespit edemediğimizden bu roman çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

Çalışmamızda ele aldığımız yabancılaşma türlerinden kendine yabancılaşmada bireyin kendine ve kendi dışındaki her şeye karşı yabancılaştığını ve modern dünyaya başkaldırdığını görüyoruz. Ferit Edgü’nün romanlarında kısıtlanmış benlik yabancılaşma ile çıkış yolu bulur. Böylece ulaşılan yeni durum ve varlık da olgunlaşma olarak tanımlanır. Edgü, Pirkanis’te ona rehberlik eden Süryani kitapçı sayesinde “O” adını verdiği olgunlaşmış haline ulaşır.

Romanlardaki iç seslerin kurduğu diyalektik yapı kaçış yolunun anahtarını verir. Böylece kişi yabancılaştığı beninden, kurguladığı benin güvenli, huzurlu ortamına kaçar.

Psikolojik yabancılaşma ise; bir nevi hastalık olup benliğin ikiye bölünmesi sonucunda kişinin araya sıkışması demektir.

Kendi benliği ile çelişen kişi ne tam eskiden kopar ne de tam yeniye ait olur. Ona hâkim olan umutsuzluk ve bunalım kendini unutmasına neden olur. Bu nedenle kendini yeniden tanımlamak ve yeniden kurgulamak ihtiyacı hisseder. Bunu sağlamak için de yeni ortamlara doğru yolculuğa çıkar.

Ferit Edgü'nün içinde bunaldığı mekân adeta onun ölümünü hazırlar hâlbuki benlik yaşamak ister. Bu nedenle bu mekândan kaçıp yolculuğa çıkarak kendine soyut veya somut yeni bir mekân ve mekânlar aramaya başlar. Ulaşacağı veya ulaşmayı hayal ettiği mekân yeni benliğinin nefes alabileceği özgür ve huzurlu bir mekân olacaktır.

Toplumsal ve kültürel yabancılaşma, yaşanan hayat ve pratikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Dil, örf, adet, gelenek ve görenekler, inanç yapısı, toplumdan üreyen kültüre ve kültürün ait olduğu topluma yakınlık ve uzaklık duymanın sebebidir.

Uzaklık hisseden kişi yavaş yavaş doz artımı ile yabancılaşır veya bildiği bir ortamdan hiç tanımadığı ortama birdenbire düşen bir kazazede gibi başlangıçta yaşadığı şok ile içinde yaşadığı topluma ve kültüre yabancı olduğunu fark eder.

Birincisi ardından yolculuğu getirir ama ikincisi kalarak yabancılaşmanın giderilmesi için diyalog, öğrenme, kabul etme, aynileşme merhalelerinden geçerek yabancılaşmanın ortadan kalkmasıyla sona erer. Edgü'deki işlem burada bitmez. O, kültürel, psikolojik ve kişilik olarak gelişmeyi benliğin olgunlaşmasını kazanılmış her safhadan sonra yeni bir safhaya yönelmekle bulacağına inanır. Eskilerin, arayışla yola düşme veyahut da sürekli gurbete çıkma olarak tanımladıkları bu şark anlayışını

Edgü batıdan gelen varoluşçuluk ile birleştirerek kafkaesk romanlarında dile getirmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Edgü'nün otobiyografik bu romanları yaşam üzerinde ve Avrupa ile paralel olarak düşünmesinin ve derinleşmesinin yanı sıra kendi kültürüne de hiç yabancı olmadığını gösterir.

KAYNAKÇA

Akyıldız, Hüseyin, Dulupçu, Murat Ali, “Kavramsal ve Diyalektik Süreç Olarak Yabancılaşma”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/195001>

Akyıldız, Hüseyin, “Bireysel ve Toplumsal Boyutlarıyla Yabancılaşma” <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/195217> .

Altıok, Füsün, “Roman Roman İçindir”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 312, Eylül 1977, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Arı, Zeliha, *Ferit Edgü'nün Öykü ve Romanlarında Anlatım Teknikleri*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2008.

Arslan, Suna, *Türk Romanında Mekânsal Öge ve Mekânsal Davranış*, 1. Basım, Gece Kitaplığı, Ankara 2014.

Aytaç, Gürsel, *Edebiyat Yazıları 2*, 1. Basım, Gündoğan Yayınları, Ankara 1991.

Aytaç, Gürsel, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, 1. Basım, Gündoğan Basım Yayın, Ankara 1990.

Aytaç, Gürsel, *Edebiyat Yazıları 1*, 1. Basım, Gündoğan Basım Yayın, Ankara 1990.

Aytaç, Gürsel, “Ferit Edgü'nün Romanı: O”, *Yazko Edebiyat Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:21, Nisan 1982, İstanbul.

Baş, Selma, *Türk Hikâyeciliğinde Yabancılaşma (1950- 1980)*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Van 2003.

Biricik, İbrahim, “Albert Camus'un Yabancı Romanındaki Kimlik ve Yabancılaşma Problemi” <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/220202>

Boynukara, Hasan, *Modern Eleştiri Terimleri*, 1. Baskı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ofset Baskı Tesisleri, Van 1993.

Bozdemir, Özkan Ali, “Yazının Anlatım Yolları”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan-Mayıs 2018, İstanbul.

Çetişli, İsmail, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Genişletilmiş 2. Baskı, Kardelen Kitabevi, Isparta 1998.

Çüçen, A.Kadir, *Varoluş Filozofları*, 1. Basım Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015.

Deveci, Mutlu, *Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek*, 1. Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.

Deveci, Mutlu, “Ferit Edgü’nün Romancılığı ve Romanlarında İzleksel Yönelimler”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan Mayıs 2018, İstanbul.

Deveci, Mutlu, “Ferit Edgü’nün Öykülerinde Kendiliğe Çağrı ve Uyanış İzleği”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Sayı: 51, Ankara 2008.

Deveci, Mutlu, “Ferit Edgü ile Sanat, Edebiyat ve Dil Üzerine Bir Söyleşi”, <http://www.edebiyathaber.net/ferit-edgu-ile-sanat-edebiyat-ve-dil-uzerine-bir-soylesi/>.

Duman, Faruk, “Çakır’ı Yazmamak”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul.

Dündar, Leyla Burcu, “Paris’ten Pirkanis’e Bir Direniş Biçimi Olarak Yazmak Eylemi”, *Notos Dergi*, Sayı 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul.

Dündar, Leyla Burcu, “Kimse’de Kimlik ve Kimliksizlik”, *Adam Sanat Dergisi*, Sayı:184, Mayıs 2001, İstanbul.

Edgü, Ferit, *Kimse*, 3. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2015.

Edgü, Ferit, *Hakkâri’de Bir Mevsim*, 33. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017.

- Edgü, Ferit, *Eylül'ün Gölgesinde Bir Yazdı*, 4. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Edgü, Ferit, *Yaralı Zaman: Bir Doğu Yolculuğundan Notlar*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Edgü, Ferit, *Sözlü/ Yazılı Söyleşi/Deneme*, Genişletilmiş 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.
- Edgü, Ferit, *Tüm Ders Notları (Sanat, edebiyat, felsefe, politika ve erotizm üzerine)*, 2. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Edgü, Ferit, “Şimdi Saat Kaç”, *Milliyet Sanat Dergisi*, Yeni Dizi 111/1, Ocak 1985.
- Emir, Sabahat, *Büyük Eserler (Varoluşçuluk) özet, inceleme, eleştiri ve ilhamlar*, Birsen Kitabevi Yayıncılık Kompozisyon Dizisi 5, Geliştirilmiş 2. Baskı, İstanbul 1974.
- Enginün, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 14. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.
- Göker, Cemil, *Fransa'da Edebiyat Akımları*, 2. Baskı, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1986.
- Gümüş, Semih, “Yavaş Yavaş Konuşan Bir Ses gibi Yazmak”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs, 2018, İstanbul.
- Kahraman, Mahmure, *Ferit Edgü'nün Hakkâri'si*, 1. Baskı, Sel Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Karabulut, Remzi, *Ferit Edgü'yü Okumak (Hakkâri'de Beşinci Mevsim)*, 1. Basım, Palto Yayınevi, İstanbul 2014.
- Kiraz, Sibel, “Kitle, kültür, Bunalım ve Yabancılaşma”
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/84230> .
- Kolcu, Ali İhsan, *Cumhuriyet Edebiyatı 2. Hikâye ve Roman*, 1. Basım, Salkım Söğüt Yayınevi, İstanbul 2008.

Önertoy, Olcay, *Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü*, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1984.

Özbudun, Sibel, Markus, George, Demirer, Temel, *Yabancılaşma ve...*, 1. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara 2008, s.

Özkırımlı, Atilla, *Romanların Dünyasında*, 1. Baskı, Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.

Parlıtı, Abidin, “Yaralı Gövde Yaralı Yurt ve Yaralı Zaman”, <http://www.radikal.com.tr/kitap/yarali-govde-yarali-yurt-ve-yarali-zaman-859907/>(16.06.2018).

Sartre, J.P., *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci, 15. Basım, Say Yayınları, İstanbul 1999.

Soyşekerci, Hülya, “Kaçkınlar’ın Yaralı Anlatıcıları”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan-Mayıs 2018, İstanbul.

Soyşekerci, Hülya, Deneysel ve Özgün Bir Roman: “Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı”, <http://www.edebiyathaber.net/yaraticilikla-dolu-deneysel-ve-ozgun-bir-roman-eylulun-golgesinde-bir-yazdi-hulya-soysekerci/>.

Sunar, Erhan, “Ferit Edgü ve Sanat Yazıları Üzerine Notlar”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul.

Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi Cilt 1 A-İ, Genişletilmiş 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

Tezcan, Mahmut, “İkel Toplumlarda Başlık Parası Geleneği”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/496/5898.pdf>.

Uyguner, Muzaffer, “O”, *Varlık Dergisi*, Sayı:846, Mart 1978.

Ünaldı, Halime, *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Yalçın, Murat, “Gerçek Acemilikleri Sahte Ustalıklara Yeğlemek”, *Notos Dergi*, Sayı: 69, Nisan- Mayıs 2018, İstanbul.

Yiğit, Leyla, *Ferit Edgü Roman ve Öykülerinde Yapı ve Tema*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Van 2007.

Yivli, Oktay, (Ed.) *Modern Türk Edebiyatı*, 1. Basım, Günce Yayıncılık, İzmir 2017.